

Masteroppgave

NTNU
Norges teknisk-naturvitenskapelige
universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for historie og klassiske fag

Sigve Berland

Den britiske regjeringens forsøk på å holde Tyskland samlet mellom 1945 og 1947

Masteroppgave i historie

Trondheim, våren 2012

Sigve Berland

***Den britiske regjeringens forsøk på å holde
Tyskland samlet mellom 1945 og 1947***

Masteroppgave i historie

Trondheim 2012

NTNU

Forord

2 lange år er borte. Det har vært mye arbeid og en interessant tid. Jeg har vært i himmelen og jeg har vært i gjørma. Det er utrolig mange faser i en slik prosess. Nå er det over. Livet går selv mot en ny fase. En annen type jungel og nye utfordringer venter. Før jeg starter på de må jeg rette en takk til de som hjalp meg gjennom dette kapittelet. Et avsluttet kapittel.

Først av alt vil jeg berømme de ansatte på «the National Archives» i Kew i London for deres tålmodighet og hjelpsomhet. De gjør en flott jobb. Den naturlige britiske høfligheten er heller ikke å forakte.

Så vil jeg takke min veileder Hans Otto Frøland for sitt gode humør, inspirerende tips og konstruktive kritikk. Det har vært en fortreffelighet.

Deretter vil jeg rette en takk til min bror Kristian Berland, for å alltid være villig til å gi meg gode råd. Du har blitt en slags mentor for meg og vi kommer til å ha mange spennende samtaler i fremtiden.

Sigve Berland

Trondheim, 15mai 2012

Innholdsfortegnelse

Innledning: Den britiske regjeringens forsøk på å holde Tyskland samlet mellom 1945 og 1947	1
Forskningslitteratur	3
Problemstilling, metode og kildegrunnlag	7
Tese, argument og struktur	9
2. Storbritannias strategi under Potsdam-konferansen	11
2.1. Britenes strategi i sin tyske sone	11
2.2. Synet på Tyskland som en økonomisk enhet	13
2.3. Den britiske strategien i forhold til krigsskadeerstatninger	16
2.4. Konklusjon	21
3. Storbritannias vurderinger av de allierte sonemaktene	22
3.1. De andre sonemaktenes etablering i sin sone	22
3.2. De andre sonemaktenes syn på Tyskland som en økonomisk enhet og politiske struktur	26
3.3. Berlin og tyske politiske partier	35
3.4. Konklusjon	37
4. Storbritannias strategi overfor krigserstatningene	38
4.1. Fra Potsdam og til industrimengdens bestemmelse	38
4.2. Industrimengden og sammenslåingen til en bisone	41
4.3. Fra bisonens opprettelse til Marshallhjelpens annonsering	45
4.4. Konklusjon	48
5. Storbritannias strategi overfor Den britiske okkupasjonssonen	49
5.1. Politisk struktur	49
5.2. Det tyske folk og deres framtid	52
5.3. Økonomisk utvikling og sammenslåing til en bisone.	54
5.4. Konklusjon	62
Hovedkonklusjon	63
Kilder	67
Litteraturliste	69
Vedlegg	71

Den britiske regjeringens forsøk på å holde Tyskland samlet mellom 1945 og 1947

Temaet omhandler britisk utenrikspolitikk i forhold til Tyskland etter andre verdenskrig. Det skal ses på britenes rolle ved okkupasjonen av Tyskland i de tre første årene etter krigen. Britene hadde stolte geopolitiske og diplomatiske tradisjoner, og var opptatt av å holde en stabil maktbalanse i Europa. Etter 2. verdenskrig kom denne strategien igjen opp til diskusjon. Tyskland ligger som kjent midt i Europa og består som en slags naturlig balanse mellom øst og vest. Det store spørsmålet nå var hvordan man skulle takle den nye situasjonen. Var det ruinerte Tyskland en framtidig trussel? Dette var essensen i det såkalte Tyskland-spørsmålet, som hadde bestått siden landets samling i 1871. Hvordan skulle man få demmet opp for denne potensielle trusselen? Hva var holdningene til det tyske folk? For å unngå faren, måtte man sette i gang en okkupasjonen av landet, og få det tyske folk på en riktig kurs. Den britiske utenrikspolitikken hadde tre maktpolitiske hovedprioriteringer å finne ut av i forhold til Tyskland. Disse besto av en grundigere forståelse av den britiske frykten for det kommunistiske Sovjet, skepsisen rundt strategien til USA og hvordan man skulle styre sin britiske tyske sone¹.

Etter første verdenskrig ble Tyskland pålagt harde restriksjoner i tillegg til å få skylden for krigen i den omdiskuterte Versaillestraktaten. Den seirende alliansen reduserte også landet til en ubetydelig makt, for å fjerne denne trusselen helt. Disse ydmykende erkjennelsene brente seg inn i tyskernes minne. Dette skulle på sikt få alvorlige konsekvenser i form av at ekstreme retninger fikk, ved økonomisk kaos og en del propaganda, større innflytelse i politikken. Dette førte etter hvert fram til Hitlers maktovertakelse i 1933, som videre kulminerte i at en ny verdenskrig brøt ut i 1939. Ved tyskernes overgivelse i mai 1945, ville man forståelig nok prøve å unngå feilgrepene ved sist fredstraktat. Jaltakonferansen i februar 1945 la en del retningslinjer for det endelige oppgjøret med Tyskland etter krigen. Krigen hadde i midlertidig rukket å utspinne seg i flere måneder til, så den endelige fredskonferansen, som ble holdt i Potsdam i Tyskland, måtte lage en orden i kaoset som krigen hadde skapt. På Potsdamkonferansen ble det bestemt at Tyskland skulle bli delt inn i fire deler og bli direkte styrt innenfra av de fire største maktene i den seirende alliansen. Disse besto av Storbritannia, USA, Sovjetunionen og Frankrike.

Jeg har valgt å avgrense oppgaven fra Potsdamkonferansen startet den 17. juli 1945 og fram til

¹The National Archives, (NA), Kew, London, CAB 128/5«Germany: Future of the Ruhr and Western Germany». 17 April 1946, s5-6

George Marshall den 5. juni 1947 annonserte sin kommende økonomiske plan. Dette ser jeg på som et naturlig endepunkt, siden det var følgene av dette som gjorde at den amerikanske innflytelsen fikk en større rolle enn den britiske. Storbritannia ville fortsatt spille en viktig aktør, men nå fikk forhandlingene en helt annen karakter. Etter at Sovjetunionen nektet å ta imot den økonomiske støtten og fikk resten av "østblokken" med seg på dette, hadde de fleste liten tro på at man ble enige om en sammenslåing av Tyskland.

Potsdamkonferansens bestemmelser² hadde vedtatt mange fornuftige punkter. Problemet var at prinsippene som var satt opp i forhold til Tyskland var litt vage, som førte til at de kunne tolkes på litt forskjellige måter. I tråd med de ulike sonemaktenes strategi utspilte dette seg i at maktene etablerte seg i sin sone på ganske ulike måter. Alle hadde fortsatt Versaillestraktatens fredelige løsninger og utviklingen av disse, friskt i minne. Britene gikk sterkt inn for å bygge opp sin tyske sone økonomisk og på sikt å få etablert et sivilt demokrati. Amerikanerne gikk i starten av okkupasjonen inn for at troppene deres kunne forlate det europeiske teateret så raskt som mulig. Samtidig var de interessert i å bruke minst mulig penger på sin sone, i kontrast til forrige etterkrigstid. De ville distansere seg. Frankrike var lammet av frykt, som førte til at de var fast bestemt på at viktige deler av det vestlige Tyskland burde fjernes fra nabolandet. De var også sterkt imot en sentral regjering og frontet en desentraliseringsprosess. Sovjetunionen var den parten som i størst grad fravek fra de britiske prinsippene. Russerne isolerte seg i sin sone, bygde opp et kommunistisk styre og utnyttet mesteparten av ressursene til egne formål.

Utefra disse forutsetningene skulle britene prøve å få Tyskland til og bli behandlet som en økonomisk enhet, med et demokratisk føderalt styresett. De fant etterhvert ut at det var amerikanerne som de lettest kunne influere og samarbeide med. Disse to partene var i stor grad enige om hva industrimengden skulle ligge på, hva erstatningene skulle brukes til og hvilket styre som burde opprettes i Tyskland. Disse elementene sto i sterk grad i motsetning til russernes behandling av Tyskland, som førte til at en indirekte opposisjon ble skapt. Ved at Frankrike i tillegg holdt seg ganske passiv i disse debattene, førte dette til at det ble skapt en polarisering. Det angloamerikanske samarbeidet blomstret ved at de to resterende sonemaktene holdt på sitt og førte etterhvert til opprettelsen av bisonen³. Ved ytterligere uenigheter i okkupasjonen, så de vestlige maktene den eneste løsningen på situasjonen gjennom Marshallhjelpens pengeløsning, som ble annonsert den 5. juni 1947.

²Se vedlegg.

³Bisonen, som var navnet på sammenslåingen av britene og amerikanerne sine tyske soner, ble dannet den 31. desember 1946.

Forskningslitteratur

Alliert politikk i forhold til Tyskland etter andre verdenskrig er et emne som mange har tatt for seg. Min vinkling, der jeg retter hovedfokus på britenes mål om å holde Tyskland økonomisk samlet, har jeg i midlertidig ikke kommet over. Dette var turbulente tider for britene, som ga rot til mye litteratur. Mye av det jeg har lest har rettet sitt fokus på en lengre periode enn de tre første årene etter krigen. De strekker seg gjerne til 1949 eller 50-årene, og setter ofte et større fokus på den kalde krigen. Siden jeg har valgt et britisk ståsted har jeg først og fremst sett på den britiske litteraturen. Her har jeg prøvd å få trekt fram de klassiske britiske verkene om denne perioden og utelat de som baserte seg på disse. Av biografier utkrystalliserte Alan Bullocks syn på Ernest Bevin utenriksministerperiode seg som mest relevant. Dette i tråd med at det var Bevin som spilte den soleklare hovedrollen i de britiske forhandlingene med de andre stormaktene. Nedenfor skal jeg presentere de utvalgte verkene som jeg fikk mest bruk for i arbeidet.

M.A. Fitzimmons, *The Foreign Policy of the British Labour Government 1945-1951*, Notre Dame, 1953.

Fitzimmons tok for seg regjeringens rolle i den britiske utenrikspolitikken mellom 1945 og 1951. Han innledet boken med å ta for seg den utenrikspolitikken britene hadde brukt tidligere og trakk fram hvordan denne fikk sitt utspring i mellomkrigstiden. Geografisk beliggenhet var en essensiell faktor i denne sammenheng, der britene meklet når de følte for det, med sin såkalte «strålende isolasjon». Tesen hans gikk ut på at britene måtte i etterkant av krigen, til en hvis grad, endre denne tradisjonelle strategien. Dette skyldes de små økonomiske midlene og den relative reduserte makten. Han pekte på at det i hovedsak var krigen som snudde om på den økonomiske balansen, der det nå var USA som satt på toppen av pyramiden. Sovjetunionens relative makt hadde også økt betydelig ved å ha bygd opp enorme militære styrker og i tillegg fått en enorm økende innflytelse i Øst-Europa. Fitzsimmons la ut om at britene nå måtte forstå at de ikke kunne fortsette å spille hovedaktøren i balansen i Europa, samtidig som de holdt på det gigantiske koloniveldet sitt. De hadde rett og slett ikke økonomisk kapasitet til å oppnå begge delene. Videre ble det vist til at Labour regjeringen var innstilt på og delvis å slippe opp grepet om koloniene og heller knytte videre økonomiske forbindelser med dem.

Etter at samarbeidet rundt Tyskland ikke gikk veien, pekte han på at det startet en ny prosess, der britene koopererte tett med amerikanerne. Ved Marshallplanens inntog hadde britene og vest-Europa endelig de økonomiske midlene til å få en effektiv oppbygging i denne delen. Nå gikk et europeisk og et overatlantisk samarbeid lettere og organisasjoner som EU og NATO fikk sinne utspring. Britene måtte bare satse på denne utviklingen siden kløften med Sovjetunionen og øst-

Europa så ut til å bli permanent. Forfatteren la også mye vekt på at endringer i verdenssituasjonen etter krigen, fikk en radikal effekt på den britiske utenrikspolitikken. Dette ble forsterket av at de tidligere hadde skaffet seg enorme interesser rundt om i verden. Han kritiserte også Labour regjeringen for og ikke å ha en kongruent innenriks- og utenriks politikk. Han mente at disse ikke samsvarte, ved at man ikke så realiteten av den nye verdenssituasjonen.

Alan Bullock, *Ernest Bevin: as Foreign Secretary*, London, 1983.

Bullock tok for seg den britiske utenrikspolitikken i de første årene etter krigen fra utenriksminister Ernest Bevins ståsted. Bullock viste til at den britiske statministeren, Clement Atlee, hadde en stor tro på Bevin og lot han bli den som i størst grad pratet på landets vegne. Bullock beskrev Bevin som en stolt, selvsikker og egosentrisk mann, som hadde en naturlig autoritet og en god forhandlerevne. Den økonomiske negative situasjonen gjorde i midlertidig at han og den nyvalgte Labour regjeringen ikke fikk fullt utløp for sine planer. Dette, i tråd med britenes synkende relative makt, gjorde at presset økte på Bevin og hans diplomatiske ferdigheter. Han taklet derimot dette presset og den selvstendige rollen veldig godt. Han bøyd seg sjeldent for de andre sonemaktens meninger ved utenriksministerkonferansene og holdt sterkt på de britiske planene. Han var også kjent for å være en arbeidsnarkoman, ved at han gikk gjennom enorme mengder av dokumenter på kort tid, i forkant av møtene.

Bullock viste til at Bevin hadde en opparbeidet mistenksomhet mot kommunister, som fikk sitt utslag i heftige diskusjoner mot Sovjetunionens utenriksminister, Vjatsjeslav Molotov. I kontrast hadde Bevin en enorm tro på demokratiske institusjoner, ytringsfrihet, frie valg og muligheten til å danne arbeidsunioner. Han kunne bli karakterisert som en ekte nasjonalist, der han gjorde alt i sin makt for å verne om landet fra sin utenriksministerposisjon. Denne innstillingen gjorde at han fikk en del kritikk for å ikke oppgi britenes innflytelse rundt om i verden. I forhold til Tyskland skjønnte Bevin tidlig at britene trengte hjelp fra amerikanerne, med økonomisk og politisk støtte for å demme opp mot Sovjetunionen. Bullock pekte på at amerikanerne var ganske passive, i det første halvannet året etter krigen, som førte til at britene og Bevin ledet an i debattene. Etter at amerikanerne hadde bestemt seg for å involvere seg kraftig i Tyskland, ble derimot britenes jobb lettere. Nå ble de støttet av et godt samarbeid, som skulle føre til sammenslåingen av den britiske og amerikanske sonen i årsskiftet mot 1947 og annonseringen av Marshallplanen et halvt år senere. Bullock konkluderte at på tross av en betydelig svekket britisk økonomi og et massivt press fra flere kanter, hadde Storbritannia et utmerket politisk apparat-personifisert av Ernest Bevin.

Alec Caincross, *The Price of war-British Policy on German Reparations 1941-1949*, Oxford, 1986. Caincross pekte på at det var endel diskusjoner i etterkant av Potsdam som handlet om mengden av industri som var tillatt i tråd med krigserstatningene. Dette måtte fastslås før man kunne få en god progresjon. Han viste til at britene prøvde for eksempel å få frem en ganske høy stålproduksjonsandel, slik at de lettere kunne bygge opp sin tyske sone. Britene prøvde også lenge gjennom sitt prinsipp om å holde Tyskland samlet, å få gjennomslag for sitt syn på reparasjoner. Dette mente de primært skulle tas fra industri med krigspotensial og ikke fra den industrielle produksjonen.

Forfatteren pekte på en viktig sak når han spurte seg om partene ikke tidligere burde skjønt at det ikke nyttet i lengden å fjerne industrielt materiell slik situasjonen utartet seg. Videre forklarte han at britenes drøying om å finne en bedre løsning på problemet kunne forklares med at de hadde et håp om at de, gjennom et bedre samarbeid og med diplomatiske egenskaper, fikk gjennom sin politikk i forhandlingene. Han mente at problemet med å dekke russiske krav ikke lå i en reduksjon av industriproduksjonen. Det lå heller i klargjøringen av industrielt materiell, transporten av denne og utleveringen av kapital til den russiske sonen. Dette ble forsterket av at russerne på egen hånd skaffet mye materiell i sin sone, uten at de gikk inn for å holde landet økonomisk samlet. Denne kontrasten ble igjen bygget opp av den tyske motstanden mot oppløsningen av industri, at landet ikke ble behandlet som en økonomisk enhet og den russiske strategien om å prøve å skaffe seg den største tilliten fra det tyske folket selv.

Caincross argumenterte for at motsetningene mellom sonemaktene forsterket problemene rundt erstatningene. Hver ville lage et nytt Tyskland i sitt bilde. Det at britene og amerikanerne på sin side ville bygge opp Tyskland, mens russerne ville utøve en dekonstruksjon i landet, fikk alvorlige implikasjoner på alle aspekter av erstatningsspørsmålet. Et godt eksempel på dette ligger i industriproduksjonen i landet. De vestlige maktene ville skape en balanse mellom eksport-import indeksen, mens Sovjetunionen brukte heller denne produksjonen til egne erstatninger.

Ian Turner(ed), *Reconstruction in Post-war Germany: British Policy in the Western Zones, 1945-1955*, New York, 1989.

Turner hadde samlet sammen en essaysamling, som inneholdt tolkninger av de ti første årene av den britiske okkupasjonsperioden i Tyskland. Selv mente han at britene satte sikkerhet som førsteprioritet i okkupasjonsperioden. Han pekte også på at de hadde lært fra situasjonen etter den forrige verdenskrigen om at restriktive tiltak ikke burde vare for lenge. De ville bygge opp et britisk liberalt demokrati for å fjerne potensielle trusler og skape en god utvikling. Britene måtte nå konsolidere makten for så å prøve og bygge opp landet så fort som mulig. Slik sett kunne Europa

raskere få et økonomisk løft. Turner viste til at et firedelt samarbeid ble vanskelig og satte ofte en stopper for de britiske planene.

Han pekte på at i de tre første årene av okkupasjonen gikk britene inn for en sterk økonomisk utvikling i sonen. De fikk derimot ikke full klaff ved denne strategien på grunn av de dårlige forholdene i sonen, i tillegg til at de andre sonemaktene la restriksjoner mot denne oppbyggingen. Britene anså ikke i særlig grad at den tyske økonomien kunne på sikt utkonkurrere den britiske. Turner mente at britene ikke utnyttet sin sone nok på grunn av målet om å bygge opp den tyske økonomien, samt at de frontet sikkerhet mot en potensiell tysk opprustning.

Dette sto i sammenheng med diskusjonene rundt denazifiseringsprosessen. Dilemmaet sto om man skulle bygge opp økonomien med tidligere nazister, eller om man skulle få en mangel på personell, som ville føre til en svekket økonomisk produksjon. Forfatteren tok for seg flere felt i den britiske prosessen som kunne bli kritisert. Disse besto av alle direktivene som skapte forvirring, oppløsningen av endel av administrasjonen og en tendens til at de verste nazistene slapp unna, mens de mindre måtte lide. Han pekte også på at det ble skapt forutsetninger for korrupsjon, flere unntaksregler og hykleri. Han viste til at ved å være grundig i denazifiseringen av politiske element, fikk britene derimot bukt med den verste tyske trusselen. Han mente i midlertidig at indre strid i politikken rundt denne prosessen, samt den økonomiske situasjonen, ga en upraktisk metode å lede an på.

Anne Deighton, *The impossible Peace: Britain, the division of Germany and the origins of the Cold War*, Oxford, 1990.

Deighton beskrev, gjennom utenriksministertermøtene, hvordan den britiske strategien i perioden utviklet seg. I utgangspunktet var det viktig for britene å involvere amerikanerne i Tyskland og minske Frankrikes frykt mot den potensielle trusselen et gjenopprettet Tyskland ga. I tillegg måtte de dysse ned det ekspanderende kommunistiske Sovjetunionen. Hun viste til at britene satte prinsippet om økonomisk enhet, gjennom et firedelt samarbeid i Tyskland, svært høyt. Etter at britene i midlertidig fant ut at Sovjetunionen ikke var til å stole på, mente Deighton at de startet å lage en vestlig front mot dem. Da satte de opp fasaden om at de gjorde alt for å fronte et firedelt samarbeid, mens de i «skjul» lagde allianser med de vestlige maktene. Denne «konspirasjonen» mente hun hadde startet i det britiske utenriksdepartementet i starten av 1946. Hun betegnet det som en kald krig mentalitet og mente at dette minnet om det gamle britiske maktbalanseprinsippet utøvet på en ny arena.

Videre argumenterte hun for at Sovjetunionen var den største trusselen for britene, bare trumfet av et russisk inspirert Tyskland. Britene nektet derfor å rive seg vekk fra

Potsdamprinsippene og, når disse ikke ble oppfylt, prøvde de å sette russerne i et dårlig lys. Britene skjønnte at de trengte hjelp utenfra. Siden Frankrike var svakt og lite samarbeidsvillige, falt det soleklare valget på amerikanerne. De utviklet et godt samarbeid med dem, som kulminerte i at de slo seg sammen til en bisone. Det amerikanske forslaget til denne sammenslåingen kom etter at Bevin hadde truet med å sette opp den britiske sonen som en egen økonomisk enhet. Nå fikk endelig britene støtten de hadde ventet på. Ved at amerikanerne var usikre i sin politikk i forhold til Tyskland, måtte britene ta styringen og få de til å forstå at en oppdemming mot Sovjetunionen var svært viktig. Dette influerte sterkt når amerikanerne annonserte Marshallplanen, som la alt til rette for en positiv økonomisk utvikling for mottakerlandene i Europa. Deighton konkluderte med at organiseringen av samarbeidet gjennom utenriksministermøter var upraktisk og førte bare til at partene lot seg friste av å fremme nasjonal propaganda, som igjen ledet til mye splid i forhold til Tyskland. Dette så hun som en betydelig kilde til starten av den kalde krigen, med utgangspunkt i splittelsen av landet.

Dette er verkene jeg valgte å plukke ut, siden jeg mener at disse gir et godt sammenfattende bilde på situasjonen jeg tar for meg, utefra en britisk vinkling. Fitzimmons tar for seg hele den britiske regjeringens rolle, mens Bullock personifiserer Bevin som den som frontet den britiske politikken. Caincross setter det viktige erstatningsspørsmålet på agendaen. Turner ser mer på situasjonen i den britiske sonen, mens Deighton, som jeg identifiserer meg mest med i oppgaven, analyser den strategiske dimensjonen fra britenes ståsted. En viktig detalj når man omfavner forskningslitteratur, er å merke seg når verkene er gitt ut, siden man må tenke seg til forfatterens posisjon i forhold til materialet. I de bøkene som er utgitt tidlig knytter de gjerne analysen av situasjonen i sterkere grad mot andre verdenskrigs begivenheter. Ved de verkene som er utgitt nærmere vår egen tid, er denne fasaden litt dempet og man har en mer distansert holdning. Her legges det til rette for mer taktiske vurderinger for hva maktene egentlig burde ha gjort i okkupasjonen av Tyskland. For eksempel knyttes dette nærmere den kalde krigen som kom til å vare i store deler av andre halvdel av århundret. Oppsummert kan man fastslå at forskningslitteratur aldri vil holde seg statisk, den er fleksibel i tråd med historiens gang.

Problemstilling, metode og kildegrunnlag

Oppgaven er en analyse av britenes utenrikspolitiske medvirkning på situasjonen i Tyskland i de tre første årene etter andre verdenskrig. Grunnen til at jeg har sett på britenes forsøk på å holde Tyskland samlet i denne perioden er fordi jeg først og fremst er veldig interessert i emnet. Å putte det fra en britisk vinkling fant jeg utfordrende. De to verdenskrigene hadde minsket den britiske

relative makten betraktelig. Det var spennende å se hvordan de taklet dette, samtidig som de ville forsette å spille hovedrollen i reguleringen av maktbalansen i Europa. Prinsippet om at man skulle okkupere det landet som skapte den mest ødeleggende krigen i menneskets historie skapte en helt spesiell situasjon. Hvordan et land ska gå fra å være totalt ruinert til å bygges opp igjen, var en formidabel oppgave for sonemaktene. Den utmattede britiske økonomien, med sin lange tradisjon for diplomatisk praksis, sin utenrikspolitikk om på nytt å bygge opp Europas fremtid var en enorm utfordring. Maktbalansen og situasjonen i det europeiske teateret var snudd på hodet og man måtte bygge nye relasjoner og samarbeide med de andre maktene. Å ta til våpen var tabu. Dette scenarioet skapte en strategisk dimensjon som manglet sidestykke.

Målet med oppgaven er å forstå hvorfor britene ikke klarte å holde Tyskland økonomisk samlet og etter hvert splittet inn i en vestlig og en østlig del. Her skal jeg ta for meg samarbeidet mellom de fire sonemaktene og hvilken strategi den enkelte sto for. Det blir viktig å se på hvordan den britiske innflytelsen endret forhandlingene og debattene i forhold til Tyskland. Her står Labour-regjeringen og særlig utenriksminister Ernest Bevins meninger og strategi i fokus. Hva gikk deres hovedprinsipper i Tyskland ut på og hvordan løste de situasjonene som oppstod? Den metodiske tilnærmingen jeg vil bruke er å først se på hva som grunnleggende var bestemt i forhold til Tyskland, ved å ta for meg britenes ståsted på Potsdamkonferansen. Deretter vil jeg ta for meg hvordan dette utspilte seg i praksis. Møtet med de andre sonemaktens strategi gjør at man får et bedre bilde av hva den britiske utenrikspolitikken gikk ut på. Debattene maktene imellom og særlig spørsmålet om industrimengde og erstatninger, blir viktige punkter å drøfte. Jeg vil også se på hvordan britene gikk fram i sin sone kontra hele Tyskland. Det overholdende aspektet i analysen er som nevnt å finne ut hvorfor Storbritannia mislyktes i å holde Tyskland økonomisk samlet. Dette skal jeg finne ut ved å gå gjennom hvert tema i samarbeidet i Tyskland kronologisk, og sammenfiltret det som førte til at samspillet mellom sonemaktene møtte friksjon.

Siden analysen følges fra et britisk ståsted har jeg utelukkende brukt britiske kilder. Noe av dette lå på internett siden til det britiske nasjonalarkivet, mens mesteparten av kildene måtte jeg dra til selve «the National Archives» i London for å finne. Dette er et gedigent skattkammer, der man finner kilder fra det meste av verdens historiske begivenheter. De hadde et enormt rom bestående av endel litteratur i tillegg til store mengder med dataer. Disse brukte man for å søke opp kildene digitalt eller for og bestille dem i papirform. For å få tak i de originale kildene i papirform, måtte man gjennom en sikkerhetskontroll og gå til en reservert pult i den massive lesesalen, mens kildene ble lagt fram i din egen lille hylle. Britene har opparbeidet seg en egen tradisjon for kildegranskning og liker å la folk få finstudere de temaene de er interessert i. De var veldig villig til å stå til assistanse for å finne fram kildene, men de var ekstremt opptatt av at folk behandlet disse med

forsiktighet.

På nettsiden til nasjonalarkivet⁴ lå det kabinettpapirer (CAB) om delingen av Tyskland. Disse fungerte bra til å få en oversikt og et dypere innblikk på situasjonen i landet etter andre verdenskrig. På nettsiden til det britiske Parlamentet fant jeg i tillegg parlamentspapirer, som tok for seg de ulike avtalene som var lagt til grunn mellom sonemaktene. Den største delen av kildeomfanget var naturlig nok de som jeg skaffet meg på selve nasjonalarkivet. Disse er i hovedsak hentet fra Records of the Prime Minister's Office (PREM)-, Foreign Office (FO)- og kabinettpapirene (CAB). Jeg har også funnet fram til en del kilder i serien *Documents on British Policy Overseas*⁵ (DBPO). Her blir det tatt for seg debatter ved Potsdamkonferansen og utenriksministermøtene, i tillegg til en del kommunikasjon mellom ulike britiske delegater.

Tese, argument og struktur

Tesen min går ut på at britene, mye med Ernest Bevins antikommunistiske ståsted, skjønte helt i starten av okkupasjonen at Sovjetunionen ville bli en stor trussel. På tross av deres svake økonomiske situasjon og geografiske beliggenhet, gikk de inn for å bygge opp den britiske sonen så raskt som mulig. Dette gjorde de for at landet skulle få en økonomisk utvikling, som ville gi en positiv innvirkning utad, samt en oppdemning mot Sovjetunionen. Britene var de som, ved en lang historie med diplomatisk ekspertise, skjønte at det var russerne og ikke tyskerne som ville bli en fare for den bestående freden. Etter at Sovjetunionen valgte å isolere seg og bryte med endel av Potsdamsprinsippene, gikk britene effektivt inn for å overbevise de to andre vestlige allierte, Frankrike og USA, om å støtte opp under de britiske planene. Et viktig aspekt av disse gikk ut på at Tyskland måtte opprettholdes som en økonomisk enhet og under et føderalt system. Slik kunne landet fungere som en buffer for en positiv økonomisk utvikling i Europa og som en oppdemning mot den kommunistiske trusselen i øst. Når britene altså merket at det tilsynelatende var russerne som motvirket planene mest, var de opptatt av å knytte til seg de vestlige maktene for å lage en vestlig front mot øst. Dette måtte derimot hemmeligholdes, for det var viktig at alle parter så at det var Sovjetunionen som brøt med Potsdams bestemmelser. Denne britiske strategien kan ses i praksis ved britenes syn på erstatninger, hinting til amerikanerne om å etablere en bisone og til slutt deres influering om å innføre Marshallplanens økonomiske hjelpeprogram.

Kapittel 2 tar for seg britenes strategi ved Potsdamkonferansens forhandlinger. Britene mente det var enormt viktig å holde Tyskland økonomisk samlet. Dette ville føre til en raskere oppbygging av

⁴www.nationalarchives.gov.uk/cabinetpapers/

⁵Documents on British Policy Overseas (DBPO), Her Majesty's Stationery Office (HMSO)

landets økonomi og en mulig oppdemming mot frykten for Sovjetunionen. De mente også her at maktene skulle ta erstatninger, utgjort av industrielt materiell, fra sin egen sone i tillegg til at det skulle foregå en leveranse mellom sonene. I forhold til sin sone, ville de gjerne få en rask økonomisk oppbygging og en overføring av makt til et sivilt, demokratisk tysk styre.

Kapittel 3 ser på britenes syn på de andre sonemaktens etablering i sin sone og overholdende strategi i forhold til Tyskland. Britene mente at amerikanerne burde bli mer samarbeidsvillig, franskmennene mer inklusiv og russerne mer åpen. Det viste seg at utenriksministermøtene mellom maktene hjalp til med å utkrystallisere strategien til den enkelte sonemakten. Disse førte til at planene deres ble fastlåst mot en bestemt linje, som førte til at britene kunne finne ut hvem man lettest kunne samarbeide med.

Kapittel 4 setter erstatningsspørsmålet på agendaen. Britene ville nødvendigvis fjerne materiell fra den industrien som de kunne bruke til en økonomisk oppbygging av sin sone. Samtidig var de enig om at all industri som hadde et krigspotensial måtte fjernes uten diskusjon. De pekte også på at det var viktig at det foregikk en resiprositet vedrørende krigserstatningene, slik at britene for eksempel fikk jordbruksvarer i retur fra Sovjetunionen. Det var også viktig at erstatningsleveranser ble utført uten hjelp utenfra. Ruhr-industrien som fantes i den britiske sonen skulle vise seg og bli et hett tema. Det var stor uenighet om erstatninger fra denne og om Ruhr skulle bestå under internasjonal kontroll.

Kapittel 5 går inn på britenes strategi i sin sone og i bisonen etter sammenslåingen. Her pekes det på at britene raskt etablerte seg i sin sone, ved å sette i gang prosessen med demilitarisering, denazifisering, demokratisering og nedrustning⁶, som var bestemt ved Potsdam. Dette ble gjort for å få gjennomført en mer effektiv oppbygging av den tyske økonomien og det tyske sivile system. Britene mente at de ikke hadde noe annet valg, enn å slå sammen sin sone med den amerikanske, med tanke på de store økonomiske problemene i den britiske sonen. De var derimot tilsynelatende åpen for at de to andre sonemaktene skulle bli med i denne sammenslåingen, slik at man fikk gjennomført den etterlengtede økonomiske enheten.

⁶Senere referert til som de fire D-ene

Kapittel 2. Storbritannias strategi under Potsdam-konferansen

Under Potsdamkonferansen, som varte fra 17. juli til 2. august 1945, møttes tre av den seirende krigsalliansen; Storbritannia, Sovjetunionen og USA, for å bli enige om hvordan reorganiseringen av Europa skulle se ut. Avtalen som ble inngått bestod av en rekke punkter, der en av de mest signifikante bestemte at Tyskland og hovedstaden dens skulle deles opp i fire deler. Disse skulle bli kontrollert av deltakerne i forhandlingene, i tillegg til Frankrike. Et alliert kontrollråd ble satt opp i Berlin og inntok kontroll over Tyskland. Det hadde blant annet som mål å holde landet økonomisk samlet. Demilitarisering, denazifisering, demokratisering og nedrustning⁷ var de fire viktigste prinsippene som ble vedtatt av kontrollrådet i tråd med gjenskapningen av Tyskland. Sikkerhet var første prioritet. Utenriksministerne til de enkelte landene ble også enige om å møtes jevnlig for og drøfte de kontinuerlige utfordringene som situasjonen ga⁸. Nå skal det vises til hvor den britiske posisjonen lå og hvilke mål og prinsipper de gikk inn for under konferansen.

2.1. Britenes strategi i sin tyske sone

Ved starten av okkupasjonen fant man de verste forholdene i den britiske sonen. Strømninger av immigranter førte til økt arbeidsledighet, overbefolkning og sult. Hele samfunnet hadde nesten stoppet helt opp. Den første tanken for britene gikk ut på at de måtte sette i gang maskineriet igjen. Distribusjonen av ressurser måtte økes og strukturer som jernbaner og kullminer måtte repareres og startes opp igjen. Orden måtte etableres⁹. Den eneste måten for å få til dette i starten av okkupasjonen, var gjennom en britisk militær administrasjon. Militære enheter ble fordelt i den britiske sonen, der de inntok full kontroll. Her bestod det et hierarki, der de viktigste områdene ble kontrollert av de øverste i militæret. Det ble planlagt at alle disse skulle fra slutten av august, bli styrt av en kontroll kommisjon, som hadde makten over hele sonen. Dette hadde blant annet som oppgave å se til at administrasjonen av sonen ikke fikk noen praktiske problemer¹⁰. I dette lå det overholdende britiske målet i deres sone og i Tyskland som en helhet, at landet aldri skulle være i en posisjon der de kunne gå til angrep på Storbritannia og deres allierte igjen. Britene var derfor veldig interessert i å lage praktiske retningslinjer ved Potsdam i sin sone. De ville skape et liberalt demokrati i tråd med det britiske. Dette måtte bli utført gjennom å endre de tyske holdningene og verdiene, slik at tyskerne kunne styre seg selv innen en kort periode.

⁷Oftest kalt de fire D-ene

⁸Parliamentary Papers; «Potsdamavtalen»

⁹NA, Kew, CAB 128/5«Germany: Future of the Ruhr and Western Germany». 17 April 1946,s6-8

¹⁰Ian Turner (ed) *Reconstruction in Post-war Germany: British Policy in the Western Zones, 1945-1955* New York, 1989:359

Britene innehadde som kjent Ruhr-industrien, som utgjorde mesteparten av den totale industrimengden i Tyskland. Denne ble sett på som kilden til å bygge opp Tyskland og Europa økonomisk. Utviklingen av økonomien ble også sett på som helt essensiell for at det tyske folket ikke på nytt skulle ty til ekstreme retninger. Disse hadde som tidligere opplevd, fått en økt oppslutning ved en svekket økonomi. For å bygge opp økonomien gikk de inn for å maksimere utbyttet av kull, siden alt av økonomisk utvikling i landet var avhengig av dette. Ved å inneha dette industriområdet kunne britene altså kontrollere mye av den økonomiske fremtiden til landet¹¹.

William Strang, som fungerte som politisk rådgiver til den britiske sonekommandøren Bernhard Montgomery, meldte fra starten av juli, til utenriksministeren Anthony Eden, om at tyskerne i den britiske sonen ikke framsto som et knekt folk. Han mente at mye av dette kunne bli forklart ved at disse på mange måter hadde levd under bedre forhold enn i de andre krigsherjede landene. Han antok i midlertidig at denne tilstanden ville endre seg drastisk med tanke på de faktiske forholdene som forelå i sonen. Han mente at hvis man ikke raskt fikk satt i gang kullforekomstene i Ruhr og Saar-minene, samt få gjennomført en del import av korn, ville nok sult bre seg i sonen. Dette ville igjen gi rot til kaos og generell maktesløshet. Videre kunne det føre til en grobunn for at ekstreme retninger fikk en økt innflytelse. Nazismen lå fortsatt latent i enkelte deler av den tyske befolkningen og det var viktig at man fikk en rask stopp på denne bevegelsen; «det er fortsatt noen tyskere som ikke tror på at vi har som motiv å fjerne nazismen», meldte Stang. Her kan vi se for oss at det var viktig at folket ikke ble desillusjonert og skuffet, men at man istedet ga de håp og lovnader om en positiv utvikling. Moralen var det viktigste fundamentet til progresjon. Den pågående utviklingen var en stor bekymring for okkupasjonsmakten, det tyske folk og for selve Tysklands framtid. Akkurat på det gitte tidspunkt ser vi at situasjonen ikke var altfor dystert, men en potensiell stagnasjon og vinterens ankomst kunne få store negative konsekvenser.

Stang argumenterte videre for at et viktig element i okkupasjonen bestod i kommunikasjonen og samarbeidet mellom London og den britiske sonen. Han nevnte flere retningslinjer som man burde ha fastsatt. Lederne i sonen måtte forvente å få instruksjoner om den overholdende politikken i forhold til Tyskland. I tillegg burde sonestyret få informasjon om synet på de enkelte problemene som oppstod og informasjon om avgjørelser som fikk en innvirkning på deres styre. I motsatt retning burde autoritetene i Storbritannia få et klart bilde av situasjonen som forelå, samt opplysninger om problemer og situasjoner som oppsto i Tyskland. Ved et godt forhold mellom de elementene han peker på, ville okkupasjonen i Tyskland bli mye lettere for begge parter. Ved at man slik satte opp et rammeverk, kunne man organisere sonen utefra de britiske hovedmålene Denne organiseringen ga en grobunn til en positiv utvikling og det britiske styret

11NA, Kew CAB 128/5«Germany: Future of the Ruhr and Western Germany». 17 April 1946,s6-8

kunne prøve å bli et prakt eksempel i okkupasjonen.

Han konkluderte med at britene ville gå fra den bestående militære okkupasjonen, der de satt med all makten, til at de etterhvert fikk satt opp en tysk sivil administrasjon. Dette skulle være et føderalt system, der man hadde flere autonome enheter med lite makt. På toppen skulle det settes inn tyskere som hadde erfaring, men naturligvis uten å inneha noen nazistiske synspunkter. Britenes rolle skulle bli satt til å kontrollere og overvåke utviklingen. For å få til dette måtte den nevnte økonomiske utviklingen få en positiv kurve og en oppbygging måtte tre raskt i kraft. Et viktig aspekt for å få til dette var og endre de ekstreme tyske holdningene og verdiene. I denne sammenhengen mente han at en behandling av Tyskland som en samlet økonomisk sone var helt essensielt¹². Slik ser vi at han ville at sonen fikk tilgang på de nødvendige ressursene og slik få en kontinuerlig oppbygging av økonomien og det politiske systemet. Denne prosessen ble også styrket av en økt informasjonsflyt og at man gikk inn for et sterkt samarbeid med det tyske folk. Tyskerne måtte få vite hva som lå i framtiden deres og få frontet utviklingen mot å nå disse målene.

2.2. Synet på Tyskland som en økonomisk enhet

Ved de alliertes erobring av Tyskland lå landet i ruiner. Det fantes ingen sentraladministrasjon og landet hadde opphørt å eksistere som en økonomisk enhet. Landet ble først delt i tre soner, og i fire etter at Frankrike ble integrert. I den allierte etableringen i landet fantes det størst underskudd på mat og drivstoff. I den amerikanske og britiske sonen manglet det i tillegg tilstrekkelig arbeidskraft for å få produsert maten de trengte. Dette sto i sterk kontrast mot russernes sone, som innehadde en betydelig del av matvareproduksjonen. I den franske sonen var det lite av det meste. Store deler av transportforbindelsene i landet var brutt sammen, som førte til at distribusjon av varer mellom sonene ble ekstremt problematisk¹³. På dette fundamentet skulle samarbeidet i forhold til Tyskland bygges.

Rett i forkant av konferansen ville de britiske delegatene gjøre det klart hva de mente når de gikk inn for at Tyskland skulle bli behandlet som en økonomisk enhet, slik at de var forberedt når de skulle møte de andre partenes synspunkter. Sonekommandør Montgomery fremla en rekke elementer som han mente måtte med når de allierte skulle behandle landet som en økonomisk enhet. Først måtte det settes opp retningslinjer for behandlingen av den tyske befolkningen. Det måtte deretter foregå en effektiv flyt av allierte nasjonaliteter, ressurser og tjenester mellom sonene for å bygge opp under den balanserte økonomiske utviklingen. Det måtte settes opp en sentral administrasjon som opprettholdt et samlet styre og et felles økonomisk styre som tok for seg

12DBPO, *The Potsdam Conference* Volume 1, "Sir W. Strang to Mr Eden", Lübbecke, 11 juli 1945, s194-198

13DBPO vol 1 «Political Intelligence Report», Supreme headquarters, allied expeditionary force», 9 juli 1945:96

finansiering, priser, skatt og lignende. Det burde også settes opp en kollektiv anstalt som ble enige om deindustrialiseringen av gitte mål og en rekonstruksjon av de delene som skulle bli opprettholdt.

Geoffrey Harrison, som var blant medlemmene i utenriksdepartementet som tok seg av krigserstatninger, bygde videre på sonekommandørens utsagn. Han satt opp flere punkter i forkant av konferansen som nevnt ville; «forberede de britiske delegatene på Potsdam om at de andre sonemaktene kom til å utfordre påstanden om og behandle Tyskland som en administrativ og økonomisk enhet». For det første mente han at det måtte foregå en resiprositet mellom sonemaktene. Han pekte videre på at den sentrale administrasjon måtte ta seg av flere punkter. Den måtte bestemme erstatningsandelen og fjerningen av industri med et mulig krigspotensial og matdistribusjonen burde balanseres slik at man unngikk behovet for import. Administrasjonen burde også ha ansvaret for eksport og importpraksisen¹⁴. Alle disse aspektene av et samlet Tyskland ble sendt til et annet medlem av departementet, Jack Troutbeck, som bygde videre på disse. Han pekte videre på at det var viktig å få en fri flyt av varer mellom sonene uten administrative restriksjoner. Videre mente han at det var viktig at den sentrale administrasjonen tok seg av sektorer som finans, transport og kommunikasjon¹⁵.

Samlet sett ser vi at disse delegatene fastsatte rammene for argumentet om at Tyskland skulle holde seg økonomisk samlet. Det skulle bestå en fri flyt og handel av nødvendige ressurser mellom sonene var essensielt. Slik sett kunne man unngå kraftig import, fremme en fleksibel administrasjon og bli enige om uniforme løsninger på problemer som ville oppstå. Uten denne enheten ville man få en uregelmessig struktur, der samarbeid mellom maktene ville bli problematisk. Økonomisk enhet var det mest fundamentale ved okkupasjonen av Tyskland. Slik kan vi se at de mente at politikken angående landet burde samles mellom de fire sonemaktene, som ville føre til en del desentralisering. Landet måtte ikke nødvendigvis måtte samles politisk i overholdende fast enhet, men det økonomiske aspektet var utrolig viktig for en oppbygging av landet på sikt.

Ut fra de foregående samtale hadde det britiske utenriksdepartementet, i et skriv til Potsdamkonferansen, samlet punktene som de mente måtte med i den økonomiske samlingen av Tyskland; Mat og andre nødvendige ressurser måtte sendes mellom sonene. Slik ville det tyske folk få en god nok levestandard og landet ville få en nødvendig økonomisk oppgang. Dette ville også føre til at man slapp bryet med å importere varer utenfra slik at sonemaktene kunne få bygd opp sin egen økonomi. Dette ga videre et grunnlag for at landet fikk en selvbergende økonomi bygd på nasjonale ressurser. Det ville gi en fri flyt av tjenester som transport og service for å bygge opp et

14DBPO vol 1 "Letter from Mr. Harrison to Mr. Troutbeck", Berlin, 15 juli 1945, s303-305

15Ibid «Letter from Mr. Troutbeck to Mr. Harrison», Foreign Office, 16 juli 1945, s325-327

fungerende samfunn og ville fjerne ulikheter i lønn, levestandard og lignende. En samlet myntenhet kunne bli skapt, som ga utløp for et eget banksystem og grunnlaget for en etablert finanssektor. Samlet ville det føre til en enhetlig redusering av økonomiske aspekter, som krigen påla det tyske folk.

Departementet pekte også på elementer som ikke burde tas med i en slik økonomisk samling. Man måtte passe på å unngå og bygge opp Tysklands krigspotensielle økonomiske styrke. Slik lærte man av det som førte til krigens grusomheter, ved å forhindre en oppbygging av truende elementer som kunne bli en fare for verdensfreden. En reduksjon av krigsframkallende industri ville nok bli et veldig viktig aspekt av okkupasjonen, siden alle parter hadde minnet av krigen friskt i minne. Samtidig måtte man unngå en usaklig fratakelse av styresmakt til den øverstkommanderende i sin sone. Det var viktig at det besto en desentralisering i landet, der hver sonemakt styrte i sin retning, men at det bestod et sterkt samarbeid med de andre sonemaktene. Man hadde tidligere sett hva en opphopning av makt i landet førte til.

Samlet sett ser vi at britenes representanter mente at disse aspektene ga et betydelig argument for at landet skulle bli holdt økonomisk samlet. De pekte også på scenarioer som ville forekomme ved en motsatt strategi. Ved at sonene ble betraktet som helt selvstendige ville landet lide av ineffektivitet. Dette viste til et tap av nødvendige ressurser til hver sone, i tillegg til et tap av arbeidskraft, som sonemaktene måtte bøte på fra sin egen økonomi. Leveranser som før var levert over sonegrensene, måtte man nå importere, som ville føre til at okkupasjonen ville koste ytterligere krefter. Administrasjonen kunne komme til å unngjelde, ved at økonomiske nødvendige sider ved økonomien tidligere var basert på et nasjonalt styresett. Nå ville det bli vanskeligere å sette opp et fungerende styresett, siden industrier som for eksempel den kjemiske- og tekstile industrien var avhengige av hverandre før krigens avslutning. Slik kunne det bli vanskelig å oppnå en gitt levestandard og en oppbygging av landet, som man tenkte skulle gi den europeiske økonomien et løft. Her ser vi at britene var fast bestemt på at Tyskland måtte holdes sammen som en økonomisk enhet. I denne sammenheng fantes det et viktig punkt i form av at det bare var i den russiske sonen, det besto et matproduksjonsoverskudd. Det sto som nevnt i kontrast til den amerikanske og i større grad den britiske sonens mangel av dette elementære behovet. I tillegg pekte britene på at Ruhr-industriens stasjonering i den britiske sonen, gjorde at dette behovet økte ytterligere. Nå måtte de eventuelt ty til import og gjøre situasjonen enda mer komplisert. En balansert økonomi der ressurser fløt mellom sonene ville hjelpe til med å løse disse problemene.

Det britiske departementet hadde samlet seg og lagd et skriv innad om strategiske trekk ved konferansen. De hadde tenkt ut to metoder for å få gjennom sitt standpunkt om en økonomisk enhet overfor de andre okkupasjonsmaktene. Den første var simpelthen å prøve og overbevise de andre

sonemaktene om at en økonomisk enhet også hadde betydelig nytteverdi for deres planer. Den andre gikk ut på å holde igjen ressurser fra sin sone, for å gi de et diplomatisk ultimatum. De så for seg at den første varianten nok kom til å bli lettere og utføre i forhold til amerikanerne og franskmennene, i motsetning til russerne. Ved den andre varianten ville nok bisettelsen av Ruhr ha en betydelig effekt på de to vestlige maktene. Kapitalinstallasjoner og en del industrielt utstyr som fantes i den britiske sonen, ville nok også fungere som et godt middel mot russerne på kort sikt. De så derimot på den andre planen som for risikabel og muligens for konfliktskapende. De måtte nok gå for antakelsen om at den firedelte okkupasjonen også betydde at hele Tyskland ble behandlet som en økonomisk enhet. De satte sin lit til at det allierte kontrollrådet, samt et fungerende samarbeid mellom sonemaktene, skulle få dette fullbyrdet¹⁶.

Anthony Eden, som satt som utenriksminister fram til Labour-partiet den 27. juli tok over makten i hjemlandet, samt i styret av konferansen, oppsummerte i et brev til statsminister Winston Churchill, om britenes posisjon i forhold til Tyskland som en enhet. Han pekte på at Tysklands økonomi skulle bli styrt med en sammenslått kontroll. Landet skulle ha en gjensidig distribusjon av varer og tjenester mellom sonene slik at importbehovet ble senket og man fikk en effektiv administrasjon. Han argumenterte mot at når britene først hadde gått inn for å behandle Tyskland som en økonomisk enhet, så var det ingen vei tilbake. Det kunne ikke være noe skille mellom den politiske og økonomiske administrasjonen på dette punktet. Dette utgangspunktet ville lage en grobunn for orden og struktur, som lettere skapte en positiv økonomisk og politisk utvikling¹⁷. Partene på konferansen gikk til slutt inn for at Tyskland skulle bli behandlet som en økonomisk enhet, der de omtalte prinsippene for dette gjaldt. Denne planen var i midlertidig som vi skal få se, ikke like lett å få til i praksis, siden den måtte samkjøres med de andre sonemaktenes interesser i etableringen i landet.

2.3. Den britiske strategien i forhold til krigsskadeerstatninger

Med tanke på krigserstatningene ble maktene på konferansen enige om at hver sonemakt skulle få sine erstatninger fra sin okkupasjonszone. Dette viste seg i utgangspunktet å være en fordel, særlig for Storbritannia og USA, siden de som nevnt innehadde sonene med det meste av industrien. Den franske hadde lite av det meste, mens den russiske hadde den største andelen av jordbruksområder. Det ble også fast bestemt at erstatningene til de landene Tyskland hadde påført skade, ikke skulle betales med penger, men med industrielt utstyr. Tyskland skulle bare sitte igjen med nok industri til å dekke en ”fredelig” nasjons kostnader og til å dekke et gitt levegrunnlag. De fire maktene skulle

¹⁶DBPO vol 1 «Brief for the United Kingdom Delegation to the Conference at Potsdam», Foreign Office, Juli 1945 s256-260

¹⁷Ibid «Minute from Mr. Eden to Mr. Churchill», Berlin, 19 juli 1945, s411-412

fjerne dette fra deres sone i tillegg til at Sovjetunionen skulle få til sammen 25% fra de vestlige sonene, der 15% skulle bli byttet mot råmaterialer til vest. En firemaktkommisjon ble satt opp for å se til at erstatningsleveransene foregikk som avtalt. Krigserstatningene ble antatt ferdigstilt innen 6 måneder ved inngåelsen, som tilsvarte 2. februar 1946. Det var mange land som gjorde krav på erstatninger og disse ble delt inn i A og B ressurser. Dette pekte på hvilken type industrielt utstyr som skulle bli utlevert og hvor det skulle prioriteres først¹⁸. Nå følges det britiske ståstedet under konferansen om dette omstridte temaet.

Den britiske ambassadøren i Moskva, Sir A. Clark Kerr, sendte til Eden, på vegne av utenriksdepartementet, en liste med flere kriterier som de ville få satt opp i forhold til krigserstatninger. Førsteprioriteten var å ta erstatninger fra de delene av tysk industri som hadde et krigspotensial. Erstatningene skulle også belage seg på at det som ble fjernet, skulle ha nytteverdi for de maktene som fikk denne. Den skulle gjøre at disse faktisk fikk brukt erstatningene til å bygge opp den reduserte økonomien sin. Denne skulle bli utført uten at man trengte forsyninger av ressurser utenfra. Erstatninger skulle altså bare komme fra den tyske formuen. I kontrast til Versailles` pengeløsning, viste han til at britene gikk inn for at det nå skulle brukes industrielt materiell til å bøte på skaden til de pårørende. Disse betalingene skulle utføres så raskt som mulig, slik at man unngikk langsiktige økonomiske problemer for Europa. For å være rettferdig ovenfor de tidligere erobrede landene, ville levestandarden i Tyskland bli holdt under gjennomsnittet i disse europeiske landene. Han så også på økonomisk enhet som essensielt for å lage en fungerende erstatningsplan, slik at en økonomisk balanse ble opprettholdt¹⁹. Slik kan vi se at han ville unngå at tyskerne trengte ekstern assistanse til å holde på denne gitte levestandarden. Målet han setter seg var å holde økonomien i landet stabil, slik at man slapp å bruke mye krefter og ressurser til å importere det som skulle dekke nødvendige behov i det okkuperte landet.

Russerne på sin side, belaget seg mye på forhandlingene som hadde blitt foretatt på Jaltakonferansen i diskusjonene rundt krigserstatninger fra Tyskland. Med utenriksministeren Vjatsjeslav Molotov i spissen, krevde de halvparten av erstatningene. Dette tilsvarte i utgangspunkt 10 milliarder dollar, som de mente ble vedtatt på den tidligere konferansen. Amerikanerne med utenriksministeren James Byrnes i front, kontret med at presidenten deres den gangen bare hadde satt dette anslaget som en forutsetning for diskusjon, uten å ha bestemt noe. Krigen hadde nå vart i flere måneder og alle partene visste at Potsdamkonferansen skulle ta seg av det endelige fredsoppgjøret²⁰. Molotov var derimot villig til å senke litt på erstatningskravet, siden de andre allierte statene klagde på at russerne allerede hadde tatt endel erstatninger fra sin tyske sone. Det ble

18Parliamentary Papers; Potsdamavtalen, Vedlegg.

19DBPO vol 1 «Sir A. Clark to Mr Eden», Moscow, 7 juli 1945, s225-226

20Ibid « Record of Ninth Meeting of Foreign Secretaries», Cecilienhof, Potsdam,27 juli 1945, s931-933

også pekt på at det hadde skjedd store endringer som hadde forandret hele situasjonen siden Jaltakonferansen. Han prøvde å argumentere for at enkelte deler av Tyskland skulle fritas fra erstatningsutleveringene, men Bevin stilte seg sterkt skeptisk til dette. Molotov gikk også kraftig i front i forhold til å få noe utbytte fra Ruhr-industrien, som inneholdt industrielt materiell og potensiell produksjon, som de hadde betydelig nytte av. Han prøvde å fremme sitt syn om en internasjonalisering av Ruhr, men ble blankt avvist av Bevin, som hevdet at dette var et stort politisk spørsmål og at fokuset heller måtte ligge på den negative økonomiske situasjonen i landet. Eden så seg enig med Byrnes, i at det måtte skje en utveksling av ressurser mellom øst- og vestsonene. Nå pekte han på at det ikke besto noen utveksling av mat og drivstoff fra den russiske sonen til resten av Tyskland. Molotov kontret med at deres erstatningsutbetalinger måtte få en raskere progresjon i forkant²¹. Vi kan tenke oss at det økonomiske behovet fra andre europeiske land og den russiske posisjonen, gjorde denne situasjonen til et kinkig problem.

Her kan vi se at russernes argument gikk ut på den britiske sonen innehadde mesteparten av industrien med et krigspotensial, som uansett måtte fjernes. Dette punktet i tillegg til deres tap og innsats i krigen, gjorde at russerne mente de fortjente mer erstatninger i form av en betydelig pengesum. Den britiske parten ville derimot unngå å snakke om disse i form av et gitt beløp. Det var et faktum at russerne hadde lidd mest på vegne av krigen og at de hadde tapt enorme mengder med industri. Siden de allerede hadde gjort opp for en del av dette ved å fjerne en del industrielt materiell fra den russiske sonen, måtte de derimot belage seg på å få en mindre andel erstatninger enn de i utgangspunktet kunne gjøre krav på. Selv om krigen hadde skapt ufattelige ødeleggelser var det ikke nok erstatningsgrunnlag i Tyskland til at landet også skulle klare seg selv. Det tenkte beløpet på 10 milliarder dollar ble derfor ikke tatt seriøst av den britiske side, som mente dette var altfor høyt, i tillegg til at de ikke ville vurdere krigserstatningene i form av en gitt pengesum. De pekte på at erstatningene måtte bli summert opp på basis av resiprositet, slik at ressurser kunne flyte mellom sonene ved den enkeltes behov. Dette sto også i stil med den amerikanske planen. Det skulle ikke foregå en urettferdig utlevering, men heller bestå en gjensidig transaksjon, der den enkelte makten fikk det den hadde fortjent. Å beregne denne mengden var et annet problem, som måtte vurderes grundig.

Sir W. Monckton, en av hovedrepresentantene i den britiske reparasjonskomiteen, sendte et memorandum til de andre britiske reparasjonsdelegatene, der han gikk inn for å bli enige med russerne om en utveksling av en gjensidig mengde ressurser mellom de vestlige sonene og den russiske. Han hadde mest lyst til å dekke viktige menneskelige behov, som ble eksemplifisert av

21DBPO vol 1 «Note of an informal meeting held in the President's room» the Cecilienhof, Potsdam, 23 juli 1945, s577-580

ressurser som mat og kull. Denne mengden skulle sammenfalle med mengden av industrielt utstyr som ble levert til den russiske sonen. Han så for seg at den enkelte sonekommandøren ville holde kontroll over hvilke varer som ble eksportert og importert fra sin egen sone. Han argumenterte for at en slik avtale ville gi en del fordeler for begge parter²². En forutsetning for dette var at Tyskland ble holdt økonomisk samlet. Ved dette scenarioet kunne man se for seg at importvarer måtte bestemmes utefra landet som en helhet, samt at eksportvarer som skulle betale for disse, måtte bli klargjort på forhånd i alle fire sonene. Hvis den britiske sonekommandørens importprinsipper ikke overlappet for eksempel den russiske, måtte man lage en egen løsning for den enkelte sonen. Dette betydde at man ikke holdt landet økonomisk samlet, noe som kom til å få alvorlige negative økonomiske og politiske følger for samarbeidet i forhold til Tyskland.

Et viktig punkt i den endelige erstatningsplanen var en todeling av det industrielle materialet. Sir Davis Waley, en av lederne i den utenrikse finansdivisjonen for den britiske økonomien la ut at: «På den ene siden måtte alt av industri med et krigspotensial fjernes uten diskusjon, samtidig som man måtte legge igjen nok industri i Tyskland til at man fikk opprettholdt den bestemte levestandarden». Å finne ut hva som hadde et krigspotensial, samt å finne ut hvilken av den resterende industrien man måtte beholde i sonen ble et vanskelig dilemma. Britene skulle som nevnt fremme en økonomisk oppbygging av den britiske sonen. Dette gikk i tråd med at man måtte dekke de nødvendige behovene, som ressurser fra den russiske sonen ga. I tillegg til mat og kull gikk Waley inn for at man måtte inkludere ved og drivstoff²³.

Britenes representanter bøyde seg etter hvert til å godta at russerne burde motta 10 % av reparasjoner fra de vestlige sonene og Ruhr-industrien. Denne delen viste til tungindustri som allerede var bestemt at skulle lages om til reparasjoner. Sir A. Cadogan, som fungerte som nestkommanderende i britiske utenrikssaker, la frem et utlegg der han mente at store deler av den russiske erstatningsmengden lå innad i den russiske sonen. På tross av dette mente han at britene burde gå inn for den fastsatte overleveringen, siden de måtte ha en forståelse av de enorme russiske tapene under krigen og det sterke behovet for å få bygd opp den russiske industrien igjen. Han la til at for at dette skulle bli oppfylt, måtte det på den russiske siden også foregå en utlevering fra deres sone. De vestlige sonene og Berlin-området hadde et sterkt behov for ressurser som mat, drivstoff og kull. Han pekte på at Storbritannia var veldig interessert i å unngå og måtte importere ressurser fra for eksempel USA, men heller ville skape en praktisk løsning som Tyskland og Europa tjente på. De så det også som viktig at man raskest mulig involverte Frankrike og de andre berørte landene i

22Ibid «Memorandum by Sir W. Monckton», Berlin, 24 juli 1945, s616-619

23DBPO vol 1 «Note of Second Staff Conference with Prime Minister and Foreign Secretary» 23 Ringstrasse, 30 July 1945 s1000-1001

erstatningsutleveringene²⁴.

I de videre forhandlingene med russerne mente Bevin at det enda ikke var mulig å gi noe eksakt minimumstall av erstatninger, siden man ikke hadde oversikt over hvor mye industrielt utstyr det var snakk om. Han foreslo, i samarbeid med den amerikanske utenriksministeren Byrnes, at kontrollrådet måtte lage en slik utgreiing, der den enkelte sonekommandøren hadde en finger med i spillet. Når Frankrike omsider fikk ta del i forhandlingene, burde det settes opp en erstatningskommisjon av disse delene, som gikk grundig gjennom alt av potensielt materiell til erstatninger. Byrnes kom også med en ny plan som viste til at russerne skulle få 12,5 % av reparasjoner fra den britiske og amerikanske sonene i bytte mot russiske ressurser og 7,5% av frie leveranser fra hver av sonene. Bevin fortalte at han så på denne planen som veldig favoriserende for russerne, men godtok betingelsene i motsetning til Molotov. Han foreslo heller at russerne skulle få 25% i reparasjoner fra Ruhr i byttehandel og 15% fritt fra hver av den amerikanske og britiske sonen. Dette var motstridende til de vestlige interessene og de nektet å godta denne løsningen. Molotov avsluttet diskusjonen med å konkludere med at partene hadde kommet til enighet om alt i forbindelse med erstatninger, bortsett fra prosentandelen som skulle tilføye Sovjetunionen²⁵.

Waley rapporterte senere fra et møte blant utenriksministrene at det hadde kommet inn et amerikansk erstatningstilbud fra et tidligere lunsjmøte mellom Molotov og Byrnes. Dette besto i at 25% av hva som ble klargjort som reparasjoner fra Ruhr skulle gis til russerne i bytte mot ressurser fra den russiske sonen i tillegg til at russerne fikk 15% av frie leveranser. Molotov likte bedre dette tilbudet fremfor det britiske, men ville at leveransene skulle komme fra de vestlige sonene som en helhet og ikke bare fra Ruhr. Byrnes godtok å dele erstatningene likt mellom Ruhr og de to vestlige sonene. Molotov berettet videre om at russerne krevde et gitt beløp av reparasjoner i tall eller vekt av industrielt utstyr. Dette ble avvist av begge de andre partene²⁶. Etter all diskusjonen på konferansen, ble det fastsatt at erstatningsandelene kom på 15% fra de vestlige sonene, som skulle byttes mot ressurser fra den russiske sonen og 10% fra de vestlige sonene i frie leveranser til den russiske sonen. Det ble fastsatt at disse erstatningene skulle gjøres klar på 6 måneder, altså innen den 2. februar 1946. Det ble også bestemt at det var forbudt å ta varer fra den bestående produksjonen i Tyskland, før denne hadde et overskudd **Få dette aspektet bedre fram i teksten**.²⁷. Senere skal vi få se at det som ble vedtatt i forhold til erstatninger på Potsdam ikke ble like lett å gjennomføre, som man hadde trodd på konferansen.

24Ibid «Note by Sir A. Cadogan, Berlin, 28 juli 1945, s947-949

25DBPO vol 1 «Record of Tenth Meeting of Foreign Secretaries» Cecilienhof, Potsdam, on Monday 30 July 1945, s1019-1026

26Ibid «Letter from Sir D. Waley to Sir W. Eady», British delegation, Berlin, 31 juli 1945, s1050-1054

27Ibid «Note by Sir D. Waley (Berlin)», 31 juli 1945, 1092-1093

2.5. Konklusjon

Britene gikk ved Potsdam sterkt inn for at politikken i deres sone og i hele Tyskland skulle smitte over på de andre sonemaktene og så med stor mistenksomhet på syn som motsatte seg de viktigste britiske prinsippene. Målet om at Tyskland skulle bli holdt økonomisk samlet ble priset veldig høyt, slik at man fikk en balansert økonomi som ga mindre utgifter til okkupasjonsmakten. De prøvde sterkt å få dette integrert i de andre sonemaktenes tankesett ved å prøve og overtale de om alle fordelene dette ville gi. Britene promoterte også sterkt for at de andre sonemaktene måtte gå inn for en oppbygging av den tyske økonomien. Slik mente de at Tyskland og Europa ville få en mye lysere fremtid.

Ved diskusjonene rundt erstatninger stilte britene med harde bud, men måtte etter hvert bøye seg litt for de andre maktenes krav. De holdt seg derimot sterkt borte fra å støtte det russiske kravet om å komme med en gitt pengesum ved definisjonen av erstatninger. Samlet sett fikk britene, ved hjelp fra amerikanerne, fastsatt mange av de viktigste prinsippene sine. Særlig det at det ble bestemt at Tyskland skulle holdes økonomisk samlet gjennom en samlet politisk struktur. Sammenvevd med dette lå det at det også skulle foregå en gjensidig transaksjon av de bestemte erstatningene mellom de vestlige og østlige sonene. Det skulle ikke være lov å ta erstatninger fra den bestående produksjonen, før landet hadde fått et økonomisk overskudd utefra sine eksportinntekter.

I etterkant av diskusjonene på Potsdamkonferansen så vi at en del britiske mål i forhold til Tyskland utkrystalliserte seg. Landet skulle fratras enhver truende potensiale og et samarbeid mellom de andre maktene var en viktig forutsetning for at landets fremtid fikk en positiv utvikling. Britene hadde innsett at de var avhengig av at amerikanerne var sterkt delaktig i landets fremtid. Det var også viktig for britene at de stoppet den kommunistiske innflytelsen fra å spre seg fra den russiske sonen. Ved at Frankrike ikke deltok i Potsdam så var det essensielt å inkludere de tidlig og få de til å innse at et samarbeid rundt Tysklands styre var det beste for alle partene. Angående den britiske sonen, så var det viktig og tidlig å få tyskerne her til å delta i en positiv økonomisk og demokratisk utvikling.

Kapittel 3. Storbritannias vurdering av de andre sonemaktene i Tyskland

Etter at Potsdamavtalen ble fastsatt, var britene klar for å spille en lederrolle i arbeidet med å utfylle denne. De britiske hovedmålene bestod i å behandle Tyskland som en økonomisk enhet på en føderal strukturell basis. Med dette utgangspunktet ville de passe på at ressurser fløt mellom sonene, samt at de prøvde å få eksport-import indeksen til å bli balansert. Med Ernest Bevin i spissen ville de bruke diplomatiske metoder for å få de andre sonemaktene til og innrette seg de britiske målene. Utenriksministermøtene ble hovedarenaen for dette. Her kunne britene finne ut på hvilke linjer man kunne finne enighet og hvilke punkter som ville skape en friksjon i samarbeidet. Et annet viktig aspekt var den britiske utforskningen av de andre sonene og synet på deres etablering. Vi må nå vende til samarbeidet i okkupasjonen av landet og målet om å holde det samlet.

3.1. De andre sonemaktenes etablering i sin sone

Bevin tok for seg de andre sonemaktenes etablering i sin sone i en utredning til kabinettet den 24. april 1946. Han pekte på at den amerikanske sonen var betydelig mindre industrialisert enn den britiske, men at forholdene her i utgangspunktet var bedre. Amerikanerne gikk i starten av okkupasjonen inn for en effektiv omorganisering av sin sone. De innførte tidlig Potsdamsbetingelsene ved «de fire D-ene» og gikk samtidig kjapt inn for å gi tyskerne ansvaret for administreringen av sonen. Dette mente de ville gi tyskerne troen på gjenopprettingen og skape en positiv effekt mot målet om et demokratisk, fredelig gjenoppbygd Tyskland. Amerikanere satte også opp et tidsskjema som de effektivt ville følge helt fra starten av okkupasjonen. De hadde troen på at man fikk klarstilt de ulike erstatningsoverleveringene, som var oppsatt til 2. februar 1946. Videre tenkte de å gå fra militær til sivil kontroll den 1. juni det samme året og gjøre unna den viktigste biten av okkupasjonen i løpet av 1947. Sonebarrierer ville gå i oppløsning og et samlet Tyskland kunne opprettes. I 1948 kunne man trekke vekk okkupasjonsstyrkene og skrive under fredserklæringen.

Som tiden vil vise så gikk mye av denne idealistiske planen ganske annerledes enn forutsett. Vi kan likevel tenke oss at det fantes mange positive aspekter hvis den hadde trumfet gjennom. Tyskland ville tidlig klart seg selv, styrkene fikk raskt lov til å vende hjemover, og landet ville bli politisk og økonomisk gjenoppbygd etter vestlige fredelige verdier. Bevin viste til at nesten et år etter krigens slutt hadde ikke amerikanerne fått tyskerne til å ta over ansvaret i senteret av landet, eller fått gått over fra et militært til et sivilt styre. Det første punktet kan forklares ved at Frankrike gikk imot en sentral tysk administrasjon, mens det andre punktet ble hindret av den amerikanske regjeringen, ved at de nektet å ta over ansvaret her. Amerikanerne hadde likevel kommet lengst av

sonemaktene i å få satt opp et fungerende styre, med tyske autoriteter som satt med ansvaret for administrasjonen i sonen²⁸. I slutten av oktober 1945 var amerikanerne altså raskere enn britene med å sette opp den nevnte soneregjeringen. Dette var i likhet med den britiske, en militærregjering der amerikanerne satt med den øverste makten. Det britiske utenriksdepartementet hadde i midlertidig sett på to årsaker til at den amerikanske sonenes administrasjon hadde skapt en dårlig stemning blant folkeopinionen. For det første hadde de i motsetning til britene tatt for seg et mye mer omfattende denazifiseringsprogram. Her hadde de sveipet over administrasjonen og fjernet alt som minnet om nazistiske element. Det britiske utenriksdepartementet pekte på at dette kunne få uheldige implikasjoner og mente at amerikanerne heller burde følge den britiske og franske modellen. I amerikanernes program burde de selvsagt kvitte seg med de øvre nazistiske elementene, men de burde beholde de nedre og holde disse under sterk kontroll. Slik kunne man prøve å omvende de gjenværende, ved å innføre gode verdier og lære de demokratiske prinsipper. Hvis man fjernet alle disse nazistiske elementene fra administrasjon, ville de fortsatt bestå og skape misnøye blant den tyske befolkningen. Amerikanerne gjorde denne prosessen verre ved at de praktiserte regelen om at de som ble fjernet, også mistet retten til pensjon, som tilsvarte at de ble økonomisk ruinerte. Slik sett ble det skapt misnøye i begge leirene i den amerikanske sonen hvis denne utviklingen fortsatte.

Den andre store årsaken til en dårlig stemning blant lokalbefolkningen i den amerikanske sonen kom av at amerikanerne fortsatt sto igjen med en ganske stor okkupasjonsstyrke. I praksis førte dette til at disse tok opp ressurser, som boliger og mat, til fordel for endel av lokalbefolkningen. Det hadde utviklet seg sånn at den militære etableringen trumfet den sivile, med tanke på goder fra okkupasjonsmakten. Amerikanerne ernærte seg derimot, i likhet med britene, ikke av jorden i sin sone²⁹. Bevin berettet i slutten av april 1946 at amerikanernes opprinnelige plan var å redusere raskt og i en omfattende grad, antallet av tropper på det europeiske kontinentet. Nå viste han til at amerikanerne hadde fått mer troen på at man trengte en del styrker stående i Tyskland, for å øke sin innflytelse i den europeiske politikken³⁰.

Den britiske utenriksministeren pekte på at den franske etableringen fikk en ganske annen praksis. Ved at de ikke deltok ved Potsdamkonferansen og hadde generelt spilt en mindre rolle i debattene rundt Tyskland, mente han de gikk inn for en litt mer bitter og fiendtlig strategi. De hadde

28NA, Kew, CAB 129/9, "Policy towards Germany. Memorandum by the Secretary of State for Foreign Affairs". 3 May 1946, s10-11

29NA, Kew, FO 371/46736, «Allied Control Commission: policy in occupied Germany: Post-Defeat Military Government planning for Germany: situation in occupied Germany: establishment of Allied Control Authority in Berlin: zone boundaries: Allied Control Authority work» Berlin, 1945 August-October. s54-56

30NA, Kew, CAB 129/9, "Policy towards Germany. Memorandum by the Secretary of State for Foreign Affairs". 3 May 1946, s9-10

anerkjent at Tyskland skulle få en sentral administrasjon og valgte å fronte en desentraliseringsprosess. I sin sone prøvde de å fremme et eget styre med nasjonens verdier i sentrum, i likhet med resten av sonemaktene. De prøvde å innføre franske demokratiske verdier, samt en leksjon av deres stolthet i fransk kultur. Dette gikk i midlertidig i feil retning ved at det ble praktisert gjennom en dårlig administrering, samt at det utviklet seg i tillegg en tendens til at Frankrike utnyttet ressursene i sin sone til egen vinning. De fant ut at de kunne spare mye av egne ressurser ved å leve av landet i sin tyske sone³¹. Dette begrunnet de med at de kompenserte for de tapene som Tyskland påførte landet deres i løpet av krigen. Foruten Saar-området, som vi skal se at Frankrike hadde lyst å annektere, besto derimot sonen for det meste av fattig jordbruksområde.

De franske tiltakene gikk mot de britiske prinsippene for en oppbygging av Tyskland som en økonomisk enhet. William Strang pekte på at den franske sonens beliggenhet til moderlandet gjorde deres strategi mye lettere å gjennomføre. Sonen fikk en lokal tendens, der styret her heller vendte seg vestover mot Paris, enn mot et firedelt styre av Tyskland. Dette ble eksemplifisert ved at det ikke virket som om Frankrike brydde seg i nevneverdig grad om viktige saker vedrørende Tyskland, der de ikke direkte ble berørt³². Det kunne man se gjennom at ved slutten av oktober 1945, hadde sivile tatt over den tidligere franske militærregjeringen i sonen. Denne besto nå nesten bare av tyskere, som pekte på at Frankrike var interessert i å si fra seg ansvaret i forhold til Tyskland. De hadde selv sagt at de ville gi over endel av makten til de tyske autoritetene i sonen. Utviklingen kunne ses i sammenheng med at den økonomiske situasjonen, samt at liten tilgang til mat, skapte en alvorlig ramme. Denne situasjonen hadde blitt bygd videre opp av at de franske okkupasjonsstyrkene hadde ernært seg helt og holdent av den tyske jorden i sin sone. Samtidig hadde Frankrike eksportert endel viktige ressurser fra sin sone i starten av okkupasjonen³³.

Bevin mente den russiske sonen sto mer i kontrast til de tre andre. Informasjonen derfra ved starten av okkupasjonen viste til at det fantes ganske elendige forhold for tyskerne her. Det gikk rykter om kaos. Det ble rapportert om sult, vold, samt en dekonstruksjon og utlevering av industri til russisk bruk. Samtidig avvek de fra Potsdam ved og ta produksjonsvarer fra den bestående produksjonen, selv om det ikke fantes noe overskudd. Han mente at industrien nå sikkert var så dekonstruert at den ikke holdt til å gjøre sonen selvforsørgende. Dette ble forsterket av at russerne, i likhet med Frankrike, levde av landet i sonen.

De hadde etterhvert startet å bygge opp det kjente russiske mønsteret ved administrasjonen.

31NA, Kew, CAB 129/9, "Policy towards Germany. Memorandum by the Secretary of State for Foreign Affairs". 3 May 1946:11

32DBPO, Volume 5, *Germany and Western Europe 11 August-31 December 1945*, "Sir W. Strang to Mr Bevin, Berlin, 23 October 1945:253

33NA, Kew, FO 371/46736. s56

De organiserte et ettpartistyre som gikk inn for isolasjon og en kontrollert økonomisk utvikling. De ga makt og privilegier til tyske kommunister, samtidig som den russiske kontrollen fortsatt var total. Styret ble ikke basert på de populære meningene og valg ble ikke gjennomført. Han forutså at når eventuelle valg ville forekomme, stilte nok bare et parti opp eller de ville velge å ta med flere, rigge stemmene, og lage en illusjon om at det foregikk en rettferdig avstemning. Propagandaen mot tyskerne i sonen eskalerte også, som for eksempel ved at man bygde opp under og forsterket bildet av hungersnøden i de vestlige sonene, i forhold til den positive veksten i øst³⁴.

Informasjonen om situasjonen som utspilte seg i den russiske sonen, kunne Bevin bruke til å lage et bilde av en overholdende russisk strategi vedrørende Tyskland. Russerne hadde nok ikke tenkt å ta noen sjanser med tyskerne, men ville heller holde de svake og kontrollerte. De fryktet videre de vestlige maktene, deres intensjoner i landet og at Tyskland skulle bli bygd opp gjennom vestlige prinsipper. Han så for seg at det russiske drømmescenariot gikk ut på at hele Tyskland etter hvert snudde seg østover, og bestod under sterk eksklusiv russisk innflytelse. Med tanke på Potsdamavtalen hadde de vært veldig effektive til å innføre reduserende midler, som de fire D-ene og erstatningsleveranser til seg selv. De hadde derimot hatt lite utvikling mot en innføring av hva den britiske regjeringen så på som de konstruktive aspektene, som omhandlet det som førte til et fungerende samarbeid mellom sonemaktene. Her pekte han på prinsippet om å behandle landet som en økonomisk enhet, få fri ferdsel av ressurser mellom sonene og at det ble skapt en åpenhet i forhold til de andre sonemaktene. Den russiske sonen, var som beskrevet, blitt satt opp som en separat økonomisk og politisk del, med veldig lite flyt av informasjon fra sonen.

Bevin mente det ikke virket som de hadde bestemt seg enda om de ville ha et samlet Tyskland administrert fra Berlin, beskrevet i Potsdamavtalen. I mellomtiden satset de bare på egne interesser og gjorde det beste ut av situasjonen. De etablerte seg trygt i sin sone, samtidig som de prøvde å få større innflytelse i Berlin og i de vestlige sonene, ved å presse på for å innføre de punktene i Potsdam som passet de best. Han mente at britene ikke kunne belage seg på, til tross for isoleringen av sonen sin, at russerne ville holde seg for seg selv i sin russiske sone, siden de allerede hadde gitt aktiv støtte til kommunister i vest. Etter at de følte at de hadde konstruert ferdig sin sone, advarte han mot at de trolig ville øke presset for å skaffe seg sterkere innflytelse i vest³⁵.

34NA, Kew, CAB 129/9, "Policy towards Germany. Memorandum by the Secretary of State for Foreign Affairs". 3 May 1946, s12-13

35Ibid s16-17

3.2. De andre sonemaktenes syn på Tyskland som en økonomisk enhet og politiske struktur

Den britiske sonegeneralen Brian Herbert Robertson lagde, i oktober 1945, et utlegg som la frem britenes plan rundt en politisk struktur for landet. Den pekte på at britene mente at deres syn på Tyskland styrt som en samlet administrasjon ved Potsdam og andre punkter som hadde blitt vedtatt der, ikke hadde blitt ivaretatt i etterkant av konferansen. Nå, to måneder senere, mente han at det meste hadde blitt styrt gjennom en sonebasis, som skapte implikasjoner for de britiske planene. Ved en ulik administrasjon i sonene, ble det vanskeligere å behandle landet som en økonomisk enhet. I øst førte denne drøyingen til at sonen raskt utviklet seg mot en russisk kommunistisk modell, som distanserte seg fra de vestlige sonene.

Videre pekte han på at en fravikelse av en samlet administrasjon gjorde at det tok lengre tid å skifte fra et militært til et sivilt styre i landet, som videre førte til at demobiliseringen ble utsatt. En generell nedsatt finans og kommunikasjonsflyt ble også skapt. Dette gjorde at man fikk en redusert sentral finanskontroll som hadde som oppgave å få bukt med økonomiske problemer, som for eksempel inflasjon. Samlet sett forhindret en utøvelse av en samlet administrasjon mange av planene som var tenkt å bli gjennomført gjennom dette faktiske styret. Den firedelte okkupasjonen fikk en senket progressiv utvikling av de målene som ble satt opp på Potsdam-konferansen vedrørende Tyskland. Han argumenterte også for at den franske opposisjonen førte til at amerikanerne raskere trakk seg vekk fra Europa. Hvis en samlet administrasjon ble satt opp, ville amerikanerne i hvert fall legge igjen en del personell som kunne ivareta denne strukturen. Summert opp mente Robertson at britene måtte få Frankrike til å gå inn for en samlet administrasjon, før man kunne fastslå hva som skjedde med de, snart omtalte, franske målene om å dele opp vestlige områder i Tyskland³⁶.

Som nevnt gikk amerikanerne inn for en fullbyrdelse av Potsdambestemmelsene. De promoterte gjennom dette at det skulle bestå en fri flyt av personer, varer og ressurser mellom sonene. Bevin viste til at amerikanerne tenkte i starten av okkupasjonen å gå inn for en tredeling av sin sone og en oppbygging av provinsene. Dette pekte mot en desentraliseringsprosess i sin sone, som britene ikke var tilhenger av³⁷. Etter hvert endret amerikanerne holdning mot en mer britisk struktur, som bestod i at en sentral administrasjon med føderale undertoner ville være den beste løsningen. På Pariskonferansen for utenriksministere, som varte fra 25. april til 12. juli 1946, gikk de også inn for at en spesialgruppe burde bli opprettet for å granske tyske problemer og forholdene i de enkelte sonene, som den britiske utenriksministeren støttet. Denne gruppen ville særlig ta for seg

36DBPO vol 5 "Control Commission for Germany (British Element)", Lübbecke, 5 October 1945, s179-181

37NA, Kew, CAB 128/5«Germany: Future of the Ruhr and Western Germany». 17 April 1946:3

hva som burde gjøres for at Tyskland skulle bli bygget opp som en økonomisk enhet. Disse skulle gi retningslinjer til delegatene fra de ulike sonemaktene. De mente at denne gruppen burde lage en fredsavtale i forhold til Tyskland. Amerikanerne gikk også inn for at man måtte skrive under en avtale som sa at landet ble desarmert de neste 25 årene³⁸.

På den samme konferansen la de britiske representantene frem at de bare var interessert i å diskutere en eventuell internasjonalisering av Ruhr, hvis Tyskland ble behandlet som en økonomisk enhet og når de hadde fått en full oversikt over hva som foregikk i hele landet. De la også til at hvis for eksempel Sovjetunionen skulle ha innpass i deres sone, måtte det foregå en resiprositet, der britene fikk en lik rett i deres sone. De sa seg også enig med amerikanerne om at man måtte lage en gruppe som skulle hjelpe sonemaktene i administreringen av Tyskland som en helhet. Russerne sto i midlertidig imot alle disse forslagene. De ville ikke bestemme seg for noe før de hadde fått nok erstatninger, samt når de fikk en større innflytelse i Ruhr-industrien³⁹.

I samtaler med den franske utenriksministeren, George Bidault, diskuterte Bevin de franske planene. Deres plan gikk ut på at Ruhr og Rhinland-området, de nevnte vestlige områdene, skulle internasjonaliseres og organiseres som egne politiske enheter. I Ruhr ville de at de 5 millionene av innbyggere ble inkorporert i det politiske systemet. Dette skulle bli satt opp av de fire sonemaktene, som skulle utnevnes av et lokalt styre gjennom stemmer fra lokalbefolkningen. Dette styret skulle igjen bli fulgt opp av en kommisjon bestående av 9 medlemmer fra sonemaktene. Kommisjonen skulle i tillegg opprette en politistyrke bestående av 50000 tropper, som skulle bli stasjonert i området. Frankrike pekte på at dette ville bli et frihandelsområde. Sonemaktene skulle delegere utbyttet fra Ruhr-industrien mellom dem og det internasjonale samfunn til nødvendigheter som erstatninger og til opprettholdelse av den gitte levestandarden i Tyskland⁴⁰. Den franske utenriksministeren prøvde å presse på sitt argument med å vise til at russerne også støttet opp om at Ruhr burde, lignende slik Berlin ble satt opp, internasjonaliseres. Bevin mente i midlertidig at dette initiativet sikkert kom på bakgrunn av at russerne ville bruke denne innflytelsen til å spre kommunismen og få større makt i de vestlige sonene. Bidault foretrakk i midlertidig et styre utgjort av dem selv, Storbritannia, Nederland og Belgia, der Sovjetunionen og dens kommunistiske ideologi ble holdt utenfor⁴¹.

Etter samtalene med Bidault, oppsummerte Bevin de franske planene i denne

38NA, Kew, PREM 8/520, "Disarmament and demobilisation of Germany: socialisation of German basic industries; parts I and II», 1946-1947 s56-58

39NA, Kew, PREM 8/520, 1946-1947 s94-95

40DBPO vol 5 "Report on First Informal Anglo-French Conversation concerning the Rhineland and the Ruhr" 12 October 1945 s209-212

41NA, Kew, PREM 8/43 "Note of a conversation with the French Government on the Rhineland and the Ruhr», 1945 s1-2

sammenheng. Frankrike ville at området vest for Rhinen, kalt Rhinland, skulle bli opprettholdt som en uavhengig stat, der allierte tropper ble stasjonert. Dette området skulle derimot ikke bli en del av Ruhr, slik at man unngikk at det ble for stort og sentralisert. Frankrike ville derved stoppe frykten for at området kunne fungere som en passasje til tysk aggresjon mot landet deres. I tillegg ville Frankrike at det grenseliggende Saar og minene deres ble integrert i det franske moderlandet, der tropper skulle stasjoneres permanent. Saar ville bli styrt gjennom innbyggerne her, men kontrollert av Frankrike⁴². Vi kan oppsummere med at de ville at Tyskland skulle bli et desentralisert ufarlig naboland. Ved å ha mistet ressursene i Ruhr og Saar, slik at de fikk et lavt industrinivået, mente Frankrike at dette ville holde til å opprettholde en moderat tysk levestandard. Samtidig skulle de vestlige tyske grensene til Tyskland være okkupert, for å fjerne noen form for en potensiell trussel. Disse punktene pekte mot at landet ville få en sen økonomisk utvikling, som gikk i motsatt retning av de britiske planene.

Den britiske sonekommandøren Montgomery, mente at den franske holdningen fungerte som en brems på utviklingen av samarbeidet mellom sonemaktene. Han mente at det virket som de var lammet av frykt, ikke bare fra Tyskland, men også fra den russiske siden. «De var fast innstilt på at en oppretting av en sentral administrasjon i Tyskland automatisk ville føre til at den kommunistiske innflytelsen spredde seg vestover gjennom den tyske befolkningen, og skape et truende element.» Han pekte videre på at britene måtte få Frankrike til å få troen på at en oppbygging av Tyskland langs den britiske linjen ville få en positiv effekt for alle parter⁴³.

Alan Brooke Tedder og Rhoderick McGrigor, som var delegater i kabinettet, så det som viktig å sympatisere med de franske planene, for at de lettere kunne samarbeides med, ved andre anledninger. De stilte seg i midlertidig ganske skeptisk til enkelte av punktene som Frankrike gikk inn for. Ønsket deres om en anneksjon av Saar-området, så de som gjennomførbart, men en separasjon av Ruhr fra resten av landet, ville derimot blitt en upraktisk løsning. For det første ville nok dette skapt en voldsom tysk politisk opposisjon. Den tyske nasjonalismen var veldig sterk og en oppløsning av fedrelandet ville nok bygge opp massiv motstand. Dette ville skape et sterkt press mot sonemaktene og skape ytterligere vanskeligheter i samarbeidet mellom dem, og i styret av Tyskland som helhet. Økonomisk sett ville nok også separasjonen av Ruhr skape en kinkig situasjon. De hadde ikke tro på at det ville bli en fungerende økonomisk balanse mellom Ruhr, Tyskland og resten av verden. Det ville nok heller oppstå restriktive barrierer, som ville gi en negativ økonomisk utvikling i Tyskland og utad⁴⁴. Vi kan se at dette kolliderte med britenes mål om

42DBPO vol 5 "Report on First Informal Anglo-French Conversation concerning the Rhineland and the Ruhr" 12 October 1945 s209-212

43IDBPO vol 5 "Field-Marshal Sir B. Montgomery to Control Office", Lübbecke, 30 October 1945, s306-307

44NA, Kew, CAB 129/9, "The Future of Germany and the Ruhr. Note by the additional Secretary", 15 April 1946, s5-8

å bygge opp sin egen sone for å spare egne ressurser. Britene ville nok heller ikke at området skulle deles opp mellom maktene når dette området faktisk var tildelt den britiske sonen. Summert opp så måtte man nok finne en annen løsning enn den franske ved Ruhr-spørsmålet.

Bevin sendte, den 15. April 1946, et hemmelig dokument til kabinettet, som tok for seg det overholdende britiske synet i forhold til Ruhr. For det første måtte man ta for seg sikkerhetsspørsmålet. Her var det enighet om at det lureste var å sette produksjonen for råvareindustrien opp til et seminivå av total ytelse, slik at sluttproduksjonen kunne bli utført i andre deler av Tyskland. For øyeblikket gjorde den restriktive industrimengdeplanen, som vi skal se ble satt opp i mars det samme året, at produksjonsplanen ikke kunne bli fullstendig utført. Han pekte på at dette skapte endel arbeidsledighet. Britene så på disse to punktene som uheldig, siden de var interessert i å bygge opp økonomien i den britiske sonen. Det at den tyngste industrien var helt avhengig av kull, og at Ruhr var den eneste skikkelige leverandøren av denne, gjorde i midlertidig at britene innså at de kontrollerte stålproduksjonen i hele landet. Slik sett satt de med en stor del av kontroll i Tyskland⁴⁵. Hvis man i tillegg til dette, tar med prinsippet om sikkerhet, var det ikke rart at de andre sonemaktene gikk så sterkt inn for å få innflytelse i forhold til Ruhr-industrien. Britene mente nok derimot at en internasjonalisering av området ville blitt en upraktisk løsning. For det første ville nok dette skapt en negativ innvirkning på økonomien med tanke på restriktive barrierer og deling av kontroll mellom sonemaktene. Britene likte nok å være i den posisjonen at de satt med makten over dette viktige området. De argumenterte også for prinsippet om resiprositet. Hvis andre sonemakter fikk innflytelse i deres britiske sone, burde det samme skje for britenes vedkommende i de andre sonene. Samtidig fantes mistenksomheten rundt en slik internasjonalisering. Denne var i hovedsak vendt mot russerne, som presset på for en innflytelse i Ruhr. Britene valgte å stå i mot dette med dekning av at de mente de ikke kunne stole på russerne. Dette forklarte de med at russerne hadde brutt med Potsdam, ved å isolere seg i sin tyske sone og tatt erstatninger fra den pågående produksjonen.

Tedder og McGrigor pekte på at russerne gikk på papiret bestemt inn for en økonomisk enhet i Tyskland. I realiteten mente de britiske delegatene at dette var en fasade som russerne brukte til å skjule sin egentlige strategi. De mistenkte russerne for å ha som mål og samle landet under en kommunistisk administrasjon, som ble styrt fra Berlin. Russerne valgte å se bort i fra at prinsippet om økonomisk enhet innebar at Tysklands utgifter samlet skulle bli dekt av de fire sonemaktene. I tillegg gikk russerne bort fra Potsdam ved at de skaffet seg erstatninger fra den pågående produksjonen i sin sone. Flyt av ressurser hadde også uteblitt, siden russerne nektet å sende over

45NA, Kew, CAB 129/8, «The Ruhr and Western Germany» 15 April 1946:2

nødvendige varer til de vestlige sonene⁴⁶. Samlet sett bidro alt dette til å øke den britiske mistenksomheten overfor den russiske sonen og deres planer.

Oliver Harvey, som fungerte som stedfortreder for andrevalget som utenriksminister, la den 24. mai 1946 frem et forslag på hvordan man burde takle det bestående Tysklandsproblemet. Han mente at soneregjeringen måtte bestå fram til man fikk opprettet et fungerende Ruhr regime og til demitraliseringen av sonene var ferdigstilt. I tillegg mente han man måtte operere på en sonebasis så lenge russerne holdt fast ved sin politiske tilnærming, som han mente la en stopper for et økonomisk samlet Tyskland. Selv om det fantes et stort skille mellom de vestlige maktenes okkupasjon i forhold til den russiske, så trodde han derimot det ikke ville føre til at det ville bli skapt to ulike Tyskland. Han mente den tyske nasjonalismen sto som en enorm hindring for en slik splittelse. Drøyingen ville nok i midlertidig føre til en ujevnhet mellom vest og øst, som gjorde et samarbeid vanskeligere. Han konkluderte med at russerne var den største bremsen for et samlet Tyskland. De fremsto som livredde for et Tyskland de ikke kunne kontrollere og den potensielle trusselen landet kunne skape. Slik sett mente han at russerne kunne spille en økende truende rolle, ettersom de søkte større innflytelse i Tyskland på de vestlige maktenes bekostning. Han så for seg at et positivt scenario for britene besto i et samlet, men føderalt Tyskland der det foregikk inspeksjoner og Ruhr ble kontrollert. Han pekte også på at den eneste måten russerne kunne få makt i forhold til Ruhr-industrien, var hvis britene fikk en tilsvarende rolle i den russiske sonen.

Harvey argumenterte videre med at russerne tjente mer enn de vestlige maktene på at bestemmelser drøyde ut. Dette var forklart ved at kommunismen livnærte seg mer på dårlige kår, i motsetning til de vestlige maktenes styre. Derfor mente han at det var britene som måtte ta initiativet til å samle landet og få gjennom viktige avtaler som ga en progressiv utvikling mot dette. Han berettet at selv om den britiske sonen var en stor byrde for den britiske regjeringen, var nok et scenario der britene trakk seg ut og byttet ut seg selv mot den russiske kommunismens kontroll, så avskrekkende at britene måtte gi alt for å prøve og nå sine mål i Tyskland. Han rundet av med å peke på at britene burde bruke Ruhr-industrien til å få et maksimalt utbytte av produksjonen. Dette måtte selvsagt foregå innenfor rammene av industrimengden, som var bestemt utefra hva som innebar et krigspotensial⁴⁷.

På utenriksministermøtet i Paris den 10. juli 1946 oppsummerte Bevin den britiske posisjonen i forhold til å behandle Tyskland som en økonomisk enhet. For det første la han vekt på at britene brukte Potsdambestemmelsene som sitt utgangspunkt. De var veldig opptatt av at disse

46NA, Kew, FO 941, "Control Office for Germany and Austria, Central Secretariat, 1945-1947", s26-27

47NA, Kew, FO 371/55843, «Council of Foreign Ministers: results of the Paris discussions on Germany» 24 mai 1946, s3-4

ble behandlet som en helhet og ikke som fragmenterte avtaler. Målet om at Tyskland skulle samles økonomisk måtte bli opprettet ved at nødvendige ressurser ble transportert på tvers av sonene i gjensidige forhandlinger. Dette tilsvarte at utgiftene til import måtte i prinsippet bli betalt med de gitte eksportinntektene fra de enkelte sonene. For at britene skulle delta i et slikt system, betinget det at det besto et rettferdig vekselforhold slik at et praktisk samarbeid kunne utøves. Hvis bestemmelsene som ble utformet under Potsdam ikke fungerte, var den britiske regjeringen nødt til å behandle den britiske sonen på en mer kynisk måte, slik at utgiftene til den ville minske. Han pekte på at britene så på dette som et dystert scenario, der de mente at det helt klart beste hadde vært hvis Tyskland ble behandlet som en økonomisk enhet, der et godt samarbeid førte til en positiv utvikling. Et skritt på veien for å få til dette var, som amerikanerne hadde foreslått, å opprette en komite med delegater fra de ulike sonemaktene. De kunne inspirere sonene og gi svaret på hvor man trengte å forbedre forholdene⁴⁸.

I forkant av Washington-diskusjonene, som var arenaen der britene og amerikanerne skulle fastsette prinsippene rundt den kommende sammenslåingen av sine soner ved årsskiftet, la Bevin i oktober 1946 ut et innlegg. Det besto av punkter som han mente burde klargjøres mellom britene og amerikanerne, før det neste utenriksministermøtet. Dette skulle avholdes i New York fra 4. november til 12. desember. Hovedpunktene i denne sammenhengen var på sedvanligvis spørsmålene om økonomisk enhet, industrimengde, erstatninger og den politiske strukturen. Prinsippene rundt en økonomisk enhet av Tyskland var rettet mot en diskusjon mot Sovjetunionen. Han berettet at for å kunne følge Potsdam, måtte russerne godta at det skulle bestå en fri flyt av ressurser mellom sonene. Tyskland måtte også få en eksport-import plan som dekket hele Tyskland. Erstatninger skulle ikke bli dekt av den bestående industrielle produksjonen inntil det var slutt på den negative balansen mellom utgifter og inntekter i hver av sonene. Ut fra disse punktene argumenterte han for at russerne burde betale amerikanerne og britene for utgiftene de var blitt belastet med, utefra en verdi som sto i likhet med hva russerne hadde tatt av erstatninger fra den pågående produksjonen i sin tyske sone. Det burde også bestå et firedelt samarbeid i dekningen av utgifter til hele landet. Han mente å vite at russerne aldri ville godta å betale de vestlige maktene. Han tenkte at de på papiret ville godta de to første punktene, men at de nok ikke ville slutte å ta erstatninger fra den pågående produksjonen. En slik russisk strategi mente han ville skapt en ubalanse, hvis man ble enige om at ressurser skulle flyte fritt mellom sonene. Slik ville nok disse omsider gå østover og Sovjetunionen ville sitte igjen som vinneren.

På den annen hånd ville uenighet i disse punktene ha ført til at man måtte behandle den,

48NA, Kew, FO 371/55843, «Council of Foreign Ministers: results of the Paris discussions on Germany» 24 mai 1946, s4-5

senere omtalte, angloamerikanske sonen som en egen politisk og økonomisk enhet, som ville gi grobunn til splittelsen av Tyskland inn i to deler. Samtidig pekte han på at den russiske sonen hadde fram til nå, blitt behandlet med en egen politiske struktur og økonomisk balanse. Slik kunne britene argumentere for at det var russerne som først skapte en egen enhet og derved sto bak splittelsen av Tyskland. Samtidig kunne det antas at russerne i praksis ikke ville godta en økonomisk enhet av landet. Han mente de ville fortsette å holde sin sone lukket og ville nok utnyttet avtalen til å bre sin innflytelse over til de vestlige sonene. Han advarte mot at de vestlige sonenes nåværende tilstand ville vært veldig sårbar for den kommunistiske politikken og dette scenarioet ville sannsynligvis gi en sterk negativ innvirkning. Sovjetunionen var nok likevel redd for at det skulle oppstå en økonomisk enhet som ikke samsvarte med deres prinsipper. Disse russiske målene gikk ut på at det skulle bestå en sentral administrasjon i hele Tyskland og at de fikk tilgang til å bestemme i deler av Ruhr-industrien.

Et annet aspekt i organiseringen av Tyskland besto i at tappingen av den russiske sonens økonomiske fundament kunne få innvirkninger på de vestlige sonene. Bevin så for seg at russernes plan gikk ut på å ville prøve og melke disse sonene, slik at de fikk en økonomisk balanse som favoriserte dem. Slik hadde det gått mest ressurser dit man trengte det mest, som hadde blitt deres sone, siden de hadde utført en heftig dekonstruksjon. Det at russerne også var den eneste som ble styrt av en militær administrasjon, gjorde at de enda lettere kunne holde på sine ressurser og de som kom fra de vestlige sonene. Hvis denne politikken ikke fungerte, kunne det oppstå en situasjon der russerne heller gikk inn for å true de vestlige sonene.

Han så for seg at situasjonen kunne bli så dystert at den angloamerikanske strategien muligens burde fravike fra å innføre en økonomisk enhet i landet, så lenge Sovjetunionen ikke gikk med på alle de punktene som var beskrevet i punktene han hadde tatt for seg. Han la til at hvis denne politikken førte til en splittelse av Tyskland, så trengte ikke dette å bli permanent. Dette ga heller en forutsetning for at man kunne bygge opp den angloamerikanske sonen økonomisk. Når dette var satt igang fikk man nå et sterkere kort på hånden mot russerne, som ga en større sjans for at de godtok de punktene som han ville foreslå for Sovjetunionen. Han pekte på at britene måtte prøve hardt for at amerikanerne ville godta denne sistnevnte planen i Washington. Hvis de derimot var totalt innstilt på en økonomisk enhet med det samme, måtte britene føye seg, men prøve å holde fast på sine prinsipper⁴⁹. Her ser vi at hemmelige avtaler mellom britene og amerikanerne virkelig begynte å ta form. Dette initiativet ser vi kommer fra britene, som hadde startet å miste troen på en økonomisk enhet i Tyskland. De starter derfor å produsere en plan som kan byttes ut mot den

⁴⁹NA, Kew, CAB 129/13 "Memorandum by the Secretary of State for Foreign affairs. Conclusions and recommendations", 17 October 1946 s6-12

opprinnelige. De er fortsatt veldig interessert i å følge Potsdambestemmelsene, men er villig til å modifisere denne ettersom samarbeidet mellom de andre sonemaktene ikke er optimalt.

I et hemmelig memorandum til Bevin den 3. desember, skrev William Strang om hvilke forutsetninger som burde falle på plass hvis britene skulle godta at russerne ble endel av den økonomiske enheten i Tyskland. For det første måtte de viktigste ressursene fra den russiske sonen gjøres klart for hele landet. De måtte også gå inn for at eksportinntektene ble levert til det opprettede eksport-import byrået. Et annet viktig aspekt var at russerne ikke lenger fikk lov å skaffe seg erstatninger fra den pågående produksjonen. Det optimale for de vestlige maktene hadde vært hvis russerne hadde betalt for de erstatningene de ulovlig hadde tatt fra tidligere. Denne utbetalingen skulle eventuelt tilfalle det nevnte byrået. Samtidig måtte russerne, i likhet med britene og amerikanerne, binde seg til en avtale om at de gikk inn for å bidra til at Tysklands økonomi skulle bli gjenopprettet.

Han så det i midlertidig som lite taktisk å binde russerne sammen i en økonomisk samling av Tyskland, hvis de holdt på sin strategi. For å skaffe seg dekning for sin sikkerhet, ville de raskt gå inn for å få kontroll i forhold til Ruhr-industrien. Slik ville de prøve å forsette med og ta erstatninger fra den pågående produksjonen, nå fra de vestlige sonene. Deres plan gikk nok også ut på at etter de hadde ribbet sin sone av alt av de nødvendige ressursene som de trengte, så kunne de sammenfalle denne med de vestlige. Da ville ressurser flyte mellom sonene og de kunne sitte som «gratispassasjer» i okkupasjonen av Tyskland. Slik kunne de bruke den tidligere taktikken, tappe de vestlige sonene og forsette å utnytte landet til sin egen økonomiske fordel. Her fantes industrielt materiell som de hadde stor bruk, slik som stål. Denne prosessen så de som essensiell for å unngå at levestandarden i den russiske sonen sank under de vestlige sonenes nivå. Slik kunne de forsette å utøve sin kommunistiske propaganda for å få mer innflytelse i de resterende delene av Tyskland. Dette gikk i tråd med at de hadde en plan om å sette kjepper i hjulene på det angloamerikanske samarbeidet. De var sterkt imot sammenslåingen til en bisone og ville nok gjøre alt i sin makt for at denne skulle bli en skuffelse. Han rundet av med å påpeke at hvis amerikanerne var villig til å integrere russerne i en avtale, så skulle eventuelle økonomisk tap hvile på amerikanernes skuldre⁵⁰.

Bevin berettet videre at han hadde liten tro på en økonomisk enhet av Tyskland i et brev til den britiske statministeren, Clement Atlee, den 28. desember 1946. Han pekte på at den russiske sonen hadde blitt et område som var ribbet av industriell materiell og egnet arbeidskraft. I tillegg hadde alt av overskuddet i sonen gått tilbake til Sovjetunionen. Dette hadde skapt alvorlige implikasjoner for samarbeidet med russerne og utviklingen mot målet om en økonomisk enhet. Han mente de hadde undergravd Potsdamavtalen fra starten av, og fryktet at den tenkte økonomiske

50NA, Kew, CAB 129/16, "Germany: Soviet Economic Policy", Desember 1947 s4-5

samlingen av landet fort kunne blitt en byrde, hvis ikke britene passet seg. Russerne kunne fort finne på å bruke kommunistene i sonene, samt sympatisører til partiet, til å infiltrere den britiske sonen. Slik ville de satt et press på britene, tvunget de til å bruke mer penger på sonen og generelt skapt en verre situasjon enn den nåværende. Han trodde Frankrike i et slikt scenario ville føyd seg til russernes krav, så lenge de fikk fortsette å bygge opp sine mål. Med amerikanernes press mot en økonomisk samling, tenkte han seg at britene ville stått ganske alene og at situasjonen kunne fått en dyster utgang⁵¹. Slik sett mente han nok at man burde avvente den økonomiske samlingen av Tyskland, som var avspeilet ved Potsdam. Han ville heller bygge opp det angloamerikanske samarbeidet gjennom bisonen, slik at man bygde opp den vestlige posisjonen versus Sovjetunionen.

Bevin la den 21. februar 1947 ut et innlegg som omhandlet spørsmålet om opprettelsen av sentrale tyske administrative departementer. Disse var klart fastsatt i Potsdam. Likevel hadde det firedelte samarbeidet ikke klart å bli enige om å sette i stand slike institusjoner i hele Tyskland. Han mente at det var Frankrike som hadde vært bremsen i dette arbeidet. Ved at de ikke hadde deltatt på konferansen og ikke anerkjent målet om en sentral administrasjonen, valgte de fra starten av å følge en egen retning i forhold til den politiske strukturen i sin sone. I bisonen hadde dette derimot blitt opprettet, der man inkluderte felt som kommunikasjon, transport, økonomi og finans. Denne ordningen var, som britene hadde argumentert for lenge, en forutsetning for en økonomisk enhet. Derfor mente han det var muligheter for at det angloamerikanske prosjektet kunne, hvis nødvendig, bre seg utover til å omfatte resten av Tyskland, slik at det ble økonomisk og politisk samlet. Ordningen i bisonen var ikke ment for at det skulle bestå et stort selvstendig utøvende element, men heller at makten skulle finne sted blant de ulike provinsene i bisonen. Denne etableringen mente han førte til at tyskerne nå kunne få en større delaktighet og økt engasjement rundt Tysklands fremtid. I tillegg var en sentral administrasjon og en økonomisk samling av Tyskland helt avhengige av hverandre.

På det gitte tidspunktet mente Bevin det var umulig å få en slik ordening inn i den russiske sonen. Det forutsettet at de gradvis endret sin politikk, åpnet opp sin sone og gjorde et firedelt samarbeid bygd på en økonomisk samling av Tyskland mulig. Frankrike måtte også bli mer samarbeidsvillig i denne sammenhengen. De hadde tatt små steg for en sentral administrasjon ved at de bare ble enige om at tyskere fikk engasjert seg i mindre stillinger i departementet, mens sonemakten beholdt alt av utøvende makt. I den siste måneden hadde de derimot løst litt på prinsippene sine ved å innføre større sentral kontroll i felt som transport, kommunikasjon, jordbruk og matdistribusjon av et konsil av provinsministre, som ga ordre direkte til hver provinsregjering. Dette pekte mot en sentralisering som ikke hadde blitt utøvet før og som kunne gi britene håp om at

51NA, Kew, FO 371/64243, «Future political structure of Germany», 1947 s2-5

de ble mer samarbeidsvillige i politikken om en samlet sentral administrasjon⁵².

3.3. Berlin og tyske politiske partier

I okkupasjonen hadde Berlin flere ulike roller. Den var hovedstaden i landet, setet til det allierte kontrollrådet og, ved å ligge midt i den russiske sonen, senteret til deres militæradministrasjon. Bevin argumenterte for at hovedstaden Berlin, historien og tradisjonene vedrørende den, var et veldig viktig samlingspunkt for det tyske folk. Byen virket som et symbol på et samlet Tyskland i nøden som fulgte etter krigen. De fleste tyskere gikk nok ytterst inn for at landet deres skulle på kortest mulig tid bli samlet gjennom en enhetlig politisk struktur. Ved at byen ble etablert gjennom et firedelt styre, kunne man tenke seg at den sto som en garanti for en slik enhet. Slik var sonemaktene nødt til å samarbeide for at landet igjen skulle bli en helhetlig nasjon.

Han mente at britene også så på det som veldig viktig å opprettholde en firedelt kontroll. Slik forhindret de at det ble skapt muligheter for at noen tok over makten i hele byen. Den kunne slik sies å spille en drivkraft i målet om en økonomisk enhet i landet. Ved sin posisjon i midten av den russiske sonen, så var dens skjebne i stor grad avhengig av det russiske samarbeidet med de vestlige maktene. Ved å være det allierte kontrollrådets hovedsete, hadde byen også posisjonen som den viktigste møteplassen for okkupasjonsmaktene. Byen spilte på en måte rollen som en femte sone, en internasjonal øy. Han så det som naturlig at Potsdams målsetning for den bestemte typen sentral administrasjon og den tilhørende økonomiske enheten, fikk sitt utløp fra denne byen. Den sto som et miniatyrbilde på samspillet i hele landet. Slik kunne denne fungere som en base, der kilden til samarbeidet i forhold til Tyskland var stasjonert.

Han pekte på at det muligens var noen som kunne tenke seg at det hadde vært best å overgi Berlin til den russiske sonen, for å unngå friksjon mellom de fire maktene i området. Dette kunne hindre krangling mellom maktene og gi tyskerne en opphevet rolle i deres framtidige Tyskland. Det var tross alt russerne som erobret byen og fikk med dette et helt eget eierforhold til den. Siden de fikk ansvar for opprydningsarbeidet var det, i byens administrasjon, en stor andel russere som hadde kommet til makten. Samtidig var byen basen til de russiske troppene. I tillegg til disse punktene må man ta med det faktum at for å få styrt sine Berlin-soner måtte de vestlige maktene alltid bevege seg gjennom det russiske okkupasjonsterritoriet. Russerne spilte på hjemmebane, mens de vestlige maktene var på ukjent farvann.

Fra britenes ståsted mente Bevin i midlertidig at det å forlate Berlin ville kunne få alvorlige konsekvenser i forhold til maktbalansen i Tyskland. Han antok et scenario der russerne gikk inn for å integrere hovedstaden innad i det etablerte, isolerte styret i deres sone. Byen ville bli helt

⁵²Ibid s7-12

avsondret fra de vestlige maktene. I motsetning kunne ikke de vestlige maktenes gjøre noe tilsvarende i deres soner. Det lå heller ikke i de vestlige maktenes natur å inkorporere en isolasjonstrategi i sine soner. Mange rapporter og mye informasjon kom ut fra det vestlige Tyskland i kontrast til det minimale nivået fra øst. I tillegg til dette ville nok de vestlige maktene ha mistet en betydelig prestisje ved å gi slipp på den tradisjonsrike byen. Det kunne ført til at tyskerne både i øst og vest ble desillusjonert. De så nå at Sovjetunionen og kommunismen var kommet for å bli og begynte kanskje å lure på hvor lenge de vestlige maktene ville holde ut i Tyskland. Mange kunne også bli lokket av den kommunistiske propagandaen og lovnader om større sikkerhet fra Sovjetunionen⁵³. Ved disse argumentene fastslo den britiske utenriksministeren at Berlin ville spille en hjørnestein i politikken vedrørende Tyskland og at byen var en viktig brikke for å demme opp for den kommunistiske innflytelsen.

Et annet viktig aspekt i okkupasjonen av Tyskland var etableringen av tyske politiske parter. De ulike sonemaktenes administrering ga som man kan skjønne, rot til ulik popularitet til de politiske partiene i Tyskland. Noel Annan, som var eldsteoffiser i den britiske kontrollkommisjonen, pekte på at de demokratiske tankene måtte komme fra tyskerne selv og ikke presses på dem. Det ville nok fortsatt bestå en del forvirring og motstand på vegne av at landet hadde blitt styrt av det autoritære naziregimet i 12 år. Denazifiseringen måtte gi grobunn for at rasjonelle tanker og verdier fikk sitt utspring. Han mente at det var på disse linjene britene måtte tenke når den politiske strukturen ble opprettet.

Annan tok også for seg en utredning av de tyske politiske partiene. Kommunistpartiet tok føringen i den russiske sonen. Den totale dominansen uteble i midlertidig på grunn av folkets opposisjon og aktiviteten til det kristne demokratpartiet og sosialdemokratpartiet. I motsetning så hadde kommunistene i den britiske og amerikanske sonen minimal innflytelse. Hvis et parti i den russiske sonene skulle få en stor oppslutning, mente han det var veldig sannsynlig at det ville få retningslinjene sine fra Moskva. Selv om kommunistpartiet var det best organiserte, så hadde de den store ulempen ved at de ble styrt av russere, siden det var disse tyskerne avskydde mest. Det kristne demokratiske partiet hadde sin fordel ved at de opptok mange stillinger i administrasjonen, særlig i de vestlige sonene, men hadde mye igjen før de ville nå opp til støtten til det sosialdemokratiske partiet. Dette partiet stilte seg også ikke i opposisjon til de vestlige maktene, men gikk inn for mange av verdiene som britene sto for⁵⁴.

53NA, Kew, CAB 129/9, "Policy towards Germany. Memorandum by the Secretary of State for Foreign Affairs". 3 May 1946, s14-15

54DBPO vol 5 «Sir W. Strang to Mr Bevin-The Growth of Political Parties in Germany, Berlin, 20 December 1945 s474-475

3.4. Konklusjon

Et økonomisk samlet Tyskland, slik britene hadde sett det for seg, viste seg å bli veldig vanskelig og gjennomføre. De kunne ikke bruke makt for å få de andre maktene til og gå inn for hva de mente var en fornuftig politikk. Det måtte foregå gjennom diplomatiske metoder. Her er jeg sammen med Anne Deighton enig om at det var britene som tok hovedinitiativet. Jeg er derimot uenig med hennes syn på at det måtte gå mot en splittelse av Tyskland. Historien er aldri forutbestemt. Motsetninger mellom maktene i synspunkter, strategi og etablering gjorde derimot arbeidet svært komplisert. Britene pekte på at Frankrike aldri fikk kvittet seg, gjennom denne perioden, med besettelsen om at trusselen fra Tyskland og Sovjetunionen var reell. De var fast bestemt på at Tyskland skulle holde seg desentralisert og at viktige områder i vest ikke skulle være en del av landet. Britene mente også at amerikanerne i starten av okkupasjonen var, i likhet med Frankrike, ikke klar for å ta så mye ansvar, som ble eksemplifisert med at de ville få troppene sine raskest mulig hjem. Etersom Sovjetunionen nektet å samarbeide om de viktigste prinsippene i okkupasjonen og ble mer truende i sin politikk, endret britene strategien vekk fra et økonomisk samlet Tyskland.

Jeg setter meg på linje med Alan Bullock når han mente at Ernest Bevins antikommunistiske holdninger spilte en stor rolle i debattene mot russerne. Slik sett var det en betydelig større sjans for at britenes positive framtoning ble vendt fra øst mot vest. Amerikanerne deltok etterhvert større grad i forhandlingene og la frem flere forslag og, ved britenes enighet, promoterte at Tyskland skulle bli økonomisk samlet, samt at det burde foregå en større flyt og resiprositet mellom sonene. Britene viste til at Sovjetunionen ikke samtykket med dette, siden de mente at de hadde fått minimal innflytelse i Ruhr-området, samt at de mottok for lite erstatninger. Britenes håp lå på at hvis, som vi skal se senere, de kunne lede an som et godt eksempel i sin sone, så ville de andre maktene innse at et samarbeid for å holde Tyskland økonomisk samlet var det mest praktiske. Fortsatte britene i midlertidig å håpe at alle Potsdambestemmelsene ble innført i forhold til Tyskland slik situasjonen utviklet seg? Før vi kan vende oss tilbake til denne problemstillingen, må det ses på om spørsmålet rundt krigsskadeerstatninger og industrinivå kunne bli overkommet uten altfor store komplikasjoner.

Kapittel 4. Storbritannias strategi i forhold til krigsskadeerstatninger

På Potsdam ble det, som beskrevet, bestemt at erstatninger til de landene Tyskland hadde påført skade, ikke skulle betales med penger, men med industrielt utstyr. Tyskland skulle bare sitte igjen med nok industri til å dekke en ”fredelig” nasjons kostnader og til å dekke et gitt levegrunnlag. Sonemaktene skulle ta erstatninger fra sin egen sone i tillegg til at Sovjetunionen skulle få 15 % av industrielt utstyr fra de vestlige sonene, som skulle byttes mot varer fra deres tyske sone, samt at de fikk 10 % som frie leveranser. Det ble fastsatt at disse erstatningene skulle gjøres klar på 6 måneder, altså innen den 2. februar 1946. Det skulle vise seg at disse premissene ble vanskelig å utføre i praksis.

4.1. Fra Potsdam og til industrimengdens bestemmelse

I denne perioden lå den største oppgaven i å finne ut hva som skulle gjøres klar til erstatninger fra de tyske sonene. Et viktig punkt bestod i å bestemme andelen av industri som skulle opprettholdes. Dette kunne sies og virke i motsatt retning av erstatninger, siden de på en måte kjempet om samme beite. Alle partene visste at det med krigspotensial skulle fjernes umiddelbart. Det fantes i midlertidig enkelte industrier som lå i gråsonen, slik at man måtte drøye med disse. Den ulike strategien mellom sonemaktene gjorde også at industrimengden ble vanskelig å bestemme, siden det som ble bestemt på Potsdam kunne oppfattes ulikt. Det ble skapt usikkerhet om hvor man skulle sende leveransene, om når de skulle gjennomføres og om man heller skulle bygge opp sin sone først.

Mr. E.A.Seal, lederen i den økonomiske planleggingskomiteen i den britiske sonen, hadde endel innvendinger til hva som var blitt bestemt på Potsdam. Han viste til at avtalen ikke hadde sagt noe om at kuttene i den tyske industrien skulle fordeles mellom sonene. «Det at det ikke foregikk en balanse ved dette, gjorde at det bestod en skeiv fordeling, der britene nok ville komme dårlig ut». Samlet sett mente han dette ville føre til at den tyske økonomiens balanse ble sterkt redusert ved tapene av alt det industrielle utstyret. Han mente at britene likevel ikke måtte tenke på at de måtte ta med alt mulig av utstyr til hjemlandet, for han påpekte at det var viktig å opprettholde den tyske økonomien. Man måtte unngå at landet ble en fremtidig verkebyll i Europa, der britene tapte eksportinntekter. På sikt ville også et økonomisk redusert Europa føre til dårlige kår i den britiske økonomien. Derfor måtte man passe på at man bygde opp sin tyske sone i tilstrekkelig grad, samt at man fikk en økonomisk balanse i Tyskland⁵⁵.

Ved spørsmål om erstatninger for det britiske kabinettet, var det klart at alt med et

55DBPO vol 5 “Report by Mr. E.A.Seal on the Potsdam Conference Reparations Agreement”, 27 August 1945, s77-81

krigspotensial skulle fjernes uten diskusjon. Man måtte i midlertidig bli enig om hvor grensen gikk mellom hva som behøvde sikkerhetshensyn og hva som bare ville gi et positivt økonomisk utbytte. Man innså at for at den planlagte rekonstruksjonen i den britiske sonen skulle tre i kraft, måtte man enten bygge opp et stort eksportmarked eller skaffe seg lån fra de allierte. Argumentet gikk ut på at det ikke burde foretas en komplett deindustrialisering, siden det ville få negative implikasjoner for okkupasjonsmaktene. En ribbing av landet ville føre til at det ble avhengig av hjelp utenfra i en lengre periode. Sikkerhet var selvsagt første prioritet, men man måtte finne en god balanse slik at landet ble bygd opp på linjene beskrevet i Potsdam. I starten av okkupasjonen var det for tidlig å sette opp en plan for industrinivået, men britene pekte på at industrien som uten tvil innehadde et krigspotensial, kunne klargjøres med en gang⁵⁶.

På utenriksministermøtet i London den 25. september 1945, sa Bevin seg enig med Molotov om at den allierte kontrollkommisjonen for reparasjoner, burde flyttes fra Moskva til Berlin. Slik kunne det hjelpe kontrollrådet med og raskere klargjøre hva som skulle bli definert som krigserstatninger. Bevin mente russerne på at denne kommisjonen skulle bestemme politikken rundt erstatninger, mens kontrollrådet skulle bestemme typen og mengden av krigserstatninger. Partene var klar for en rask progresjon i erstatningsspørsmålet. Dette skulle særlig gjelde forskuddsleveranser, som pekte på erstatninger som man ikke trengte i det gitte området og som var klar til å leveres i nærmeste fremtid. Seks måneders fristen til 2. februar 1946 var fortsatt sluttdatoen for klargjøring av leveranser⁵⁷. Selv om Potsdamavtalen tilsa at overleveringene av erstatninger skulle skje så raskt som mulig, argumenterte det britiske utenriksdepartementet i et memorandum til det nevnte utenriksministermøtet om at man ikke måtte stresse for mye med disse, siden det var endel ting som måtte fikses før overleveringene ble gjennomført. De tok initiativ om at hvis Sovjetunionen lagde en liste med ressurser fra sin sone, ville britene lage en full utredning fra sin sone også. Departementet pekte på at de var klar for å bli inspisert av spesialister og inspektører som skulle se på hva som ble definert som krigserstatninger, hvis det samme skjedde i den russiske sonen⁵⁸. Gjensidig samarbeid var et viktig prinsipp.

I analysen av den tyske industrien ble det bestemt at man først skulle ta for seg forbruksindustrien og deretter ta for seg råvareindustrien, som innehadde felt som stål, kraft og konstruksjon. Grunnlaget for dette gikk ut på at råvareindustrien var sterkt avhengige av forbruksindustrien. For å få en balanse måtte man først se på hvor stor eksportmargin den fredelige

56DBPO vol 5 «Extract from Conclusions of a meeting of the Cabinet», 10 Downing St., 13 September 1945, s113-121
57DBPO volume 2 *Conferences and Conversations 1945; London, Washington and Moscow*, “British Record of the Twenty-First Meeting of Council of Foreign Ministers”, Lancaster House London, 25 September 1945 s362-365

58Ibid «Memorandum by the United Kingdom Delegation to the Council of Foreign Ministers», Lancaster House London, 22 September 1945, 311-312

industrien kom på, før man gikk løs på tungindustrien. Slik sett kunne man se hvor man trengte å importere varer og hvor man kunne gjøre klar materiell til krigserstatninger. Med tanke på den britiske sonen var det mest praktisk å drøye erstatninger for å bygge opp denne sonen, men dette var ikke mulig i henhold til Potsdamavtalen. Særlig russerne presset på for at britene skulle følge disse betingelsene⁵⁹. I diskusjonene rundt krigserstatninger kan vi se at russerne hadde en helt annen innfallsvinkel enn de vestlige sonemaktene. Britene var interessert i å opprettholde Tyskland som en enhet, som klarte seg selv, mens russerne ville ta så mye ressurser som det var mulig å skaffe seg fra landet. Russerne overså derved en fremtidig økonomisk plan for landet. Dette falt i tråd med at de mente at den tyske levestandarden ikke skulle komme over det europeiske gjennomsnittet.

I midten av desember så man at man ikke klarte å overholde 6 månedersfristen for bestemmelse av industrimengde og erstatninger. Forskuddserstatninger ble i midlertidig effektivt gjennomført. Fem dager etter at nyheten kom ut, annonserte Molotov at russerne så med stor skuffelse på at datoen ikke ble opprettholdt og protesterte for at dette måtte gjøres noe med. Han la også til at det nesten ikke hadde forekommet noen overleveringer fra vest til øst⁶⁰. Han klagde om at datoen for enhver pris burde opprettholdes. Den amerikanske utenriksministeren argumenterte med at det fantes problemer med transport og at russerne uansett ikke ville klare å frakte over alt av overleveringer i tide. Bevin påpekte at det burde bli igjen endel ressurser for å kunne bygge opp hele Tyskland. Alle parter var i midlertidig enig om at ting burde gå raskere og at 2. februar fristen burde overholdes⁶¹.

Nedrustningskonferansen i Paris startet i desember 1945 og varte fram til januar 1946. På konferansen stadfestet man som tidligere bestemt at all industri med et krigspotensial skulle bli dekonstruert. Det var derimot store diskusjoner rundt hvor mye total stålmengdeproduksjon man skulle gå inn for i landet. De britiske representantene ville ha et ganske høyt nivå slik at man lettere kunne bygge opp sin sone. De mente også at man måtte utforske forholdene i landet grundigere før man kunne bli enig om en gitt industrimengde, som kunne klargjøres til krigserstatninger. På konferansen bestemte man seg også for hvilken prosentandel av erstatninger som skulle gis til de resterende landene som var berørt av krigen⁶².

På konferansen ble det enighet om å opprette et såkalt «Inter-alliert erstatningsbyrå», som

59DBPO vol 5 "Some Random Notes on the Reparations Discussions in Berlin September-November 1945", s522-523, 529

60DBPO vol 2 «Memorandum on certain German affairs circulated by the Soviet Delegation at the Sixth Meeting», 20 desember 1945, s798

61Ibid, «British Record of the Seventh Meeting of the Three Foreign Secretaries» Moscow, 21 December 1945, s809-810

62NA, Kew, FO 371/45798 Reparation claims: Soviet interests in Germany. 1945 s15-16

skulle forbedre reparasjonsarbeidet. Medlemmene, senere omtalt som IARA-landene, besto av sonemaktene og de landene som hadde rett til å få erstatninger. Funksjonen til byrået skulle være å bestemme erstatningmassen til det enkelte medlemmet. Byrået skulle også fungere som en kanal, der man diskuterte erstatninger og skulle gi beskjed om når erstatninger var klargjort⁶³. Slik kan man se at organiseringen av erstatningsarbeidet tok form. Vi må se om dette skapte en progressiv utvikling i forhold til leveransene.

4.2. Industrimengden og sammenslåingen til en bisone

Den 28. mars 1946 la de fire sonemaktene endelig fram planen om hvor mye industrimengde som skulle opprettholdes og hva som skulle fungere som krigserstatninger. Denne ble lagt fram i Berlin og godkjent av kontrollrådet. Erstatningene ble delt inn i fire felt: De første besto i industri som var forbudt på grunn av sitt krigspotensial, som for eksempel tunge maskiner og ammunisjon. Etterpå fulgte industri som hadde en fikset produksjon, der det som var utelatt ble regnet som erstatninger, som for eksempel stål. Det tredje feltet var industri der nivået var estimert til 1949-nivåer og som enda ikke var klart for reparasjoner, som for eksempel kull og industri. Og til slutt hadde man det som ikke innehadde et krigspotensial eller noen restriksjoner, som for eksempel sykler og keramikk. Den samlede planen til sonemaktene gikk til slutt ut på å redusere den totale industrien til 50-55% av 1938-nivået. Som eksempel lå nivået i den britiske sonen på omtrent 30% av dette nivået i slutten av 1946, som tilsa at britene hadde mye å gå på. Stålproduksjon lå bare på 2-3 millioner tonn i forhold til den øvrige grensen på 7,5 millioner.

Generelt la britene fram forslag om et høyere industrinivå enn hva som ble bestemt. De likte ikke helt den fastsatte planen, men godtok den som et kompromiss på maktenes ulike synspunkter. For at britene skulle godta planen hadde de tre kriterier den skulle belage seg på. Disse gikk ut på at Tyskland ikke skulle få en befolkning høyere enn 66,5 millioner, at landet skulle bli behandlet som en økonomisk enhet og at landets eksport skulle tas imot av det internasjonale markedet. Hvis disse punktene ikke fant sted, mente britene at hele planen burde reformeres⁶⁴. Selv om kriteriene i erstatningsplanen ble fastsatt, skulle det fortsatt vise seg å bli vanskelig og bli enige om hvilken av den tyske industrien som skulle bli brukt som erstatninger. Dette skulle få en negativ økonomisk og politisk effekt i form av at det ble vanskeligere å samarbeide med sonemaktene, og mellom britene og det tyske folk.

Amerikanerne ble senere trigget av at den russiske representanten i kontrollrådet gikk inn for at Sovjetunionen ikke ville behandle Tyskland som en økonomisk enhet, inntil

63NA, Kew, FO 371/45798 Reparation claims: Soviet interests in Germany. 1945 s3-5

64NA, Kew, FO 941, 1946 s30-33

erstatningsleveransene fikk en raskere utvikling. Den 4. mai 1946 svarte den amerikanske sonekommandøren, Lucius D. Clay, med å true om at de ikke ville ferdigstille flere industrielle varer fra deres sone, hvis Sovjetunionen ikke gikk inn for at landet skulle bli behandlet som en økonomisk enhet. Det britiske utenriksdepartementet var enig med amerikanerne i denne problematikken og spurte seg om de skulle henge seg på dette og utøve press på Sovjetunionen. De valgte til slutt og motstå fra dette, for at de ikke skulle virke for truende mot russerne, slik at de unngikk at russerne motsatte seg å samarbeide på andre punkter⁶⁵. Til britenes forsvar mente departementet at det var flere grunner til at erstatninger fra deres sone ikke ble gjennomført som avtalt. For det første hadde drøyingen av bestemmelsen av industrimengden skapt en lei forsinkelse. Det at landet ikke ble behandlet som en økonomisk enhet var derimot det viktigste aspektet. Praktiske problemer med transport og kommunikasjon var også en faktor. I tillegg ble denne utviklingen forsterket ved at amerikanerne nå nektet å gjøre klar mer industrielt materiell⁶⁶.

Byrnes fremla videre flere punkter i forkant av utenriksministermøtet i Paris, som han ville ha klarhet i før erstatningsleveransene beveget seg videre. Ville det skje en internasjonalisering av Ruhr og Rhinland, og ville ressursene herfra være en del av krigsskadeerstatningene? Ville de ressursene som ble til overs bli brukt som eksport for å skaffe seg nødvendige importvarer? Ville sonemaktene klare og lage en administrasjon som opprettet Tyskland som en økonomisk enhet og ikke på en sonebasis? Byrnes fremla også, som tidligere nevnt, at en spesialgruppe burde bli dannet, som hadde som oppgave å utforske problematiske områder i sonene.

Bevin og utenriksdepartementet så seg enig med de fremlagte amerikanske spørsmålene. De funderte på om de også skulle trekke tilbake sin klargjøring av industriell materiell, som var ment for russerne. De tenkte at hvis Sovjetunionen ikke ville samarbeide om å holde Tyskland økonomisk samlet, kunne britene heller bruke disse leveransene til å bygge opp økonomien i hjemlandet, eller til å fremme balansen mellom eksport og import i sin tyske sone⁶⁷. Departementet vurderte også om de skulle, sammen med amerikanerne, presse på for de fremlagte punktene på utenriksministermøtet i Paris. Hovedargumentet gikk ut på at hvis Sovjetunionen ikke ville behandle Tyskland som en økonomisk enhet, ville denne holdningen føre til at britene og amerikanerne reduserte andelen av krigserstatningsleveranser og heller brukte disse til å skape en større produksjonsandel i de vestlige sonene. Industri ble fortsatt satt av til russiske reparasjoner, men britene kunne heller velge å gå inn for og bruke disse til egne erstatningsformål. Hvis amerikanerne ikke ville gå inn for denne taktikken ville britene heller gå inn for deres plan om å

65NA, Kew, PREM 8/520, 1946-1947 s59-60

66NA, Kew, FO 941, 1946:34

67NA, Kew, PREM 8/520, 1946-1947 s56-58

stoppe klargjøringen av leveranser til den russiske sonen. De mente derimot at dette ikke måtte forhindre at britene fikk sin godkjente erstatningsandel. Samtidig ville britene også prøve å få Frankrike til å bli med på denne planen for å legge ytterligere press på Sovjetunionen om og holde Tyskland økonomisk samlet. Hvis franskmennene avsto fra dette, måtte man bare forsette med amerikanernes hjelp⁶⁸. Nå kan man se at det hadde startet å utvikle seg to poler i samarbeidet om Tyskland. Det at partene tviholdt på sine mål, førte til en forsterkning av mistenksomheten mellom sonene. Hvis sonemaktene skulle komme til en større felles enighet, måtte noen gå tilbake på noen av prinsippene sine. Hvis dette ikke forekom, ville samarbeidet gå mot fastlåste omstendigheter. Utsagnet om at desperate tider skaper desperate tiltak, kan beskrive denne utviklingen.

Denne situasjonen ble ikke bedre av at Molotov, på Pariskonferansen i juni og juli, fortsatte å legge fram den fastsatte russiske strategien med det påfølgende kravet på 10 milliarder dollar. Ved at han ikke kom noen vei med dette kravet tenkte britene at russerne kom til å forsette med å bryte Potsdamsbetingelsene, ved å ta erstatninger fra det som ble produsert i den russiske sonen. Russisk kontroll over denne industrien så ut til å vare lenge og ville nok ødelegge for den fastsatte mengden av industri, som hadde blitt avtalt i mars⁶⁹. Slik kan man se at avtalen om den bestemte industrimengden hadde falt i verdi, ved at partene ikke gikk inn for at den ble fullverdig oppfylt.

Bevin hadde, i forkant av de tidligere nevnte Washington-diskusjonene i oktober, sterke meninger i forhold til industrimengde og erstatninger. Han pekte på at det var allmenn enighet blant sonemaktene, foruten fra den franske siden, at industrimengden som ble fastsatt i mars var for restriktiv. Særlig stålproduksjonsmengden som ble fastsatt til 7,5 millioner tonn burde bli oppjustert til 11 millioner tonn, mente han. Selv om produksjon fortsatt holdt seg lav, ville en høyere bestemmelse føre til at man beholdt mye av det potensielle apparatet til å øke denne mengden. Amerikanerne og russerne ville nok også ha en lignende oppjustering av industrimassen, men han visste ikke i hvilket omfang. Han så for seg at Frankrike sikkert ville stå på sitt og gå inn for å få innført innskrenkingene i industrimengden til det fulle.

Den 22. oktober ble det lagd et utlegg fra Bevin, som så på effektene av erstatningsplanen som ble fastsatt i mars. Han pekte på at under denne bestemte industrimengden, ble mye av den tyske industrien «til overs» og dermed klar for overleveringer. Det var i midlertidig ikke praktisk mulig å få denne mengden levert og rekonstruert til å kunne gi en effektiv ytelse til de berørte landene. I tillegg var mye av den industrielle massen sterkt skadet av krigens aktivitet, samt at mye var blitt fjernet fra den russiske sonen. Samlet virket det som det fantes små mengder erstatninger, som kunne bli sendt til landene utenom sonemaktene Denne nye oppjusterte britiske planen mente

68NA, Kew, PREM 8/520, 1946-1947 s56-58s15-16

69NA, Kew, PREM 8/215 «Proposal for amalgamation of British and US zones» 1946:2

han ga mye bedre forutsetninger for en oppbygging av økonomien. Slik tenkte man at Tyskland kunne tjene nok inntekter til å betale tilbake til de berørte landene på sikt. Han argumenterte videre med at marsplanen verken holdt til å opprette en nødvendig levestandard for tyskerne, betale for importen til den sivile økonomien eller til å dekke utgiftene til okkupasjonsmaktene. En oppjustert plan ga derimot håp om at man kunne fikse disse punktene etterhvert⁷⁰.

Som sagt var det uansett lite av den industrielle massen som var til overs, som hadde blitt overlevert som erstatninger. Amerikanerne hadde nektet å klargjøre mer eller og utføre flere overleveringer av erstatninger, før man hadde kommet til enighet om en økonomisk samling av Tyskland. Dette hadde ført til at resten av IARA-landene⁷¹ hadde blitt veldig utålmodig med tanke på erstatninger. Bevin pekte på at man måtte komme til enighet om hvordan progresjonen i forholdt til erstatninger skulle se ut. I mellomtiden argumenterte han for at man burde fortsette å frakte nødvendige erstatninger til de plassene som trengte det mest.

Han argumenterte videre mot at hvis man ble enige om en økonomisk enhet i Tyskland, måtte man følge Potsdam og fortsette planen om å overlevere 25% av erstatningene til Sovjetunionen fra de vestlige sonene. I tråd med en tenkt oppjustering av industrimassen ville selvsagt erstatningene føye seg til dette relative nivået. Skulle man i midlertidig ikke bli enige om en økonomisk samling av landet, måtte dette bli sett på som en sterk fravikelse fra Potsdamavtalen. Da mente han at man burde merke alt av erstatninger til å omhandle de vestlige maktene, i tillegg til IARA landene, foruten de 15 % som skulle bli overlevert til russerne i bytte mot ressurser med en lik verdi. Samtidig burde man i begge scenarioene selvsagt fravike fra å ta erstatninger fra den bestående industrielle produksjonen, så lenge den økonomiske balansen i sonene var negativ⁷². Dette var et av de viktigste punktene i Potsdam med tanke på den økonomiske samlingen av Tyskland. Her ser vi at det startes en prosess, der Bevin og britene står på sine viktigste prinsipper, men er villig til å modifisere sin kurs. I tråd med erstatningenes utvikling, ser at de er mest praktisk å stille seg på amerikanernes side og utfordre russernes strategi. Dette samsvarer sterkt med målet om at Tyskland skal bli samlet som en økonomisk enhet. Ved at det virker som russerne avstår fra dette prinsippet, er det også lettere å angripe de på andre punkter. Nå skal vi videre se hvordan situasjonen utviklet seg etter at bisonen ble opprettet ved årsskiftet.

70NA, Kew, FO 371/64451 «Level-of-industry plan». 1947 :35

71De landene som hadde krav på erstatninger ekskludert sonemaktene.

72NA, Kew, CAB 129/13 1945-1947 s6-12

4.3 Fra bisonens opprettelse til Marshallhjelpens annonsering

Den tidligere amerikanske presidenten, Herbert Hoover, la på våren 1947 frem en rapport som omhandlet erstatningsspørsmålet og industriproduksjonen. Den hadde i utgangspunktet endel likheter med prinsippene fastsatt i Potsdamavtalen, men avvek på et par fundamentale punkter. Planen hans tilsa at den tyske produksjonen burde maksimeres over hele linjen, der kontrollkommisjonen for reparasjoner skulle passe på at ingen truende elementer ble skapt. Slik pekte han på at utgiftene fra den amerikanske og britiske regjeringen kunne reduseres drastisk. I forhold til erstatninger skulle det bli slutt på klargjøringen av alt av industriell materiell, som ikke var beregnet på krig. Han mente også at utenlandske regjeringer ikke skulle få eie noe av den tyske industrien. Man burde heller ikke foreta noen form for separasjon av Ruhr og Rhinland fra Tyskland, siden det ville få en negativ innvirkning på den tyske økonomien. Også her skulle kontrollkommisjonen oppta kontroll.

Hoover berettet videre i sin plan at den uheldige utviklingen vekk fra en økonomisk samling av Tyskland ga endrede forutsetninger. Det at Frankrike og Sovjetunionen hadde vært de som hadde stått i veien for en slik samling, burde ført til at den angloamerikanske sonen tok nye grep. Han mente at siden de andre partene ikke hadde håndhevet Potsdambestemmelsene, kunne man nå se bort fra denne og heller sette en ny kurs. Han mente at det nå burde settes igang angloamerikanske tiltak, der de burde slutte å dekonstruere industri, gjøre klar erstatninger eller følge industrimengdens fastsettelse. Denne fravikende kursen mente han kunne bli utført med ryggen fri, siden de andre sonemaktene ikke hadde vært villige til å samarbeide om de fundamentale punktene i Potsdamavtalen.

Anthony Ripman, en av de britiske erstatningsdelegatene, pekte på at denne planen med det påfølgende resonnementet kom før sin tid og ville nok ikke bli godkjent av sonemaktene. Han mente at dette ble en for enkel løsning. Han pekte på at det alltid hadde bestått to poler i erstatningssaken. Balansen lå mellom hvilken industri som ble berørt av sikkerhetsspørsmålet og på den andre siden hadde man industrigrensen som ville gi et økonomisk vakuum midt i Europa. Forutsett at man med Hoovers plan hadde klart å temme de truende elementene i den tyske industrien, mente Ripman at det var et annet aspekt som måtte pekes på. Hvis man satset alt på at den tyske økonomien skulle bygges opp, ville det nok utvikle seg en sterk skjevhet i forhold til de andre europeiske landene. De fikk nå ikke den samme muligheten til gjenopprettelse, som Potsdam hadde tegnet opp og som skulle bli mulig ved erstatningene fra Tyskland. Dette ville nok føre til en større levestandard i Tyskland enn i resten av Europa. Dette scenarioet ville nok skapt enorm opposisjon blant IARA-landene, i tillegg til en voldsom front mot de to andre sonemaktene⁷³.

73NA, Kew, FO 371/65019, «The Hoover Report on the Restoration of German Industry», 1947 s4-6

Oppsummert gikk nok Hoovers rapport for mye i en retning og var på det gitte tidspunktet altfor tidlig ute med at man kunne avfeie Potsdamavtalen helt. I tillegg bestod frykten mellom partene, siden krigen fortsatt satt ferskt i minne.

Ernest Bevin rapporterte fra utenriksministerkonferansen i Moskva i februar 1947 om sitt tidligere syn om at industrimengdeplanen som ble fastsatt i mars det foregående år var altfor restriktiv. Denne krevde en heftig revisjon siden den la opp til et altfor høyt overskudd til erstatningsleveranser og et for lite industrinivå til at landet ble selvforsørgende. Man hadde ikke kapasitet til å få overlevert over nok av disse erstatningene og satt de opp, samtidig som den tyske økonomien ville få en stagnasjon i forhold til de angloamerikanske målene. «Det er essensielt å fjerne Tysklands potensial for krig, men det er også essensielt å opprettholde landets potensial for fred», argumenterte han for.

På konferansen la han også ut flere årsaker til at avviklingen av krigserstatninger hadde hatt en treg progresjon. For det første var det praktiske problemer med erstatningsplanen som var satt opp. Transport og personellressursene var ikke i balanse med mengden av erstatninger på tiden som var til rådighet. All usikkerheten i forhold til erstatninger satt også planene ut av spill. Målet om å holde Tyskland økonomisk samlet var ikke blitt gjennomført, som skapte ytterligere forviklinger og satte en stopper for enkelte av klargjøringene. Usikkerheten rundt de tyske landegrensene og om erstatningsplanen skulle revideres, bidro også negativt. I tillegg viste han til at hemmeligholdelsen rundt den russiske sonen og om hva som hadde blitt brukt til erstatninger her, hadde skapt stor mistenksomhet blant de vestlige maktene, som førte til at leveransene stoppet opp. På toppen av alt dette følte tyskerne at det ble skapt en usikker atmosfære⁷⁴. Tysklands fremtid var tross alt avhengig av folket deres. Dette burde gi motivasjon til at sonemaktene burde klare og lage en fungerende plan som det gikk an å samarbeide om.

Den franske utenriksministeren, George Bidault, bygde videre på Bevins syn på konferansen. Han pekte på at fjerning av potensiell truende industri, bestemmelsene av industrinivået og reparasjoner var sterkt sammenvevd. Ved at den økonomiske samlingen av landet hadde uteblitt, ble det en større økning i industriproduksjonen enn det som var fastsatt i mars 1946, samt en drøying av erstatningsoverleveringene. På den franske siden la han ut om at de hadde vært for en økonomisk enhet, med unntak av ekskluderingen av Saar-området. Med tanke på erstatninger mente Bidault at alt av industri som var til overs burde bli ødelagt eller overlevert med det samme. Han hadde merket seg en uheldig trend ved industrimengden sett med franske øyne: Den amerikanske og britiske siden hadde gått inn for å øke industrinivået for og dekke import og balansere økonomien, mens russerne hadde økt denne for å skaffe seg større erstatninger fra den

74NA, Kew, FO 371/65040 «Discussions on reparations at Council of Foreign Ministers» Moscow, March 1947 s21-23

bestående produksjonen⁷⁵. Her ser vi et klart skille mellom sonemaktens ulike strategi i forhold til erstatninger. Disse forskjellene bygde videre på uenighetene rundt den omtalte etableringen av sin sone. Videre skal vi vende tilbake til den britiske sonen og hvordan det angloamerikanske samarbeidet utviklet.

⁷⁵Ibid s30-32

4.4. Konklusjon

I etterkant av Potsdam stilte britene seg litt avventende til krigserstatninger. De skjønnte raskt at emnet kom til å kreve mye arbeid. For det første måtte man finne ut hva som faktisk hadde et krigspotensial og deretter var det tiltaket med å ferdigstille dette, og få det overlevert til sin destinasjon. I tillegg fantes dilemmaet om man skulle overlevere disse raskt, bygge opp den britiske sonen, eller hjelpe sin egen hjemlige økonomi. Denne prosessen ble overskygget av at maktene ikke var enige eller unnveik bestemmelsene av erstatningene. Når industrimengden endelig ble bestemt i slutten av mars 1946, besto det fortsatt mange uenigheter mellom partene. Ved at Sovjetunionen nektet å behandle landet som en økonomisk enhet, svarte amerikanerne i mai det samme året, med at de ikke kom til å klargjøre flere erstatninger til dem, siden de ikke fulgte Potsdambestemmelsene. Britene støttet i skjul denne erklæringen siden de ikke åpenlyst ville danne en åpen front mot øst. Etterhvert gikk erstatningsutleveringene helt i lås som førte til at Marshallplanen ble den eneste redningen for en positiv økonomisk framtid, dog ikke for hele Tyskland.

Jeg peker i likhet med Alec

Caincross på at det lå stor usikkerhet i planene rundt erstatninger. Ingen av partene hadde i starten av okkupasjonen en gjennomtrengende plan som trumfet andre forslag. Britene var på sin side avventende til å sette i gang overleveringene, for å se hvordan samarbeidet mellom maktene utviklet seg. Det er lett å si som Caincross at sonemaktene burde istedet for å ha gjort klart industriell materiell til erstatninger, heller brukt dette til å bygge opp sonene og ta erstatninger litt på sikt. Før man kommer med en slik påstand, må man i midlertidig ta til etterretning det enorme presset som fantes fra de berørte landene, som sårt trengte å bygge opp sin egen økonomi. Jeg er enig med han i at motsetninger mellom maktene gjorde at det ble en sterk splid i debattene rundt erstatninger, ved at alle hadde ulike opplevelser av krigen. Alle ville ha sånn bit av kaken.

Kapittel 5. Storbritannias strategi for den britiske okkupasjonssonen

Målet i den britiske sonen var som nevnt å bygge opp denne økonomisk og skape et fredelig liberalt demokrati. En forutsetning for dette var at landet ble holdt økonomisk samlet, slik at man skaffet seg midlene for å skape en positiv utvikling. En avnazifisering av tyskerne, en innføring av gode verdier og å gi de troen på en bedre framtid var også svært viktig. For å få til dette måtte man etablere et velfungerende styre, der tyskerne etterhvert økte sin delaktighet. En etablering av politiske partier ville gi de mer ansvar og gi de retten til å bestemme hvilken vei landet deres skulle gå. Det var derimot viktig å ha en god kontroll her, slik at nazistiske og kommunistiske elementer ikke økte sin oppslutning.

5.1. Politisk styre

Bevin pekte på at i starten av okkupasjonen måtte britene sette opp en militær administrasjon for å få kontroll over situasjonen. Dette ble et føderalt system, der det fantes flere autonome deler med en del makt. Det ble organisert slik at det ikke skulle bli et for autoritært styre, men heller bli bygd langs de britiske liberale demokratiske verdiene. De ville derfor prøve å finne troverdige tyskere til å ta seg av endel av administrasjonen. På sikt var planen å omdanne den politiske strukturen til et tysk sivilt demokrati, der de selv fikk bestemme mye av sin fremtid i sonen. Sivile regionale kommissærer skulle bli satt opp på de fem regionene i sonen og soldater skulle bli byttet ut mot sivile håndhevere. Denne transformasjonen ville skape en fullbyrdelse av to viktige aspekter; den gikk i tråd med demobiliseringen og den lille tilgjengeligheten av militært mannskap. I tillegg sammenfalt det med britenes mål om å skape en tysk sivil administrasjon, der tyskerne satt med ansvaret. Den britiske okkupasjonsmakten skulle gå fra et fullt styre, til å bare ta for seg kontroll og overvåkning⁷⁶.

Som vi skal se var det Bevins trussel om å behandle den britiske sonen som en egen økonomisk enhet som gjorde at amerikanerne tok initiativet om dannelsen av bisonen. Vi kan på den annen side se for oss et tenkt scenario, der britene avvek fra å følge Potsdambestemmelsene, og startet å behandle den britiske sonen som en egen permanent økonomisk enhet. Følgene av dette ville nok i første rekke ført til at fasaden om et firedelt samarbeid raskt ville brutt sammen. Britene ville fort bli sendt ut av Berlin. I tillegg ville nok Sovjetunionens «jernbelte» bli sterkere enn aldri før. Videre ville russerne oppfattet britenes ståsted som et opprør mot øst, slik at de ville legge et ytterligere press på vest å få prøvd og bre den kommunistiske innflytelsen. Samarbeidet med amerikanerne hadde nok blitt ganske svekket og den viktige avhengigheten til dem kunne blitt

⁷⁶NA, Kew, CAB 128/5«Germany: Future of the Ruhr and Western Germany». 17 April 1946:6

oppløst. Frankrikes posisjon var usikker, men hvis kommunistene fikk nok innflytelse her, ville nok også dette samarbeidet fordufte ganske fort. Med tanke på krigserstatninger ville nok landene utenom sonemaktene klage på denne politikken og få en mindre tillit til britene. Britene måtte også regne med at tyskerne i sonen ville presse på for å få skaffet seg større selvstendighet. Oppsummert ville nok skrittet mot å behandle sonen sin som en helt egen enhet ført til at britene fikk en overholdende svekket posisjon i okkupasjonen av Tyskland.

Et annet dilemma lå i om man skulle behandle Tyskland og sin sone gjennom en omfattende sentral administrasjon eller en med føderale undertoner. Kabinettet mente å vite at en sentral administrasjon var en fordel med tanke på britenes mål om å holde landet økonomisk samlet. Vi kan se for oss to scenarier der det ene ville presset russerne til å slutte og isolere sin tyske sone, mens det andre åpnet for at russerne nå lettere kunne infiltrere de vestlige sonene og prøve å få en større makt og innflytelse her. En sentral administrasjon ville nok også raskt ført til at en sentral regjering ble satt opp, der valg ble gjennomført gjennom et firdelt samarbeid. Kommunistene ville bli sterkest i øst og i Berlin, mens demokratiet ville seiret i vest. Man kunne se for seg at det ble skapt en maktkamp mellom disse. Sovjetunionen satt med fordelene her, siden de hadde endel større innflytelse i vest enn de andre sonemaktene hadde i øst, i tillegg til at de svekkete økonomiske forholdene i landet favoriserte russerne. På sedvanlig vis ville de nok prøvd å utøve et massivt press for og styrke kommunismen, og på lengre sikt ville nok de inneha den største kontrollen i Tyskland. På den annen side ville et føderalt system minske alle disse farene, selv om det besto en trussel i at kommunismen lettere kunne kapre de små regionale delene. Man kan konkludere med at britene gjorde det riktig i å etablere et føderalt system. Slik den økonomiske og politiske situasjonen så ut i denne perioden, var det positivt at britene gikk inn for at det ble etablert flere selvstendige enheter i provinsene, med et kontrollerende organ med moderat makt i midten. Dette organet ville i hovedsak ha ansvar for økonomiske og finansielle saker.

Det britiske kabinettet roste en oppbygging av politiske partier, siden disse var en forutsetning for at tyskerne skulle få et mer selvstendig styre. Det besto en politisk apati før disse kom seg igang med organiseringen. Partiene opererte i starten bare på en lokal basis, før de etterhvert fikk lov til å bli organisert på en sonebasis⁷⁷. William Strang sendte en utredning om de tyske politiske partiene til den britiske utenriksministeren. Disse besto i hovedsak av det sosialdemokratiske partiet, kommunistpartiet og senterpartiet. Sosialdemokratpartiet var det største og var de som støttet mest opp om en enhet av landet og det var også disse britene identifiserte seg mest med. Senterpartiet var på den annen hånd det eneste partiet som hadde en tilknytning til en sentral organisasjon i hovedstaden Berlin. Dette partiet ble etablert på katolske prinsipper og sto for

77NA, Kew, CAB 128/5«Germany: Future of the Ruhr and Western Germany». 17 April 1946:7

religiøs frihet. De gikk også inn for at private bedrifter ble etablert. Ved en svekket økonomi ville de nok prøve å søke seg inn til senteret, som dette partiet symboliserte. Kommunistpartiet hadde derimot brutt all kontakten med Berlin og fikk heller sin største innflytelse fra Moskva. Partiet framstod som det best organiserte og var opptatt av å etablere handelsunioner. Han mente det foregikk en sterk kritikk mot britene i partiet, særlig med tanke på denazifiseringsprogrammet og i forhold til matmangel.

Strang pekte på at disse partiene måtte passe seg for faren for å bli diskreditert av det tyske folk i sonen og fra tidligere nazister som ønsket seg mer makt. Han mente at for å ikke komme i denne situasjonen, burde man raskt få bygd opp de sosiale og økonomiske forutsetningene. Noel Annan mente at en positiv demokratisk utvikling bare var mulig fra tyskerne egne engasjement. Målet om å bryte ned den autoritære holdningen og militarismen lå i verdiene til de politiske partiene. «Et lengre militært styre ville fungert fint til å opprettholde kontroll, men det ville skapt en autoritær tendens og kom til å få en negativ innvirkning når britene valgte og å omsider forlate administrasjonen av den britiske sonen»⁷⁸.

Bevin oppsummerte i sitt innlegg i forkant av Washington-diskusjonene i oktober 1946 de politiske målene som hadde utkrystallisert seg for britene. Han mente at for at tyskerne ikke skulle bli en videre trussel, måtte man sette opp et fungerende konstitusjonelt system. Dette måtte bli akseptert av befolkningen, samt ha potensial til å bli et varig system. Han mente man trengte å bruke et par år på dette, slik at det sank inn for tyskerne og fikk de til å gå inn for dette styret, som ble lagd for en fremtid bygd på frihet og demokrati. Dette var, som tidligere nevnt, et desentralisert system med regionale provinser styrt av en sentral regjering med moderat makt. Det ble fremlagt som å være en middelvei mellom små løse selvstendige regioner på den ene siden og en kontrollerende sentral statsmakt på den andre. Det britiske systemet favoriserte at viktige oppgaver som økonomisk planlegging og koordinering ble styrt fra den sentrale regjeringen, siden de så dette som helt nødvendig i en moderne stat. Man kunne heller gi mindre oppgaver til provinsene, som for eksempel anskaffelse av folk til å bygge opp eller dekonstruere industrien. De viktigste beslutningene måtte forekomme sentralt.

Han pekte videre på flere punkter som var en forutsetning for å bygge opp en sentral tysk regjering; Personell burde få bevege seg fritt mellom sonene og man måtte ha en firedelt administrasjon, slik at landet ble behandlet likt. Det måtte bestå en økonomisk samling av landet, like forhold rundt om i landet, i tillegg til at frie valg forekom. Som struktur tenkte han seg at det ble etablert et Underhus som besto av folk som var stemt fram fra det tyske folk og et Overhus som

78DBPO vol 5 «Sir W. Strang to Mr Bevin», Berlin, 20 December 1945, s471-476

besto av representanter fra toppen av de ulike provinsene⁷⁹.

5.2. Det tyske folk og deres fremtid

Ved sin avskjed fra stillingen som sonekommandør den 2. mai 1946 la Bernhard Montgomery frem en rekke punkter som han så på som en fornuftig måte å drive den britiske sonen. Han startet med å påpeke at økonomien hadde en veldig svekket stilling. Det var stor mangel på mat, kull og generelt av forbruksvarer. I følge erstatningsplanen i mars skulle det startes en stor dekonstruksjon av økonomien, som han mente ville føre til dårlige tider for det tyske folket, samt en økende arbeidsledighet. Den bestående produksjonen var langt fra å dekke importutgiftene. Myntenheten var også i trøbbel, der en inflasjon lå latent. For en bedring i situasjonen mente han at man måtte få det tyske folket til å tro på den britiske planen og sin egen fremtid. I dette lå det at de måtte oppnå en brukbar levestandard og en positiv økonomisk utvikling. Hvis dette fortsatte å mislykkes, mente han at det var store sjanser for at folket startet å vende seg mot øst og bli influert av kommunismen der. På tidspunktet falt mye av byrden på den britiske sonen og han mente dette kunne få radikale konsekvenser. En av disse kunne bestå i at den økonomiske negative situasjonen førte til en uheldig utvikling av de politiske partiene i sonen, som kunne bli bygd på den kommunistiske propagandaen.

Han kom med flere essensielle punkter som kunne bedre situasjonen. Den viktigste gikk ut på at man fikk satt opp en administrasjon, som klarte å holde Tyskland som en samlet enhet, slik at det ble en positiv økonomisk utvikling i alle sonene. Man måtte også finne ut av hva det tyske geografiske området besto i. Da pekte han spesielt på at man raskt måtte finne ut om Ruhr og Rhinland måtte internasjonaleseres og om Saar skulle integreres i den franske økonomien. For det tyske folket var det viktig og raskt å øke levestandardindeksen, i tråd med industrimengden som var bestemt. Et viktig element var å få tyskerne til å ha troen på dette selv, slik at de kunne kjempe for en bedre tilværelse. Han mente at disse punktene bare kunne løses gjennom en forholdsvis sentral administrasjon. Britene måtte engasjere Frankrike i denne organiseringen, men alltid huske på at i den firedelte okkupasjonen, måtte aldri en av maktene bli hevet over de andre, slik at den fremsto som en trussel.

Han viste til at tyskerne hadde levd et isolert liv fra 1933 og til krigens slutt, der alt av informasjon kom fra den totalitære staten. Propaganda hadde innført begreper inn i folks bevissthet og gitt de ideer som stammet fra den nazistiske ideologien. Institusjoner som familie, kirke, skole og arbeidsunioner var blitt underordnet statens meninger. Dette hadde ført til at av den nåværende Tysklands befolkning, kunne 60-75% av de bli regnet som nazifiserte. Mange av disse husket det gamle regimet som mye bedre enn det som britene hadde fått satt opp i sin sone. Han pekte på at det

⁷⁹NA, Kew, CAB 129/13 1945-1947 s6-12

var de minste aldersgruppene og de integrerte nazistene som ble de vanskeligste å omvende. «De som hadde opplevd et annet styre enn det nazistiske, kunne man nok lettere overtale til å følge den britiske linjen». Som nevnt var det økonomiske fundamentet helt essensielt. Dette trengtes for å bygge opp den tyske psyken til å godta de britiske verdiene. Han foreslo at det burde bli arrangert turer for tyskere til for eksempel Storbritannia, slik at de kunne få se hvordan et velfungerende liberalt demokrati ble praktisert. I tillegg måtte man bygge opp verdier som familien, kirken og skolene, slik at man bygde seg et samfunn på en positiv og effektiv struktur⁸⁰.

Bevin oppsummerte de britiske målene i forhold til den britiske sonen i et memorandum den 9. september 1946 til den nye sonekommandøren Brian Robertson. Dette var punktene som måtte fremmes ved samarbeidet til amerikanerne og mot det neste utenriksministermøtet. Først måtte britene forsette med prosessen om å bygge opp provinsene for og oppnå målet om en føderal stat. Samtidig burde man gi makt over til tyskerne så omfattende og raskt som mulig. Man måtte selvsagt passe på at denne var innenfor rammene av balansen mellom sikkerhet og sonemaktens interesser. Slik måtte man bygge videre på utviklingen av de politiske partiene og de etablerte institusjonene. Man måtte også gå inn for at det, så raskt som praktisk mulig, burde bli holdt valg i provinsene. Slik ville det bli lettere å sette opp et departement og å holde kontrollen på viktige elementer av okkupasjonen. På en desentralisert territoriumbasis burde man skaffe en nødvendig levestandard for det tyske folk, bygd på et eget økonomisk fundament, der man unngikk å bygge opp en for stor industriell organisasjon.

Bevin argumenterte også for at man måtte tenke grundig gjennom hva som burde endres ved sammenslåingen av sin sone med den amerikanske. Her fantes det mange økonomiske prinsipper. Man måtte se på Potsdamavtalen og den oppsatte industrimengdeplanen for å bestemme seg om disse delvis burde revideres for at det skulle oppnås en økonomisk progresjon i Tyskland. Et viktig aspekt her var spørsmålet om erstatninger. Man måtte bli enige om man burde øke dekonstruksjonen og utleveringen til de berørte maktene. Det var også viktig å bestemme en finansiell reform for det tyske folk, slik at den tyske marken fikk større troverdighet.

I oktober la han ut om at tyskerne måtte fatte mot, selv om situasjonen i sonen ikke var så positiv som den potensielt kunne ha vært. Hvis man fikk nok kapital inn i sonen og industrimengden ble satt til å produsere på et rimelig høyt nivå ville tyske varer få en progressiv utvikling. Disse ville bli ettertraktet utad og skaffe eksportinntekter som kunne dekke en del av utgiftene til import. Disse varene ville selvsagt også kunne bli nyttiggjort av den lokale befolkningen og kunne bidra til å fremme levestandarden i sonen. Han la videre ut om at selv om

80NA, Kew, PREM 8/219 «Overseas Reconstruction Committee policy in relation to Germany: Field Marshal Montgomery submitted report», 1946, s1-7

tyskerne i sonen virket veldig deprimert, hadde dette folket evnen til å utrette store ting ved sin opplærte disiplin og vilje. Britene måtte bidra til å gi de dytten de trengte for å starte arbeidet med og bygge opp sitt eget land. Dette mente han på sikt ville slå positivt ut for den britiske sonemakten, siden tyskerne etterhvert fikk produsert det nødvendige eksportable overskuddet til å kunne betale tilbake til britene det de hadde fått lånt⁸¹.

Vi kan lage oss et bilde av det tyske tankesettet under okkupasjonen. Forståelig nok gikk tyskerne inn for at landet skulle samle seg igjen. Dette hadde tradisjonelle grunner, men også praktiske, siden man visste at hvis man fikk en flyt av ressurser rundt i hele landet ville den nåværende levestandarden økes. Samtidig så de på tap av noe av det tyske territoriet med smerte. Særlig gjaldt dette områder i øst, som Sovjetunionen fikk kontroll over. Dette kom at tyskerne hadde en opparbeidet forakt til russerne Det var også en dyster stemning når det gjaldt dekonstruksjon av den nasjonale industrien. Usikkerheten rundt erstatninger og industrimengde bygde på denne stemningen. Disse prosessene pekte mot at det ble skapt en fiendtlig innstilling til sonemaktene. En positiv økonomisk utvikling var nok den eneste veien for å minske denne tilstanden.

5.3. Økonomisk utvikling og sammenslåing til en bisone.

Det var som nevnt lite matressurser i den britiske sonen fra starten av. William Strang viste til at matrasjonene så ut til å bare komme opp i 1200-1500 kalorier i det første okkupasjonsåret. Denne ressursen ble sett på som den klart viktigste i sonen, siden det var denne som faktisk opprettholdt aktiviteten i sonen. Hvis ikke rasjonen ble økt, ga dette grobunn for underernæring og et tap av moral. Kull var også svært nødvendig. Man jobbet med å få opp produksjonen av denne i den britiske sonen, siden denne ressursen ga grobunn til mye av den resterende økonomien. I Ruhr var derimot endel industri ødelagt og det besto en mangel av personell til å utvinne kullet. Denne måtte raskt bygges opp hvis man skulle få satt i gang en progressiv økonomisk vekst⁸².

I starten av okkupasjonen ble det satt igang endel av den «fredelige» industrien i den britiske sonen. Dette besto i en produksjon av stål, gruveressurser, jordbruksmaskiner, tekstiler, byggematerialer og nødvendige kjemikalier. Den totale effekten av disse var ganske dårlig. Av all industrien skal man bare ha klart å komme opp i en produksjonsandel på 15 prosent av hva som bestod i sonen før krigen⁸³. Britene så med bekymring på den kommende «kampen om vinteren»,

81NA, Kew, CAB 129/12 «Exports of coal fro the british zone of Germany. Memorandum by the Chanchellor of the Duchy of Lanchaster», 31 juli 1946. s1-2

82DBPO vol 5 «Sir W. Strang to Mr Bevin» Lübbecke», 11 August 1945, s1-3

83NA, Kew, CAB 128/5«Germany: Future of the Ruhr and Western Germany». 17 April 1946:8

der man måtte få skaffet seg mat, husly og drivstoff for å unngå underernæring, sykdommer og mulig død i sonen. I slutten av oktober 1945 lå kaloriinntaket på 1500 for sonen. En minskning av denne kunne fort ha ført til at de nevnte symptomene bredde seg. En import av hvete eller en stopp av flyktninger inn i sonen kunne være tiltak som begrenset dette. En negativ utvikling her ville nok ført til et større press fra både tyskere og russere⁸⁴.

I løpet av utenriksministerkonferansen i Paris sommeren 1946, gikk Bevin, på bakgrunn av politiske grunner og for å få partene til å endre kurs, inn for at hvis man ikke ble enige om at Tyskland skulle bli behandlet som en økonomisk enhet, ville britene ta sin sone og heller behandle den som en selvstendig enhet. Dette begrunnet han med var for å ville, så effektivt som mulig, minske utgiftene til Storbritannia. Han foreslo samtidig at de ville samarbeide om det var mulig, med de andre sonemaktene i denne sammenhengen. Dette forutsatte at det forekom en gjensidig transaksjon basert på en økonomisk enhet⁸⁵. Dette initiativet førte til at den amerikanske utenriksministeren Byrnes fremla et innlegg om at USA var interessert i å slå sammen sin sone med en av de andre sonemaktene. Dette kom som nevnt på vegne av at Tyskland ikke var blitt behandlet som en økonomisk enhet. Han gjorde det samtidig klart at dette ikke ville få noen negative implikasjoner for kontrollsamarbeidet mellom de fire maktene. Han mente det ikke ville dele Tyskland, men heller framskyve prosessen mot å gjøre landet økonomisk samlet. Britene godtok det amerikanske tilbudet og i New York den 2. desember 1946 skrev partene under på avtalen om sammenslåingen. Den insisterte på at dette var starten på å gjennomføre samlingen av hele Tyskland og la til rette for at Frankrike og Sovjetunionen kunne bli med når de ville. På papiret var det altså den økonomiske negative situasjonen i den amerikanske og britiske sonen som gjorde at disse valgte å slå seg sammen til en bison, en økonomisk enhet. Dette førte til heftige klager fra de to andre sonemaktene som mente dette var et brudd på Potsdam og på samarbeidet som helhet. Frankrike likte ikke dette på basis at det nå ble skapt en sentraliserende tendens, ved at store deler av Tyskland ble satt under en samlet administrasjon. Russerne anklaget bisonen for å være et påskudd for å slo seg sammen mot Sovjetunionen. De kalte den for den største konspirasjonen siden krigen og ville gå imot denne sammenslåingen i lang tid fremover⁸⁶.

Britene hadde nok god oversikt i forhold til de amerikanske planene om at det ville foreligge et tilbud om en slik sammenslåing. Amerikanerne kjente til den svekkete britiske økonomien og skjønnte at britene ville bli med på dannelsen av bisonen. De var også sikker på at de to andre maktene ville avstå og heller protestere mot et slikt samarbeid. Selv om britene belaget seg på en

84DBPO vol 5 «Sir W. Strang to Mr. Bevin», Berlin, 27 October 1945, s289-292

85NA, Kew, CAB 129/13 1945-1947:5

86NA, Kew, FO941, 1946 s28-29

økonomisk forklaring, hadde dannelsen av bisonen en enorm politisk dimensjon. De hadde sett at Frankrike og Sovjetunionen var lite samarbeidsvillig i tillegg til at russerne isolerte seg, slik at de måtte foreta seg noe for å endre okkupasjonens utvikling. Nå ville de legge en ny kurs og bygge Tysklands fremtid på det angloamerikanske samarbeidet.

Bevin var i etterkant av Pariskonferansen sommeren 1946 opptatt av å ikke få det til og se ut som at amerikanerne og britene laget en front mot de andre stormaktene og derved ville stå for en deling av Tyskland og Europa. Samtidig så han det som praktisk for britene at de hadde makten til å lage en slik front, slik at det var britene som satt med pressmiddelet, mens russerne ble den passive parten. Britene prøvde derimot å ikke virke for truende og fremla forslag om en økning av vekslingen av ressurser mellom den østlige og de vestlige sonene, samt at personell lettere kunne flytte mellom sonene. Dette mente de ville inspirere til et bedre samarbeid og gå vekk fra tanken om at de vestlige maktene dannet en truende klikk mot Sovjetunionen.

Han visste ikke helt hvor han hadde Frankrike i denne sammenhengen, men de var gjort fullt klar over at de hadde muligheten til å bli endel av den planlagte bisonen. Han anså utefra ståstedet deres i Paris, som avvok fra russernes meninger, at de muligens ville bidra i en slik sammenslåing på sikt. Det var i midlertidig klart at de ville holde på prinsippene sine og nekte for en sterk sentral administrasjon i kontrollen av sonen. Det pekte på en vending vekk fra russerne og mot de vestlige maktene. Hvis russerne skulle presse på for at de skulle binde seg til den sterke sentrale regjeringen, ville de nok uten tvil valgt den mer desentraliserte angloamerikanske varianten. Siden Frankrike ikke ville ha noen negativ økonomisk effekt ved sin eventuelle sammenslåing, ble deres posisjon en stor fordel for det angloamerikanske samarbeidet. Denne kunne man senere bruke som et maktmiddel mot russerne, hvis de ikke ville føye seg til de vestlige maktenes krav.

Bevin tok videre for seg en analyse av situasjonen i den britiske sonen, hvis den negative økonomiske utviklingen skulle forsette. Målet var som kjent å få sonen til og bli selvforsørgende, slik at den etterhvert kunne gi tilbake pengene den hadde lånt. Han innså at for å få til dette trengtes ytterligere pengestøtte. Han pekte på at ressursene i sonen dannet seg en kjede som var sterkt sammenvevd. For eksempel så var en økning av kullproduksjonen avhengig av en økning av matvareproduksjonen og visa versa. En ond sirkel hadde blitt skapt ved at man, ved for lite tilskudd, ikke hadde klart å produsere de nødvendige forutsetningene for at den økonomiske kjeden skulle få et positivt utfall. Han argumenterte for at det første tiltaket for en forbedring burde bli å øke matrasjonen til og nærme seg 2000 kalorier. Man måtte også øke importen av nødvendige varer som kunne bidra til å bli en buffer for forbruksindustrien og annen industri som hjalp britene til å oppnå sine mål. Man måtte også sette i stand finansielle reformer slik at tyskerne fikk en større tiltro til

pengeenheten⁸⁷.

I forkant av Washington-diskusjonene la den britiske utenriksministeren i oktober 1946, som nevnt, ut et dekkende innlegg med punkter som burde klargjøres for britene før disse startet. For det første burde britene få amerikanerne til å bli enige om at de skulle betale den største delen av utgiftene til bisonen. Med tanke på eksport og import pekte han på to prinsipper som burde ha en overholdende betydning. Tyskland burde få adgang til å importere varer som var helt nødvendige for sine primære behov og slike som bygget opp forbruksindustrien. Britene skulle heller ikke få lov til å tvinge tyskerne til å eksportere varer som med litt tid kom til og gi tyskerne selv et større utbytte. Man måtte heller granske det tyske eksport-import programmet som en helhet og finne ut hvor de nødvendige ressursene fant sted, og distribuere disse til de praktiske feltene. Han pekte på at hvis amerikanerne tok en større del av den økonomiske delen av byrden, var det nok naturlig at de ville gå inn for å bestemme mest i forhold til strategien rundt bisonen og Tyskland. Han mente at britene nok kunne prøve å få innflytelse i de amerikanske planene, men at britene nok måtte belage seg på å modifisere endel av de prinsippene som de brente mest for. Han argumenterte for at hvis britene likevel skulle få en større bestemmelsesrett, burde de finpusse sine diplomatiske ferdigheter og mål i forhold til Tyskland før møtene i Washington. Slik kunne de sterkt influere i planene som skulle bli satt opp før den neste utenriksministerkonferansen⁸⁸.

Bisonen gikk inn for en felles levestandard for det tyske folket, som ble satt til 1550 kalorier, der man delte på ressursene for å få til dette. De skulle ha en samlet import politikk, men ved eksport var det bare enkelte ting som kunne brukes, som måtte avtales ytterligere. Bisonen fikk en egen samarbeidskomité i tillegg til et eget styre, sammensatt av britiske og amerikanske militærguvernører. I november 1946 var det fortsatt ikke enighet om amerikanerne ville samarbeide om matrasjonene til den britiske sonen. I tillegg var de i tvil om de ville dele den økonomiske byrden i forhold til import inn til de to sonene⁸⁹. Et eksport-import byrå ble dannet med representanter fra begge leirene. Disse skulle bli støttet opp av sonekommandørene og ta for seg alle oppgavene på dette feltet. Poenget var å få en stabil økonomi og komme nærmere målet som tilsa at eksportinntektene skulle dekke det man importerte uten økonomisk assistanse fra sonemaktene. De måtte gjøre de tyske varene attraktive slik at de kunne gå ut med en positiv balanse⁹⁰. Ved disse aspektene fullbyrdet, så var organiseringen av bisonen, som en samlet enhet, omtrent ferdigstilt

Bevin mente, i januar 1947, at det var lett å bli enige med amerikanerne om nesten alt

87NA, Kew, FO 371/55843, «Council of Foreign Ministers: results of the Paris discussions on Germany» 24 mai 1946, s13-21

88NA, Kew, CAB 129/13 1945-1947 s6-12

89NA, Kew, FO941, 1946 s28-29

90NA, Kew, FO371/64466 «Meetings of the Bipartite (Anglo-American) Board», Berlin, 1947 s7-11

utenom kostnadene til bisonen. Amerikanerne hadde foreslått en lik deling av disse, noe han mente var utålelig for den britiske regjeringen. Storbritannia hadde som kjent en veldig svekket økonomi etter krigen. USA hadde mer enn nok penger, men den republikanske kongressen og det amerikanske folket var imot en overlevering av tilskudd, slik som hadde skjedd etter den første verdenskrigen. Britiske og amerikanske eksperter hadde regnet ut at det måtte brukes 750 millioner dollar i 1947 og en milliard dollar til sammen på de neste tre årene for at Tyskland skulle få en stabil økonomi og mulighet til å betale tilbake erstatningene til de krigens berørte land⁹¹.

Bevin sendte den 18. mars, på vegne av utenriksdepartementet, ut et hemmelig dokument til utenriksministermøtet i Moskva. Her la han ut om at målet om en økonomisk enhet av Tyskland dominerte hele samarbeidet i okupasjonen. Alle parter mente de ville oppnå en slik enhet på tross av at dette ikke var blitt gjennomført. Han pekte på at partenes ulike forutsetninger for en økonomisk enhet hadde skylden. Han mente at britene så på økonomisk enhet som helt essensielt og argumenterte for at man ikke kunne late som at på enkelte punkter en slik samling var oppnådd og ved andre punkter at den ikke var blitt tatt hensyn til. Det måtte bestå en fullstendig sammensatt økonomisk enhet for at målet skulle være fullført. Han mente her at britene så på en fri flyt mellom sonene slik at sonegrensene ble oppløst, som et veldig viktig aspekt for en slik samling.

Russernes definisjon av en økonomisk enhet innebar i likhet med Frankrike et internasjonalisert Ruhr. Russerne gikk i midlertidig inn for at de skulle få erstatninger fra den pågående produksjonen i vest, i likhet med slik det hadde blitt utført i sin sone. Disse punktene var dekt av at russerne ønsket en sentral regjering med mye makt. Frankrikes økonomiske enhet innebar i tillegg til deres syn på Ruhr, at Saar skulle bli integrert i den franske økonomien og at Tyskland skulle ha en desentralisert struktur. Endel av disse elementene passet dårlig med den britiske strategien, slik at uenighetene førte til at britene valgte en sammenslåing med den amerikanske sonene. Dette var ikke ment for å forutinnta samlingen av hele landet, selv om de andre sonemaktene var invitert til å bidra her. Han pekte på at britene ikke tok seriøst de andre protestene mot opprettelsen av bisonen, siden denne var dannet på en basis av positiv utvikling i Tyskland

Videre mente han at å framsette en angloamerikansk plan på Moskvakonferansen, som de visste ville skape uenigheter, ikke var en veldig stor risiko. Dette begrunnet han med at det var russerne som var mest redde for en splittelse av Tyskland. De var livredd for at det skulle skapes en vestlig blokk, som brukte sin store industrimengde, til å bygge en front mot russerne. Slik mente han at det var britene som satt med initiativet. Hvis det ikke ble større enighet om aspektene ved den endelige økonomiske sammenslåingen, ville bisonen og det angloamerikanske samarbeidet

91NA, Kew, FO 371/64227 «Economic fusion of the British and American zones», 1947 s6-8

forsette å utvikles⁹².

Den 12. april sendte Nevil Brownjohn, som fungerte som politisk rådgiver i den britiske sonen, et telegram til sonegeneral Brian Robertson, der han la ut om den amerikanske sonekommandøren Lucius Clays fravikende syn på de britiske planene. Brownjohn viste til at Clay hadde meddelt at den amerikanske regjeringen gikk inn for en full desentralisering i Tyskland. Det var helt fjernt for Clay at det skulle bestå en sentral planlegging av industriproduksjonen og at det skulle være noen form for konsentrasjon av industrien. Han brente ikke for en oppbygging av den tyske økonomien, men heller for prinsippet om at det ble bygd opp nok eksportinntekter til at amerikanerne fikk pengene sine tilbake. Han pekte på at amerikanerne og britene hadde et ganske annet syn på saken i denne sammenhengen. Amerikanerne gikk inn for en helt fri økonomi, mens britene gikk inn for en sentralisert og planlagt økonomi. Samtidig mente han at hver enkelt av bisonemaktene burde innføre sin egen politikk i sin sone og behandle denne på egne prinsipper.

Brownjohn svarte på britenes vegne at han var overbevisst om at for å bygge opp en svekket økonomi, måtte man sterkt kontrollere denne prosessen. Slik ville man unngå svinn av de sterkt nødvendige ressursene og få skapt bevisste tiltak for å øke produksjon og effektivisering. Han mente at de amerikanske økonomiske planene inneholdt preg av nonchalante holdninger og improvisasjon. Han berettet at man måtte bygge opp en økonomi som støttet opp om demokratiske prinsipper og moralske verdier. Det måtte skapes et handelsoverskudd gjennom eksport slik at de tyske sonene ble selvforsørgende og kunne betale tilbake det de skyldte. Han pekte på at amerikanernes økonomiske plan ville fungere fint hvis det fantes mye ressurser, industri og overskudd, men at det motsatte nå var tilfelle. Han mente at sterk kontroll var det eneste som fungerte på den ruinerte tyske økonomien. Slik kunne man også minske betydningen av svartebørsmarkedet som hadde blusset opp⁹³.

Vi kan oppsummere at den britiske strategien hadde mange likheter med den amerikanske, men det var særlig på tre punkt den ikke samsvarte helt. Britene var ikke villig til å gå inn for en økonomisk enhet, som førte til at utgiftene deres i okkupasjonen ville øke. Amerikanerne med deres sterke økonomisk stilling var derimot villig til å gå videre på dette punktet, hvis det var ytterst nødvendig. Britene gikk på den annen hånd mer inn for at Tyskland skulle bli selvforsørgende med en høyere levestandard, ved å promotere for en større andel av stålproduksjonen. Britene gikk også inn for at det skulle bli en mer sosialisert råvareindustri, slik at den slapp å bli kontrollert av personlige eiere.

92NA, Kew, FO 371/65052 «Proposals for the economic unity of Germany put forward at the Council of Foreign Ministers», Moscow, March 1947 s16-17

93NA, Kew, FO 371/65037, «Level of German industry», 1947 s27-29

I et hemmelig telegram den 16. april argumenterte Bevin for at hvis ikke en økonomisk enhet av Tyskland ble oppnådd, måtte man sikre seg at bisonen ville bli en suksess. Han gikk inn for at man måtte sentrere byråene og personalet i bisonen, slik at det kunne foregå en lettere kommunikasjon og en effektiv organisering. Det burde settes igang en større integrering av det amerikanske og britiske personalet, for å få en mer sammensatt gruppering. Han pekte på at man burde gå vekk fra det nevnte Clays syn om å gå inn for et mer selvstendig styre av sonene, der han mente man burde administrere sonene på den enkelte sonemaktens linjer. Dette ville som kjent ført til en negativ økonomisk utvikling, der tariffen ville øke og ressurser minske. Han mente at man heller burde gå i motsatt retning og gå inn for en dobling av import-eksport programmet. Slik vil han bygge opp industrien og det økonomiske fundamentet til bisonen. Disse elementene som han tok opp, ville føre til en styrking av den bisonale administrasjonen og gi muligheter for at man lettere kunne innføre effektive tiltak i provinsene⁹⁴.

I et utlegg til Parlamentet den 30. mai 1947 oppsummerte Bevin hvorfor samarbeidet i forhold til Tyskland, eksemplifisert av den siste utenriksministerkonferansen i Moskva, avvok fra Potsdams bestemmelser. Bestemmelsen av industrimengden og diskusjonene om erstatninger hadde overskygget alt annet. Disse aspektene ble prioritert siden disse lå i bunn for en økonomisk balanse, som var en forutsetning for en politisk struktur og en positiv utvikling. Målet om et økonomisk samlet Tyskland hadde ikke blitt mulig å oppnå. Han spurte seg hvorfor dette ikke ble virkeliggjort? Russernes erstatningspolitikk måtte ta mye av skylden. Det at de helt fra starten av okkupasjonen hadde hentet erstatninger fra den daværende industrielle produksjonen i landet, førte til at det ble skapt en stor ubalanse i landet og en økt mistenksomhet fra de vestlige maktene. Ved å ta erstatninger til hjemlandet sitt og heller ikke gi nødvendige ressurser til de vestlige sonene, presset russerne særlig britene og amerikanerne til å importere mye inn til sine soner, som førte til en stor utgiftspost. Bevin pekte på at Potsdam tilsa at man skulle vente med og ta erstatninger fra den bestående produksjonen i Tyskland, før landet hadde blitt behandlet som en økonomisk sone og det forelå en økonomisk balanse her. Realiteten ble at de vestlige maktene i prinsippet måtte betale erstatninger til Sovjetunionen. Dette mente han var uholdbart. Poenget var at tyskerne selv skulle få bygge opp sin egen økonomi, uten hjelp utenfra.

Han pekte i midlertidig på at det var feil å gi russerne hele skylden for at samarbeidet om et økonomisk samlet Tyskland hadde sviktet. Han viste til at planen om å opprette en slags sentral administrasjon i Tyskland kunne ses på som et nesten like viktig aspekt av Potsdam, som prinsippet om å ikke ta erstatninger fra den pågående industrielle produksjonen. Frankrike hadde alltid gått imot denne politiske strukturen, på grunn av sin frykt for det truende tyske potensialet. De hadde

94NA, Kew, FO 371/65037, «Level of German industry», 1947 s42-45

også vist en negativ holdning til innbindingen av Saar, Rhinland og Ruhr i det tyske fedrelandet. Han la til at man måtte se en sentral administrasjon og et økonomisk samlet Tyskland som sterkt sammenvevd. Spørsmålet om å sette opp Ruhr-industrien gjennom en firedelt kontroll, hadde han avvist, på vegne av at Tyskland ikke var økonomisk samlet. Når dette var fullbyrdet mente han i midlertidig at man kunne brukt ressursene til Ruhr, samt ressursene fra resten av Tyskland, gjennom en firedelt kontroll styrt av kontrollrådet. Han pekte på at det ble feil å putte Ruhr under en firedelt kontroll når andre deler av landet ble behandlet som et lukket område.

Disse uenighetene og den svake økonomiske situasjonen mente han var grunnen til britene gikk inn for å slå sammen sin sone med den amerikanske. Botemiddelet til samarbeidet i forhold til Tyskland lå i denne suksessfulle sammenslåingen. Ved deres hjelp kunne også Frankrike og Sovjetunionen etterhvert få tilgang til å binde sin sone sammen med den angloamerikanske.⁹⁵ Dette kunne på sikt gi en forutsetning for et samlet Tyskland. Hvis denne planen ikke virket, kunne britene få med amerikanerne på og effektivt bygge opp bisonen. Dette mente de fungerte som en plan B, siden de nå kunne helgardere seg uansett hvilken vei de andre sonemaktene gikk. Som fremtiden skulle vise var det Marshallhjelpen, som ble annonsert den 5. juni, som ble redningen for de vestlige sonemaktens vanskelige økonomiske situasjon i Tyskland. Det amerikanske hjelpeprogrammet fikk derimot enorme politiske implikasjoner. Russernes avvikelse fra denne hjelpen gjorde at samarbeidet mellom partene ble verre enn noen gang. Nå var det ikke noe som sto i britenes makt for å stoppe utviklingen av et Tyskland splittet opp i to deler. En vestlig og en østlig.

95NA, Kew, FO 371/64600 «Sundry reports on the work of the Moscow meeting of the Council of Foreign Ministers, March-April 1947». s15-33

5.4. Konklusjon

Britene hadde fått den sonen med de verste forholdene. Alt av utvikling sto stille ved starten av okkupasjonen og det var en stor mangel på nødvendigheter som mat og kull. Britene satte opp et midlertidig militært britisk styre i sonen som skulle få en orden på kaoset. Det lå en stor jobb i å få samfunnet til og fungere igjen. Det bestod en mangel på personell som ikke var nazifisert. Den omvendende prosessen mot disse ville nok ta endel tid, så man måtte bare gjøre det beste ut av situasjonen. Som nevnt måtte britene enten få lån fra de allierte eller lage et fungerende eksport-import program for sin sone. Det ble det første som ble gjeldende, siden landet ikke ble behandlet som en økonomisk enhet, i tillegg til at man ikke fikk nødvendige ressurser levert fra den russiske sonen. Når amerikanerne foreslo å slå sammen sonene sine til en bisone, var det eneste fornuftige valget for britene, på vegne av den økonomiske og politiske situasjonen, å godta dette tilbudet. Sammenslåingen gikk fra en ganske fastlåst posisjon til et vendepunkt i Tysklands framtid. Etter at dette samarbeidet kom igang fikk britene en lettere jobb, som ble sterkt forsterket av annonseringen av Marshallplanen. Nå kunne man med rette si til den tyske befolkningen i den britiske sonen at det ville bli en økt positiv økonomisk utvikling og muligheter for en bedre framtid.

Jeg støtter Ian Turners syn om at britene effektivt burde bygge opp sonen, slik at de kunne få innført målene om et fungerende demokratisk styre av sonen. Dette måtte bli en gjennomtrengende politikk som tok seg av alle delene av samfunnet. Jeg er derimot uenig med Fitzimmons syn om at britene etter krigen burde ha gitt den ledende rollen i forhandlingene rundt Tyskland til amerikanerne. Det var britene som burde inneha den største diplomatiske rollen, siden de skjønte seg best på situasjonen som utspilte seg i landet etter krigen. Selv om de ikke hadde like store økonomiske midler som amerikanerne, kunne de likevel sette retningslinjene i samarbeidet rundt Tyskland. Jeg mener i midlertidig at det etterhvert var lurt av britene å inkludere amerikanerne i økende grad, etter at de hadde fått en innføring i den diplomatiske situasjonen. Etter at en strategi var blitt lagt, kunne de økonomiske midlene komme mer til sin rett.

Hovedkonklusjon: Den britiske regjeringens forsøk på å holde Tyskland samlet mellom 1945 og 1947

Tysklandpolitikken rett etter andre verdenskrig er et emne mange har tatt for seg. Min vinkling av situasjonen gjennom den britiske regjeringens forsøk på å holde landet økonomisk samlet er det derimot skrevet lite om. Fra krigens slutt og til Potsdamkonferansens bestemmelser ser man at britene gikk sterkt inn for at man skulle sette en beslutning om at Tyskland måtte holde samles, slik at det ble gjort klart for en oppbygging av landet. De fikk gjennom sitt krav ved Potsdam, i samarbeid med USA og Sovjetunionen, om at Tyskland ble holdt økonomisk samlet og at det skulle bestå en overholdende politisk struktur. Det at Frankrike ble holdt utenfor forhandlingene gjorde i midlertidig at disse bestemmelsene ble svekket og denne tendensen ble videre forsterket av at landet motsatte seg endel av de fastspikrede punktene. Britene hadde altså ikke det beste utgangspunktet, hvis man i beregningene tar med usikkerheten rundt det kommunistiske Sovjetunionens posisjon.

Bekymringene som forelå på vegne av Potsdam skulle vise seg og være berettiget når den vanskelige situasjonen i etterkant av krigen fikk en treg progressiv utvikling. De negative økonomiske forholdene i Tyskland, samt kravet om krigserstatninger gjorde at et samarbeid om okkupasjonen skulle bli en krevende prosess. Partene hadde i utgangspunkt et ganske ulikt syn på håndteringen av sin tyske sone. I kontrast til endel av de andre partenes strategi, gikk britene inn for en rask oppbygging av sin sone, der de fulgte Potsdambestemmelsene punktvis. Amerikanerne gikk inn for den strategien som minnet mest om den britiske. De ville bygge opp sin sone raskt og effektivt få innført demokratiske prinsipper. Disse tiltakene ble derimot gjennomført for å oppnå målet om at troppene raskere skulle vende hjem, slik at en tilbaketrekning fra det europeiske teater kunne bli utført. Frankrike gikk inn for en desentraliseringsprosess, en integrering av Saar og generelt en utnyttning av ressursene i sonen til franske formål. Sovjetunionen var den som motsatte seg mest den britiske filosofien, ved at de i stor grad utnyttet sin sone økonomisk, i tillegg til at de raskt innførte kommunistiske prinsipper i styret av den.

Krigen hadde tatt vekk glansen fra bruk av fysisk makt, slik at britene måtte bruke diplomatiske ferdigheter for å få gjennom sine mål. På Potsdam hadde man opprettet hovedarenaen for dette, gjennom utenriksministermøtene. Den britiske hovedpersonen i denne sammenhengen var den nyvalgte utenriksministeren Ernest Bevin. Han hadde gjennom sin politiske karriere bygd opp en sterk nasjonalisme og en forakt for kommunismen. Dette ga seg sterke utslag i forhandlingene, særlig i møte med den russiske representanten Vjatsjeslav Molotov. I forhold til krigserstatninger kom det til heftige diskusjoner. Russeren forholdt seg til at Sovjetunionen burde få 10 milliarder i erstatninger og avviste klager fra de vestlige maktene, om at russerne hadde tatt erstatninger fra den

bestående produksjonen i sin sone. De advarte heller mot at de ville forsette å ta erstatninger fra den pågående produksjonen, slik at de fikk oppnådd det gitte beløpet. Dette, i tillegg til at russerne nektet å behandle Tyskland som en økonomisk enhet, skapte harme hos Bevin og førte til at han og det britiske utenriksdepartementet ble dratt mot et sterkere samarbeid med amerikanerne.

Etterhvert som den maktpolitiske situasjonen tilspisset seg, ser vi at den britiske hovedstrategien endret seg gradvis i første del av 1946. Britene mistet nå troen på at de klarte å gjennomføre et økonomisk samlet Tyskland, slik de hadde sett det for seg på Potsdamkonferansen. Frankrikes tilbakeholdenhet og Sovjetunionens motstridende politikk, samt russernes truende adferd, gjorde at britene så mot amerikanerne for å finne et fungerende samarbeid. Litt etter at industrimengden var bestemt i mars 1946, fant amerikanerne ut at de ikke lenger ville ferdigstille krigserstatninger for å dekke Sovjetunionens behov. Dette forklarte de ved at de mente russerne ikke fulgte sin del av avtalen, ved at det ikke kom noe i retur til de vestlige maktene. Dette bygget videre på at russerne ikke behandlet Tyskland som en økonomisk enhet, slik de hadde blitt enige om under Potsdambestemmelsene. Britene støttet denne amerikanske agitasjonen, men passet på at dette ikke skjedde offentlig for å unngå og mane russerne til en sterkere motstand.

Nå hadde det derimot blitt satt i gang en prosess som ville styrke det angloamerikanske samarbeidet. En indirekte front mot russerne var nå etablert, som fikk sitt utspring i Storbritannias godkjennelse om å slå sin sone sammen med den amerikanske. James Byrnes tilbud gjaldt for alle sonemaktene, men amerikanerne var helt sikker på at det bare var britene som kom til å godta forslaget. Sovjetunionen og Frankrike klaget mot denne avgjørelsen, men kunne ikke forhindre sammenslåingen. Særlig fra russernes side kom det heftige anklager og de kalte bisonen for den største konspirasjonelle hendelsen siden krigens slutt. De vestlige maktene avfeide dette og rettferdiggjorde heller sammenslåingen ved å peke på at de andre sonemaktene hadde vært lite samarbeidsvillige. Britene hadde med sin svake økonomiske stilling også lett for å gå inn i denne konstallasjonen, samtidig som de politisk ville støtte amerikanerne og motstå de lite samarbeidsvillige russerne. Det hadde oppstått et sterkt skille mellom øst og vest i Tyskland.

Sammenslåingen til en bison falt i tråd med britenes mål om å holde landet Tyskland samlet som en økonomisk enhet. Dette mente de ville utøve et press på de to andre sonemaktene om å følge Potsdambestemmelsene. I tillegg ville britene nå få større nytte av ressursene i den amerikanske sonen, samt at de tenkte at den britiske okkupasjonen ble betydelig rimeligere på sikt. Det var også klart at britene fikk forsette med sosialiseringen av industrien i sin sone. Utad framstod britene med at sammenslåingen bare hadde en økonomisk funksjon og var på ingen måte en trussel for de to andre sonemaktene. I realiteten hadde nok opprettelsen av bisonen en enorm politisk effekt, som la et betydelig press for at landet skulle bli behandlet som en økonomisk enhet. Britene

skjønte derimot at russerne aldri ville godta dette og kom nok ikke til å involvere seg i disse planene. En økende splittelse mellom øst og vest hadde blitt skapt, der de vestlige maktene la opp til at Sovjetunionen skulle sitte med skylden for å ha brutt med Potsdamavtalen. Britene skjønnte at Frankrike etterhvert kom til å bli mer samarbeidsvillig og omsider bli delaktig i den nyopprettede bisonen. Marshallplanens inntog med annonseringen den 5. juni 1947, forsterket i stor grad bildet av hva denne splittelsen mellom øst og vest hadde skapt.

Jeg er i likhet med Anne Deighton enig i at det var britene som spilte den ledende rollen i denne perioden. Med sitt utgangspunkt i at splittelsen i Tyskland var den direkte årsaken til starten av den kalde krigen, argumenterte hun for at britene og amerikanerne måtte ta like mye av ansvaret for delingen av landet som russerne. Dette falt i midlertidig ikke sammen med min analyse av hendelsene. Jeg mener at det i første grad var russerne som startet å lage spliden i Tyskland. Ved at disse tre partene ble enige om prinsippene i forhold til okkupasjonen i Tyskland ved Potsdamkonferansen, skulle dette stå som limet på et fungerende samarbeid. Det at russerne brøt med Potsdam fra starten av okkupasjonen, ved å ta betydelige erstatninger fra den bestående produksjonen, skapte en svekket forutsetning for et slikt samarbeid. Selv om denne prosessen delvis kunne unnskyldes med at Sovjetunionen hadde opplevd den klart største delen av ødeleggelsene fra krigen, var dette et klart brudd på de fastsatte bestemmelsene. De vestlige maktene, foruten Frankrike, hadde ikke foretatt seg noe lignende i sine soner. De gikk i utgangspunktet inn for å følge Potsdam fullt ut, og agiterte ikke nevneverdig for å skape noen form for splid i landet. Vi så at sonemaktene hadde fått lov å sette opp sitt eget styre i sonen, med enkelte modifikasjoner. Det at russerne derimot isolerte sin sone fra de vestlige, kan ikke forklares bort. Selv om dette var endel av deres kommunistiske politikk, var dette et brudd på Potsdam ved at det ikke bestod noen flyt mellom sonene, som pekte mot at de ikke gikk inn for at landet skulle holde seg økonomisk samlet.

Etter utviklingen av denne situasjonen kan man vende tilbake til Deightons argument. Selv om jeg er enig i at britene fra starten av innehadde en sterk mistenksomhet til den kommunistiske praksisen, var det de russiske bruddene på Potsdamavtalen som forsterket dette bilde og skapte en polarisering som pekte mot en splittelse av landet. Britene så ikke noen annen løsning enn å starte å samarbeide sterkere med amerikanerne, siden Frankrike delvis valgte å distansere seg fra det storpolitiske teateret. Deightons syn om at arenaen for denne maktpolitikken, utenriksministermøtene, bygget på og var en direkte årsak til delingen av Tyskland må jeg si meg delvis enig med. Det at sonemaktene promoterte så sterkt for nasjonale verdier, samt at de tviholdt på sitt i disse forhandlingene, gjorde at disse diskusjonene etterhvert ble fastlåste. Det at de samme elementene ble repetert uten noen framgang, førte til at britene måtte finne nye løsninger på situasjonen. De måtte sette en ny kurs. Denne ble staket ut gjennom det omtalte samarbeidet med

amerikanerne. Dette førte til at disse to bygde sterkere relasjoner og førte til en mer sammenbindende strategi. De andre sonemaktene likte dårlig denne situasjonen og klagde åpenlyst om de angloamerikanske prinsippene i forhandlingene. Dette skapte en ytterligere spenning i situasjonen.

Selv om denne utviklingen førte til en buffer i spliden i Tyskland, vil jeg derimot ikke mene at dette var den direkte årsaken til delingen av landet. Denne ble først og fremst forårsaket av de ulike sonemaktenes etablering i sin sone og den politiske strategien utad. Det hadde vært en formidabel oppgave å peke på de eksakte grepene som ville holdt Tyskland samlet i denne perioden. Svaret ligger nok i sonemaktenes nasjonale strategi og utgangspunkt i okkupasjonen. For at et slikt samarbeid skulle fungere, måtte noen gå tilbake på sitt ståsted. Ved at alle partene innehadde en sterk nasjonal stolthet, ble dette en vanskelig oppgave. Det var ikke forutbestemt at Tyskland skulle bli splittet, men forutsetningene for en slik deling var absolutt til stede.

Kilder:

Cabinet Papers (CAB)

Cabinet Conclusion 3. Germany: Future of the Ruhr and Western Germany. 17 April 1946 (CAB 128/5)

Cabinet Memorandum. The Future of Germany and the Ruhr. Note by the additional Secretary. 15 April 1946 (CAB 129/9)

Cabinet Memorandum. The Ruhr and Western Germany. 15 April 1946. (CAB 129/8)

Cabinet Memorandum. Policy towards Germany. Memorandum by the Secretary of State for Foreign Affairs. 3 May 1946 (CAB 129/9)

Cabinet Memorandum. Anglo-Soviet Relations. Note by the Secretary of State for Foreign Affairs. 11 October 1945 (CAB 129/3)

CAB 129/12 «Exports of coal from the British zone of Germany. Memorandum by the Chancellor of the Duchy of Lancaster», 31 July 1946

CAB 129/13 “Memorandum by the Secretary of State for Foreign Affairs. Conclusions and recommendations”, 17 October 1946

Documents on British Policy Overseas (DBPO), Published by Her Majesty's Stationery Office (HMSO)

Documents on British Policy Overseas, *The Potsdam Conference*, Volume 1, 1984

Documents on British Policy Overseas, *Conferences and Conversations 1945; London, Washington and Moscow*, Volume 2, 1985

Documents on British Policy Overseas, *Germany and Western Europe 11 August-31 December 1945*, Volume 5, 1990

Foreign Office (FO), National Archives, London

FO 941 Control Office for Germany and Austria and Foreign Office, German Section: Central Secretariat: Records

FO 371 Foreign Office: Political Departments: General Correspondence from 1906-1966

FO 371/45798 Reparation claims: Soviet interests in Germany. 1945

FO 371/46736, «Allied Control Commission: policy in occupied Germany: Post-Defeat Military Government planning for Germany: situation in occupied Germany: establishment of Allied Control Authority in Berlin: zone boundaries: Allied Control Authority work» Berlin, 1945 August-October.

FO 371/55843, «Council of Foreign Ministers: results of the Paris discussions on Germany» 24 mai

1946

FO 371/64227 «Economic fusion of the British and American zones», 1947

FO 371/64243, «Future political structure of Germany», 1947

FO 371/64451, «Level of industry plan», 1947

FO371/64466 «Meetings of the Bipartite (Anglo-American) Board», Berlin, 1947

FO 371/64600 «Sundry reports on the work of the Moscow meeting of the Council of Foreign Ministers» March-April 1947

FO 371/65019, «The Hoover Report on the Restoration of German Industry», 1947

FO 371/65037, «Level of German industry», 1947

FO 371/65040 «Discussions on reparations at Council of Foreign Ministers» Moscow, March 1947

FO 371/65052 «Proposals for the economic unity of Germany put forward at the Council of Foreign Ministers» Moscow, March 1947

Records of the Prime Minister's Office (PREM) National Archives, London

PREM 8-43 «Note of a conversation with the French Government on the Rhineland and the Ruhr», 1945

PREM 215 «Proposal for amalgamation of British and US zones», 1946

PREM 219 «Overseas Reconstruction Committee policy in relation to Germany: Field Marshal Montgomery submitted report», 1946

PREM 8-520 «Disarmament and demobilisation of Germany: socialisation of German basic industries; parts I and II», 1946-1947

Parliamentary Papers (PP)

-Potsdamavtalen

Dokumentar:

"After the war: conquering Germany", BBC, 2005.

"A defeated people", Crown film unit, 1946.

Litteraturliste:

Peter Alter, "*the german question and Europe*" 2000, Oxford & New York

Richard Bessel "*Germany 1945-from war to peace*" 2009, England

Alan Bullock "*Ernest Bevin: as Foreign Secretary*" 1983

Alec Caincross: "*The Price of war-British Policy on German Reperations 1941-1949*" 1986.

Hugh Dalton, "*High tide and After: Memoirs 1945-1960*" ,1962.

Anne Deighton "*The impossible Peace: Britain, the division of Germany and the origins of the Cold War*" Oxford, 1990.

John Farquharson "*The Essential Division'. Britain and the Partition of Germany 1945-49*"
Oxford

M.A. Fitzimmons. "*The Foreign Policy of the British Labour Government 1945-1951*" 1953.

Gray, Colin S: "*War, Peace and International Relations-an Introduction to Strategic History*",
Routledge, 1ed, 2007.

Manfred Görtemaker(ed) , "*Britain and Germany in the 20th century*", 2006, Oxford & New York.

Henry, Kissinger, "*Diplomacy*", New York, 1994.

S. Nye, jr. Joseph: «*Understanding International Conflicts-an Introduction to Theory and History*»,
Harvard University, 7ed, 2009

Øyvind Toft, "*Norsk krigserstatningspolitikk overfor Tyskland 1944-1953*", Trondheim 2006.

Ian Turner (ed) "*Reconstruction in Post-war Germany: British Policy in the Western Zones, 1945-1955*" New York

PROTOCOL OF THE PROCEEDINGS OF THE BERLIN CONFERENCE

Berlin, 2nd August, 1945

THE Berlin Conference of the three heads of government of the U.S.S.R., United States and United Kingdom which took place from the 17th July to the 2nd August, 1945, came to the following conclusions:—

I.—Establishment of a Council of Foreign Ministers

A. The Conference reached the following Agreement for the establishment of a Council of Foreign Ministers to do the necessary preparatory work for the peace settlements:—

- (1) There shall be established a Council composed of the Foreign Ministers of the United Kingdom, the Union of Soviet Socialist Republics, China, France and the United States.
- (2) (i) The Council shall normally meet in London, which shall be the permanent seat of the joint Secretariat which the Council will form. Each of the Foreign Ministers will be accompanied by a high-ranking Deputy, duly authorised to carry on the work of the Council in the absence of his Foreign Minister, and by a small staff of technical advisers.
 - (ii) The first meeting of the Council shall be held in London not later than the 1st September, 1945. Meetings may be held by common agreement in other capitals as may be agreed from time to time.
- (3) (i) As its immediate important task, the Council shall be authorised to draw up, with a view to their submission to the United Nations, treaties of peace with Italy, Roumania, Bulgaria, Hungary and Finland, and to propose settlements of territorial questions outstanding on the termination of the war in Europe. The Council shall be utilised for the preparation of a peace settlement for Germany to be accepted by the Government of Germany when a Government adequate for the purpose is established.
 - (ii) For the discharge of each of these tasks the Council will be composed of the Members representing those States which were signatory to the terms of surrender imposed upon the enemy State concerned. For the purposes of the peace settlement for Italy, France shall be regarded as a signatory to the terms of surrender for Italy. Other Members will be invited to participate when matters directly concerning them are under discussion.
 - (iii) Other matters may from time to time be referred to the Council by agreement between the Member Governments.
- (4) (i) Whenever the Council is considering a question of direct interest to a State not represented thereon, such State should be invited to send representatives to participate in the discussion and study of that question.
 - (ii) The Council may adapt its procedure to the particular problem under consideration. In some cases it may hold its own preliminary discussions prior to the participation of other

interested States. In other cases, the Council may convoke a formal conference of the State chiefly interested in seeking a solution of the particular problem.

B. It was agreed that the three Governments should each address an identical invitation to the Governments of China and France to adopt this text and to join in establishing the Council. The text of the approved invitation was as follows:—

COUNCIL OF FOREIGN MINISTERS

Draft for identical invitation to be sent separately by each of the Three Governments to the Governments of China and France

“The Governments of the United Kingdom, the United States and the U.S.S.R. consider it necessary to begin without delay the essential preparatory work upon the peace settlements in Europe. To this end they are agreed that there should be established a Council of the Foreign Ministers of the Five Great Powers to prepare treaties of peace with the European enemy States, for submission to the United Nations. The Council would also be empowered to propose settlements of outstanding territorial questions in Europe and to consider such other matters as member Governments might agree to refer to it.

“The text adopted by the Three Governments is as follows:—

(Here insert final agreed text of the Proposal.)

“In agreement with the Governments of the *United States and U.S.S.R., His Majesty's Government in the United Kingdom and U.S.S.R., the United States Government, the United Kingdom and the Soviet Government* extend a cordial invitation to the Government of *China (France)* to adopt the text quoted above and to join in setting up the Council. *His Majesty's Government, the United States Government, the Soviet Government* attach much importance to the participation of the *Chinese Government (French Government)* in the proposed arrangements, and they hope to receive an early and favourable reply to this invitation.”

C. The establishment of the Council of Foreign Ministers for the specific purposes named in the text will be without prejudice to the Agreement of the Crimea Conference⁽¹⁾ that there should be periodical consultation between the Foreign Secretaries of the United States, the Union of Soviet Socialist Republics and the United Kingdom.

D. The Conference also considered the position of the European Advisory Commission in the light of the Agreement to establish the Council of Foreign Ministers. It was noted with satisfaction that the Commission had ably discharged its principal tasks by the recommendations that it had furnished for the terms of surrender for Germany, for the zones of occupation in Germany and Austria, and for the inter-Allied control machinery in those countries. It was felt that further work of a detailed character for the co-ordination of Allied policy for the control of Germany and Austria would in future fall within the competence of the Control Council in Berlin and the Allied Commission at Vienna. Accordingly it was agreed to recommend that the European Advisory Commission be dissolved.

⁽¹⁾ “Miscellaneous No. 5 (1945),” Cmd. 6598.

II.—The Principles to Govern the Treatment of Germany in the Initial Control Period

A.—Political Principles

1. In accordance with the Agreement on Control Machinery in Germany,⁽²⁾ supreme authority in Germany is exercised, on instructions from their respective Governments, by the Commanders-in-Chief of the armed forces of the United States of America, the United Kingdom, the Union of Soviet Socialist Republics and the French Republic, each in his own zone of occupation, and also jointly, in matters affecting Germany as a whole, in their capacity as members of the Control Council.

2. So far as is practicable, there shall be uniformity of treatment of the German population throughout Germany.

3. The purposes of the occupation of Germany by which the Control Council shall be guided are—

(i) The complete disarmament and demilitarisation of Germany and the elimination or control of all German industry that could be used for military production. To these ends:—

(a) All German land, naval and air forces, the S.S., S.A., S.D. and Gestapo, with all their organisations, staffs and institutions, including the General Staff, the Officers' Corps, Reserve Corps, military schools, war veterans' organisations and all other military and semi-military organisations, together with all clubs and associations which serve to keep alive the military tradition in Germany, shall be completely and finally abolished in such manner as permanently to prevent the revival or reorganisation of German militarism and Nazism;

(b) All arms, ammunition and implements of war and all specialised facilities for their production shall be held at the disposal of the Allies or destroyed. The maintenance and production of all aircraft and all arms, ammunition and implements of war shall be prevented.

(ii) To convince the German people that they have suffered a total military defeat and that they cannot escape responsibility for what they have brought upon themselves, since their own ruthless warfare and the fanatical Nazi resistance have destroyed German economy and made chaos and suffering inevitable.

(iii) To destroy the National Socialist Party and its affiliated and supervised organisations, to dissolve all Nazi institutions, to ensure that they are not revived in any form, and to prevent all Nazi and militarist activity or propaganda.

(iv) To prepare for the eventual reconstruction of German political life on a democratic basis and for eventual peaceful co-operation in international life by Germany.

4. All Nazi laws which provided the basis of the Hitler régime or established discrimination on grounds of race, creed, or political opinion shall be abolished. No such discriminations, whether legal, administrative or otherwise, shall be tolerated.

⁽²⁾ "Germany No. 1 (1945)," Cmd. 6648.

5. War criminals and those who have participated in planning or carrying out Nazi enterprises involving or resulting in atrocities or war crimes shall be arrested and brought to judgment. Nazi leaders, influential Nazi supporters and high officials of Nazi organisations and institutions and any other persons dangerous to the occupation or its objectives shall be arrested and interned.

6. All members of the Nazi party who have been more than nominal participants in its activities and all other persons hostile to Allied purposes shall be removed from public and semi-public office, and from positions of responsibility in important private undertakings. Such persons shall be replaced by persons who, by their political and moral qualities, are deemed capable of assisting in developing genuine democratic institutions in Germany.

7. German education shall be so controlled as completely to eliminate Nazi and militarist doctrines and to make possible the successful development of democratic ideas.

8. The judicial system will be reorganised in accordance with the principles of democracy, of justice under law, and of equal rights for all citizens without distinction of race, nationality or religion.

9. The administration in Germany should be directed towards the decentralisation of the political structure and the development of local responsibility. To this end:—

- (i) Local self-government shall be restored throughout Germany on democratic principles and in particular through elective councils as rapidly as is consistent with military security and the purposes of military occupation;
- (ii) all democratic political parties with rights of assembly and of public discussion shall be allowed and encouraged throughout Germany;
- (iii) representative and elective principles shall be introduced into regional, provincial and State (Land) administration as rapidly as may be justified by the successful application of these principles in local self-government;
- (iv) for the time being, no central German Government shall be established. Notwithstanding this, however, certain essential central German administrative departments, headed by State Secretaries, shall be established, particularly in the fields of finance, transport, communications, foreign trade and industry. Such departments will act under the direction of the Control Council.

10. Subject to the necessity for maintaining military security, freedom of speech, press and religion shall be permitted, and religious institutions shall be respected. Subject likewise to the maintenance of military security, the formation of free trade unions shall be permitted.

B.—*Economic Principles*

11. In order to eliminate Germany's war potential, the production of arms, ammunition and implements of war as well as all types of aircraft and sea-going ships shall be prohibited and prevented. Production of metals, chemicals machinery and other items that are directly necessary to a war economy, shall be rigidly controlled and restricted to Germany's approved post-war peace-time needs to meet the objectives stated in paragraph 15. Productive capacity not needed for permitted production shall be removed in accordance with the reparations plan recommended by the Allied Commission on reparations and approved by the Governments concerned or, if not removed, shall be destroyed.

12. At the earliest practicable date, the German economy shall be decentralised for the purpose of eliminating the present excessive concentration of economic power as exemplified in particular by cartels, syndicates, trusts and other monopolistic arrangements.

13. In organising the German economy, primary emphasis shall be given to the development of agriculture and peaceful domestic industries.

14. During the period of occupation Germany shall be treated as a single economic unit. To this end common policies shall be established in regard to—

- (a) mining and industrial production and its allocation;
- (b) agriculture, forestry and fishing;
- (c) wages, prices and rationing;
- (d) import and export programmes for Germany as a whole;
- (e) currency and banking, central taxation and customs;
- (f) reparation and removal of industrial war potential;
- (g) transportation and communications.

In applying these policies account shall be taken, where appropriate, of varying local conditions.

15. Allied controls shall be imposed upon the German economy but only to the extent necessary—

- (a) to carry out programmes of industrial disarmament and demilitarisation, of reparations, and of approved exports and imports;
- (b) to assure the production and maintenance of goods and services required to meet the needs of the occupying forces and displaced persons in Germany and essential to maintain in Germany average living standards not exceeding the average of the standards of living of European countries. (European countries means all European countries excluding the United Kingdom and the Union of Soviet Socialist Republics);
- (c) to ensure in the manner determined by the Control Council the equitable distribution of essential commodities between the several zones so as to produce a balanced economy throughout Germany and reduce the need for imports;
- (d) to control German industry and all economic and financial international transactions, including exports and imports, with the aim of preventing Germany from developing a war potential and of achieving the other objectives named herein;
- (e) to control all German public or private scientific bodies, research and experimental institutions, laboratories, &c., connected with economic activities.

16. In the imposition and maintenance of economic controls established by the Control Council, German administrative machinery shall be created and the German authorities shall be required to the fullest extent practicable to proclaim and assume administration of such controls. Thus it should be brought home to the German people that the responsibility for the administration of such controls and any breakdown in these controls will rest with themselves. Any German controls which may run counter to the objectives of occupation will be prohibited.

17. Measures shall be promptly taken—

- (a) to effect essential repair of transport;
- (b) to enlarge coal production;
- (c) to maximise agricultural output;
- (d) to effect emergency repair of housing and essential utilities.

18. Appropriate steps shall be taken by the Control Council to exercise control and the power of disposition over German-owned external assets not already under the control of United Nations which have taken part in the war against Germany.

19. Payment of reparations should leave enough resources to enable the German people to subsist without external assistance. In working out the economic balance of Germany the necessary means must be provided to pay for imports approved by the Control Council in Germany. The proceeds of exports from current production and stocks shall be available in the first place for payment for such imports.

The above clause will not apply to the equipment and products referred to in paragraph 4 (a) and 4 (b) of the Reparations Agreement.

III.—Reparations from Germany

1. Reparation claims of the U.S.S.R. shall be met by removals from the zone of Germany occupied by the U.S.S.R., and from appropriate German external assets.

2. The U.S.S.R. undertakes to settle the reparation claims of Poland from its own share of reparations.

3. The reparations claims of the United States, the United Kingdom and other countries entitled to reparations shall be met from the Western Zones and from appropriate German external assets.

4. In addition to the reparations to be taken by the U.S.S.R. from its own zone of occupation, the U.S.S.R. shall receive additionally from the Western Zones:

- (a) 15 per cent. of such usable and complete industrial capital equipment, in the first place from the metallurgical, chemical and machine manufacturing industries, as is unnecessary for the German peace economy and should be removed from the Western Zones of Germany, in exchange for an equivalent value of food, coal, potash, zinc, timber, clay products, petroleum products, and such other commodities as may be agreed upon.
- (b) 10 per cent. of such industrial capital equipment as is unnecessary for the German peace economy and should be removed from the Western Zones, to be transferred to the Soviet Government on reparations account without payment or exchange of any kind in return.

Removals of equipment as provided in (a) and (b) above shall be made simultaneously.

5. The amount of equipment to be removed from the Western Zones on account of reparations must be determined within six months from now at the latest.

6. Removals of industrial capital equipment shall begin as soon as possible and shall be completed within two years from the determination specified in paragraph 5. The delivery of products covered by 4 (a) above shall begin as soon as possible and shall be made by the U.S.S.R. in agreed instalments within five years of the date hereof. The determination of the amount and character of the industrial capital equipment unnecessary for the German peace economy and therefore available for reparations shall be made by the Control Council under policies fixed by the Allied Commission on Reparations, with the participation of France, subject to the final approval of the Zone Commander in the Zone from which the equipment is to be removed.

7. Prior to the fixing of the total amount of equipment subject to removal, advance deliveries shall be made in respect of such equipment as will be determined to be eligible for delivery in accordance with the procedure set forth in the last sentence of paragraph 6.

8. The Soviet Government renounces all claims in respect of reparations to shares of German enterprises which are located in the Western Zones of occupation in Germany as well as to German foreign assets in all countries except those specified in paragraph 9 below.

9. The Governments of the United Kingdom and United States renounce all claims in respect of reparations to shares of German enterprises which are located in the Eastern Zone of occupation in Germany, as well as to German foreign assets in Bulgaria, Finland, Hungary, Roumania and Eastern Austria.

10. The Soviet Government makes no claims to gold captured by the Allied troops in Germany.

IV.—Disposal of the German Navy and Merchant Marine

A

The following principles for the distribution of the German Navy were agreed:—

- (1) The total strength of the German surface navy, excluding ships sunk and those taken over from Allied Nations, but including ships under construction or repair, shall be divided equally among the U.S.S.R., United Kingdom and United States.
- (2) Ships under construction or repair means those ships whose construction or repair may be completed within three to six months, according to the type of ship. Whether such ships under construction or repair shall be completed or repaired shall be determined by the technical commission appointed by the Three Powers and referred to below, subject to the principle that their completion or repair must be achieved within the time limits above provided, without any increase of skilled employment in the German ship yards and without permitting the reopening of any German ship building or connected industries. Completion date means the date when a ship is able to go out on its first trip, or, under peacetime standards, would refer to the customary date of delivery by shipyard to the Government.
- (3) The larger part of the German submarine fleet shall be sunk. Not more than thirty submarines shall be preserved and divided

equally between the U.S.S.R., United Kingdom and United States for experimental and technical purposes.

- (4) All stocks of armament, ammunition and supplies of the German Navy appertaining to the vessels transferred pursuant to paragraphs (1) and (3) hereof shall be handed over to the respective Powers receiving such ships.
- (5) The Three Governments agree to constitute a tripartite naval commission comprising two representatives for each Government, accompanied by the requisite staff, to submit agreed recommendations to the Three Governments for the allocation of specific German warships and to handle other detailed matters arising out of the Agreement between the Three Governments regarding the German fleet. The Commission will hold its first meeting not later than the 15th August, 1945, in Berlin, which shall be its headquarters. Each Delegation on the Commission will have the right, on the basis of reciprocity, to inspect German warships wherever they may be located.
- (6) The Three Governments agree that transfers, including those of ships under construction and repair, shall be completed as soon as possible, but not later than the 15th February, 1946. The Commission will submit fortnightly reports, including proposals for the progressive allocation of the vessels when agreed by the Commission.

B

The following principles for the distribution of the German Merchant Marine were agreed:—

- (1) The German Merchant Marine, surrendered to the Three Powers and wherever located, shall be divided equally among the U.S.S.R., the United Kingdom and the United States. The actual transfers of the ships to the respective countries shall take place as soon as practicable after the end of the war against Japan. The United Kingdom and the United States will provide out of their shares of the surrendered German merchant ships appropriate amounts for other Allied States whose merchant marines have suffered heavy losses in the common cause against Germany, except that the Soviet Union shall provide out of its share for Poland.
- (2) The allocation, manning and operation of these ships during the Japanese War period shall fall under the cognisance and authority of the Combined Shipping Adjustment Board and the United Maritime Authority.
- (3) While actual transfer of the ships shall be delayed until after the end of the war with Japan, a Tripartite Shipping Commission shall inventory and value all available ships and recommend a specific distribution in accordance with paragraph (1).
- (4) German inland and coastal ships determined to be necessary to the maintenance of the basic German peace economy by the Allied Control Council of Germany shall not be included in the shipping pool thus divided among the Three Powers.
- (5) The Three Governments agree to constitute a tripartite merchant marine commission comprising two representatives for each Government, accompanied by the requisite staff, to submit agreed recommendations to the Three Governments for the allocation of specific German merchant ships and to handle other detailed